

JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

19

2018

ISBN 978-80-87632-49-9 (Zemský archiv v Opavě)

ISBN 978-80-87496-15-2 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)

ISSN 1213-0192

JESENICKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

Svazek 19

vlasti
vědné muzeum
jesenicka

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník

Jeseník 2018

ESTABLISHED
1877

1877

ESTABLISHED
1877

1877

Obsah

Články

- † *Antonín Roubic – Karel Müller*: Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804.
VII. Fara Uhelná (dříve Serksdorf) 5
- Vladan Hanulík*: Reflexe lázni Gräfenberk v korespondenci členů hraběcí
rodiny Thunů z Hohensteinu 10
- Ondřej Kolář*: Aktéři henleinovského povstání ve Vidnavě a Velké Kraši před
Mimořádným lidovým soudem v Opavě 1945–1948 25

Drobnosti

- První písemná zmínka o Jeseníku 32
- Portréty jesenických starostů 35
- Ferdinand Janovský a zemědělská osvěta v Rakouském Slezsku v 19. století 40
- Svícen z Kaltenštejnu 46
- Případ četnického zběha 48
- Festival mladých koncertních umělců na Gräfenberku 52

Kronika

- Státní okresní archiv Jeseník v roce 2017 58
- Rok 2017 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka 62

Co přinesl čas

- Muzejní výstava 750. výročí města Jeseníku 66
- Archivní výstava k 750. výročí města Jeseníku 68
- Výstava Jménem zákona v Javorníku 69
- Výstava Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán 70

Literatura

- Přečetli jsme za vás 72
- Jesenicko na stránkách periodik 74
- Zaznamenáno na okraj 75

The first part of the paper discusses the importance of the study of the history of the world, and the second part discusses the importance of the study of the history of the United States. The author argues that the study of the history of the world is essential for understanding the present and the future of the United States. The author also argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the world.

The author also discusses the importance of the study of the history of the United States in the context of the world. The author argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the world. The author also argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the United States.

The author also discusses the importance of the study of the history of the United States in the context of the world. The author argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the world. The author also argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the United States.

The author also discusses the importance of the study of the history of the United States in the context of the world. The author argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the world. The author also argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the United States.

The author also discusses the importance of the study of the history of the United States in the context of the world. The author argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the world. The author also argues that the study of the history of the United States is essential for understanding the present and the future of the United States.

Články

Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804.

VII. Fara Uhelná (dříve Serksdorf)

† Antonín Roubic – Karel Müller

Lokální kostel sv. Floriána v Uhelné

I. O stavebním stavu kostela

Kostel je ze zdi vystavěná budova, její kněžiště, stejně jako ostatní části celého kostela, je klenuté. Na kostelní straně proti východu slunce se nachází sakristie, která je rovněž klenutá a má dvě okna, která jsou opatřena potřebnými železnými mřížemi. Kostel, který je uvnitř i zvenjšku omítnutý, má na každé straně po třech a kněžiště na každé straně po jednom oknu, tedy dohromady osm oken, která jsou od země vysoko 2 1/2 sáhu. Dlažba kostela, kněžiště i sakristie sestává z dobře vybraných, stejných a plochých kamenů, které pocházejí z kamenolomu. Jediný chór, jehož trámy jsou po stranách zazděny, spočívá uprostřed na dvou stejných pilířích proti prostřední chodbě a na tyto trámy je upevněn lištový strop na

Uhelná, kostel sv. Floriána, 1938 (SOkA Jeseník)

rákosových špalíciích. Na chór je vchod zevnitř po točitých schodech. Věž, která je před kostelem přizděná, má vchod zvnějšku a je opatřena zamykatelnými dveřmi, má dvě okrouhlá zasklená okna a jedno dlouhé zasklené okno, světlo z posledního okna dopadá na chór. Nad těmito třemi okny jsou tři jiná nezasklená, pouze okenicemi opatřená okna u zvonů, na každé straně jedno. Na kopuli věže, která je neprůhledná, je mosazná pozlacená makovice, těžká asi 6 nebo 7 funtů, se železným k tomu uzpůsobeným a rovněž pozlaceným křížem. Délka kostela s kněžištěm má světlost 38 kroků (nepočítaje v to věž, v níž je vchod do kostela) a šířka kostela 16, kněžiště pak 12 kroků.

Kostel začal být stavěn roku 1801 a roku 1803 byla stavba dokončena. Na stavební náklady byl složen kapitál z nadace zakladatelky Kateřiny Freundové, manželky Jana Freunda, bývalého chirurga v Javorníku, k její zbožné památce.

V roce 1802, 12. prosince, byl kostel pod názvem sv. Floriána knížecím biskupským komisařem a arciknězem ve Frývaldově Janem Rotherem slavnostně vysvěcen a uvedený den konány tu poprvé bohoslužby. Patronát přísluší vřatislavskému biskupovi. K opatrování vosku a vína slouží kapitál z freundovské nadace ve výši 5 % z 600 zl.

Prostor kolem kostela je vyměřen a určen pro hřbitov a k tomuto účelu byl vysvěcen. Samo toto místo není obeháno ani zdí, ani dřevěným plotem. Kdy však bude hřbitov zřízen a kdy bude rozhodnuto o jeho údržbě, k čemuž vše stále směřuje, není doposud jasné.

Interiér kostela (reprofoto)

II. O oltářích a vnitřním zařízení kostela

V kostele se nachází pouze jeden oltář, který není konsekrován, pouze opatřen oltářním kamenem. Oltářní obraz sv. Kateřiny byl vymalován v roce 1803 v Opavě Ignácem Güntherem.

Kazatelna je řezbářská práce, zhotovená Kristiánem Kellerem, řezbářem ve Skorošicích, a 12. července 1804 byla usazena. Její provedení je podle současného vkusu, není však dosud štafírována.

Křtitelnice je modrý mramor se zahlubbeným kamenným podstavcem, víko na ní je řezbářská práce od výše uvedeného Kristiána Kellera, štafírováno bylo Josefem Schneiderem, malířem v Javorníku.

Na místě zpovědnice je nevypolštářovaná lenoška.

Varhany jsou s pěti rejstříky bez pedálů, trámy se zvedají řemeny.

Jedna almara k uschování ministrantských kabátků a chórových kabátců.

Lavice jsou v kněžišti troje; dvoje se šesti místy, jedna se dvěma místy. V kostele neboli v prostředním díle je jich 34, každá se sedmi místy, 2 se čtyřmi místy. Pod chórem 8, každá se šesti místy. Na chóru 14, z nich 10 se šesti místy, 4 se třemi místy.

Tabernákl na oltáři, jiný pro svatý hrob, pomalovaný v podobě skály, s dvířky a dvojitou schránkou, třetí starý, modrý k uschování svátosti o Zeleném čtvrtku v sakristii.

Stolky dva, jeden stojí v sakristii, druhý u křtitelnice.

Příručních požárních stříkaček jsou dva kusy.

III. O náčiní náležejícím kostelu

Ze stříbra

1 kalich s patenou, váží 26 lotů

1 patena k nemocným, váží 11 1/4 lotu; 1 lot je oceněn na 1 zl. 12 kr.

Z mědi

1 pozlacená monstrance, váží 2 funty 8 lotů

1 pozlacené ciborium s víkem, váží 1 funt 3 loty

1 kropenka, váží se železným držadlem 1 funt 2 loty

Z plechu

1 kadidelnice s loďkou, váží 2 funty 12 lotů

1 závěsná lampa, váží 1 funt 15 lotů

Z cínu

4 velké svícny, váží dohromady 25 funtů

6 malých svícňů, váží dohromady 2 funty 11 lotů

2 dětské svícny nošené o mši, obě 5 funtů

2 mešní konvičky s táckem, 1 funt

1 nádobka na svatý olej, mimo to 1 na oltáři, 8 lotů

1 šálek ke křtu, 1 funt 2 loty

1 nádobka na svatý olej, v níž jsou tři pouzdra, 9 lotů

Z mosazi

2 malé svícný, 13 lotů

Ornáty

1 hedvábný pluvál s leonskou portou, celý s modrými a bílými pruhy

6 lepších kasulí, v tom:

1 hedvábná celá černá

1 hedvábná se zelenými a bílými pruhy

1 hedvábná, vnější díly s modrými pruhy, prostřední díl bílý s květy

1 hedvábná, postranní díly s bílými a žlutými pruhy, prostřední díl s bílými a červenými pruhy

1 hedvábná, celá s modrými a bílými pruhy

1 z hedvábné látky s velkými květinami, základ bílý

Všechny tyto uvedené kasule jsou s leonskými portami; k tomu ze stejné látky příslušející stoly, manipuly a ubrousky na kalich.

4 horší kasule, v tom:

1 vlněná celá modrá s bílými květy a se stříbrnou leonskou portou

1 kasule, jejíž postranní díly jsou modré vlněné, prostřední díl z čistě červené hedvábné látky, se šňůrami

1 hedvábná, vnější díly červené s bílými květy, prostřední díl vpředu bílý, vzadu zelený s květy, s leonskou portou

1 vlněná, postranní díly v bílém základu s červenými plameny a červenými pruhy, prostřední díl červený s bílými květy.

K tomu patří stoly, manipuly a ubrousky na kalich ze stejné látky.

IV. O různých dalších věcech

2 věla k udělování svatého požehnání

jedno hedvábné,

druhé z mušelínu s červenými okraji

2 cingula – jedno bílé a druhé červené a bílé

4 červené vlajky ze soukenné látky

2 zelené vlajky z vlněné látky s bílými květy

4 oltářní polštářky vycpané srstí; 2 povlaky ze staré hedvábné látky s bledě červenými pruhy; 2 povlaky z černého harasu; mimo to ještě další dva povlaky, z toho jeden z vlněné červené látky s bílými pruhy, druhý z modrého harasu

1 stará červená pokrývka k zakrytí oltáře

2 díly červeného závěsu z harasu s leonskými krajkami ke vchodu na kazatelnu

Ministrantské kabátky z harasu - 8 červených, 4 černé a 4 modré

2 hedvábné pokrývky k zakrytí tabernáku, jedna bílá a druhá červená

V. Další zařízení, jako zvony

Zvony

Jeden, který byl ulit v Opavě roku 1803 Františkem Staňkem, jehož nápis vyjadřuje uvedený letopočet a byl opatřen z různých dobrovolných příspěvků:

DIVERSI obtVLERVnt sVa pro eXstrVCtVra CaMpanae hVIVs

má váhu 5 centnýřů 53 funty. Tento zvon byl vysvěcen 8. listopadu 1803 důstojným panem knížecím biskupským komisařem a arciknězem ve Frývaldově Janem Rotherem. Obraz na zvonu je sv. Kateřina.

Druhý, jehož nápis zní takto:

Fudit me Joann Ernest Christel Ipanii 1774.

Obraz tohoto zvonku (váží 30 funtů) je sv. Florián a byl věnován kostelu jedním sedlákem z Uhelné; visel předtím na kapliče před jeho domem.

5 mešních zvonků - 2 větší a 3 menší. Dohromady váží 3 funty.

Kostelní knihy a obrazy

Knihy ke mši jsou dvě tlusté, třetí k Requiem, jedna agenda neboli rituál.

Obrazy mimo 14 obrazů Křížové cesty a výše uvedený oltářní obraz se nacházejí 3 jiné velké, jmenovitě obraz Matky Boží, druhý Kristovo příbuzenství /Freundschaft Christi/ a třetí sv. Jan Nepomucký.

Menší obraz zasklený Čenstochovský je na chóru a rovněž jeden Čenstochovský v sakristii, ale nezasklený.

Hudební nástroje

2 lesní rohy bez zakřivení

Uhelná 16. října 1804
Florian Kuniffel, lokalista

Účet zvonáře F. Staňka z Opavy, 18. 11. 1803 (SOkA Jeseník)

Reflexe lázní Gräfenberk v korespondenci členů hraběcí rodiny Thunů z Hohensteinu

Vladan Hanulík

Priessnitzovy lázně byly v první polovině 19. století fascinujícím prostorem. V mikrokosmu slezského lázeňského centra bylo možno sledovat zhuštěné formy sociálních interakcí, při nichž se museli setkávat představitelé tradiční elity evropské společnosti – aristokracie – se zástupci nižších stavů. Reprezentanti odlišných národností, kteří proti sobě stávali na opačné straně válečných polí, zde museli pobývat ve vzájemné shodě, či alespoň obapolné přehlíživé ignoraci. Řada pramenů reflektujících pobyt v lázních Gräfenberk se dochovala ve šlechtické korespondenci. Následující příspěvek přibližuje realie pobytu členů choltické větve hraběcí rodiny Thunů z Hohensteinu, jejíž představitelé počátkem 40. let 19. století opakovaně vyjížděli do lázní v českých zemích pro nápravu zdravotních komplikací členů rodu. Z dochovaných dopisů budou analyzovány zejména příčiny, které vedly reprezentanty aristokratické rodiny k volbě slezského lázeňského centra. Přijeli do Gräfenberku ukojit vlastní zvědavost, poznat podstatu nově nevšední léčebné terapie? Volili lázně, tak jako mnozí jiní, jako poslední naději v dlouhé řadě jiných, neúspěšných pokusů o nápravu vlastního zdraví? Nebo se Gräfenberk ve 40. letech 19. století stal už místem, kde se šlechta scházela k letním pobytům i za účelem reprezentace své stavovské výlučnosti? A jakým způsobem vnímali prostor lázní a jeho návštěvníky?

Choltičtí Thunové se do Gräfenberku poprvé podívali v roce 1840. Úzká rodina tehdy sestávala z otce, Johanna hraběte Thun-Hohenstein (1786–1861), jeho manželky Nicolasi-ny, rozené de Baillet Latour (1788–1840), dcery Terezie (1812–1874) a Sofie (1814–1867), syna Theodora Karla (1815–1881), dcery Nicolasi-ny (1817–1885), syna Konstantina (1821–1876) a Františka (1826–1888). Z hlediska obecných dějin se stal nejznámějším členem z vyjmenovaných rodinných příslušníků František. Vzhledem k tomu, že měl dva starší bratry, věnoval se vojenské kariéře. Mimo účasti na válečných taženích v Itálii, kde se podílel na potlačování revolučních a sjednocovacích snah italských nacionalistů již od 40. let 19. století, stal se také osobním adjutantem maršála Josefa Václava Radeckého z Radče. Nejvýznamnější epizodou jeho života však byla účast na mexické misi arcivévody Maxmiliána Habsburského, jenž byl na krátkou dobu mezi lety 1864–1867 císařem Mexika. František Thun z Hohensteinu zde působil jako vrchní velitel sboru rakouských dobrovolníků a dvou přičleněných belgických vojenských jednotek. Vzhledem k odlišným názorům na zařazení jednotek do jednotného mezinárodního kontingentu (Thun odmítal rezignovat na svrchované velení nad rakouskými dobrovolníky) však byl roku 1866 velení zbaven a odcestoval zpět do Evropy, paradoxně právě včas.

Nicolasina Thunová

Intence Thunů k první návštěvě vodoléčebných lázní jsou jasně patrné z rodinné korespondence. Gräfenberk byl jednou z variant, která měla přispět k zotavení hraběnky Nicolasi-ny Thunové (1788–1840).¹ Její nemoc se projevovala, soudě dle informací o konzultaci symptomů a průběhu léčby s pražským lékařem, Janem Theobaldem Heldem,² a asistentem

Karla Rokitanského, Josefem Engelem,³ zejména oteklým a zaníceným jazykem, na němž se objevovala v tkáni otevřená rána, provázená silným podrážděním nervové soustavy. Potenciální nápravu zdravotního stavu spatřovali lékaři, konzultovaní v dubnu 1840, v první řadě v zahojení rány na jazyce, jež pak mělo být následováno i celkovým zlepšením stavu nervové soustavy a celkového zdraví pacientky.⁴ Za tímto účelem podstoupila hraběnka Nicolasina Thunová v dubnu roku 1840 chirurgickou operaci,⁵ jež vedla k významnému, byť pouze dočasnému zlepšení. Jazyk byl sice i nadále nateklý, otok však postupně opadával. Pacientka absolvovala několikadenní rekonvalescenci na lůžku, požívala tekutou stravu a vše dávalo naději na budoucí vyléčení. Nicolasina sama svůj stav synovi Theodorovi popisovala, motivována jistě též snahou po zmírnění obav, následovně: „*Díky Bohu se mi daří, milý Theodore, tak dobře!!! Je to téměř zázrak! Bůh vedl svou ruku a moje odhodlání tak zůstalo bez váhání. Kdybys mě viděl, spatřil bys, jak dobře vyhlížím, tak, jak je to jen možné. Velmi dobře spávám, jsem bezstarostná, veselá a všechny bolesti jsou v těchto dnech pryč.*“⁶ I přes počáteční pozitivní progres však k plnému uzdravení nedošlo.

V následujících měsících se opět zdravotní komplikace navrátily a Nicolasina Thunová, nyní společně s rodinnými příslušníky, hledala další naději na léčbu v podobě pobytu v lázeňských lokalitách, jež potenciálně mohly prospěšně zapůsobit na zhoršující se zdravotní problémy. Pro výkon lázeňské terapie byl nejprve v srpnu 1840 zvolen pobyt v lázních Landek (dnes Ládek-Zdrój), který dle informací její dcery Terezie matce ulevil v ohledu prožívané fyzické bolesti: „*[...] od té doby, co jsme zde, trpí matka méně, ustaly zvláště úporné bolesti uší, stejně jako silné záchvaty kašle, přes den vlastně matka nekašle téměř vůbec, pouze v posteli je poněkud více podrážděna. Dnes matka absolvovala druhou koupel, což jí evidentně ulevilo.*“⁷ Součástí léčby byl také pohyb na ozdravném ovzduší zdejší krajiny. Pobyt v lázních však

Lázně Landek v pol. 19. stol., repro litografie T. Sachse

působil především jako nenásilná alternativa sofistikovanějším formám terapie, které dříve na doporučení odborných lékařských autorit hraběnka Nicolasina vyzkoušela bez dosažení očekávaných účinků. Z korespondence zaznamenávající průběh pobytu v pruských lázních naopak vyplývá, že absence odborné medicíny dle subjektivních vjemů pacientky i jejich příbuzných přispívala ke zlepšování zdravotního stavu. Místní lékař nemocné hraběnce nepředepsal mimo koupeli jakoukoli další formu léčiv, což nemocnému tělu prospívalo.⁸

Manžel hraběnky i její děti si samozřejmě přáli dosáhnout vyléčení matky a jakýkoli projev posílení organismu, projevující se chutí k jídlu či zlepšení fyzického vzezření Nicolasiny Thunové, spojovali s nadějí na budoucí vyléčení.⁹ Pozitivní progres byl však pouze částečný, jak vyplývá z charakteristiky zdravotního stavu, zaznamenaného dcerou Sofií 17. srpna: „[...] záchvaty silného kašle i přes očividné prospěšné působení kúry [v lázních Landek] přetrvávají, léčba je však doprovázena mnoha bolestmi. Polypy pod jazykem se zmenšily, proto je naděje, že zmizí zcela, žlázy na krku jsou měkké, ale nezmenšily svůj objem [...], první dny měla matka večer vždy horečku, což nebylo lékařům vhod, díky Bohu však teploty ustaly, a já myslela, že už se nevrátí a považovala to za dobré znamení. Kúra samotná je velmi příjemná, v sedm ráno absolvujeme ranní koupel a pak se téměř celý den držíme venku, ale daleko jít nelze, poněvadž bychom museli zlézat hory a to nyní nelze.“¹⁰

Vysoká míra sensitivity, jež byla v 19. století spojována se specifickou performativitou ženského genderu, dle dobových představ v době ohrožení zdravotního stavu ještě vzrůstala. V případě Nicolasiny Thunové lze jasně rozpoznat snahu rodinných příslušníků izolovat ji od elementů, jež mohly negativně ovlivnit její duševní rozpoložení a vést k potenciální rezignaci na nadějí úspěšné léčby. Bezprostřední blízkost nemocné matky vedla ke sdílení všech drobných i významnějších výkyvů v jejím zdravotním stavu všemi členy rodiny. Pod zorným úhlem korespondence hraběcí rodiny Thunů bere za své představa lázeňských lokalit jako prostředí příjemného bezčasí, vytrženého z každodenního koloběhu času, v němž dny líně následují po sobě, naplněné procházkami, konverzací a výlety do okolí. Pobyt Thunů v lázních lze charakterizovat jako období permanentního napjatého vyčkávání, nemocná pacientka zde bojovala o drobné pozitivní změny zdravotního stavu, zatímco ostatní členové rodiny trávili čas empatickým sdílením bolesti s nemocnou a snažili se naplnit dny alespoň zdánlivě smysluplnou činností, jež lázeňská infrastruktura nabízela.¹¹

Pobyt v Landeku byl dle dochované korespondence prospěšný, nemohl však pokračovat z důvodů konce lázeňské sezóny, který hostům znemožňoval pokračovat v kúře i v podzimních dnech. Již v srpnu se proto stala předmětem hovorů o budoucí možné terapii alternativa návštěvy nedalekých lázní Gräfenberk, v nichž bylo možno léčebné terapie absolvovat po celý rok.¹² Vodoléčba tedy nebyla zvolena pro specifčnost svého působení, ale díky možnosti uplatňovat lázeňské procedury i mimo běžné období letních lázeňských sezón, po kterých jiné lázeňské lokality ukončovaly svůj provoz.

Ještě během pobytu v Landeku se proto na konci srpna vypravil Johann Thun se synem Konstantinem a dcerou Sofií za účelem předběžné konzultace zdravotního stavu nemocné Nicolasiny s Vincenzem Priessnitzem s cílem dosažení přijetí matky do péče vodoléčitele. Priessnitz se pacientku přijmout zdráhal, Johann Thun však využil pomoci barona Konstantina d'Aspree,¹³ který v lázních pobýval již od června a s Priessnitzem se znal důvěrněji. Na jeho přímluvu se i přes obavy z příliš velké fyzické slabosti budoucí pacientky, která by znemožnila účinnou aplikaci vodoléčby, rozhodl hraběnku alespoň na zkoušku přijmout.¹⁴

Do Jeseníku dorazili členové rodiny 3. září 1840. Nemocnou hraběnku Nicolasinu provázela dle zápisu v seznamech lázeňských hostů její manžel Johann Thun-Hohenstein, dcery Terezie, Sofie, Nicolasina, synové Konstantin, František a též vychovatel Joseph Czeschka.¹⁵ Ubytovali se v Jeseníku, v domě čp. 131.¹⁶ Návštěva však nebyla úspěšná, po čtrnáctidenním pobytu se potvrdilo předběžné tušení majitele slezských lázní, neboť díky fyzickému stavu pacientky nemohl aplikovat vodoléčebné postupy, čímž se stav hraběnky z jeho pohledu jevil jako neléčitelný: „bolesti jsou tak velké a žlázy tak strašné, že Priessnitz nemůže podniknout kúru a je velmi smutný.“¹⁷

Navzdory tomu, že je Priessnitzovi běžně přisuzován zamítavý postoj vůči všem konkurenčním formám léčby,¹⁸ doporučoval léčitel v případě hraběnky nejprve aplikovat bylinnou léčbu, poskytovanou zájemcům v okolí obce Rötze ve Štýrsku,¹⁹ která měla mít na daný typ neduhu účinkovat lépe, neboť vodoléčebná terapie dle jeho názoru mohla pacientce spíše uškodit, než prospět.²⁰

Bolestná nemožnost nalezení úspěšné léčby matčina stavu pak vedla celou rodinu k brzkému odjezdu, 17. září se nejprve vydal Johann Thun do Choltic se synem Konstantinem. Další členové rodiny, včetně nemocné matky, měli v úmyslu vycestovat do Rakouska, s úmyslem hledat zde další naděje pro nemocnou matku v podobě bylinné léčby.²¹ Poslední zprávu o zdravotním stavu matky máme z 1. října 1840. Dle dcery Terezie se matka cítila o něco lépe, byť jí dýchání způsobovalo škrábavou bolest v krku. Onoho dne ji měli ve Vídni navštívit za účelem vyšetření u konzilia tři z praktikujících lékařských kapacit, mezi nimiž byl i osobní lékař císaře Františka, Johann Nepomuk Raymann.²² I přes tuto snahu však naděje všech blízkých nedospěla k naplnění, Nicolasina Thunová zesnula ve Vídni 2. října 1840, pouhých 14 dní po odjezdu z Gräfenberku.

Syn a otec – František a Johann Thunové

Nemožnost nalézt účinnou léčbu ve slezském vodoléčebném centru kupodivu majitele choltického panství od nekonvenční terapie neodradila. Počátkem 40. let 19. století opakovaně Thunové slezské lázně volili pro nápravu zdravotních neduhů. Výtečně je vzájemnou korespondencí představitelů rodu zdokumentovaný zejména pobyt řady členů rodu ve slezských lázních v roce 1842 a 1843. Létu roku 1842 se zde rozhodl strávit otec celé rodiny Johann Nepomuk Thun, společně se svým synem Františkem a vychovatelem Czeschkou.²³ Není bohužel známa indikace, pro kterou byl František Thun podroben vodoléčebné terapii, víme však, že se stav nemocného hraběcího syna na jaře roku 1842 výrazně zhoršil. Nemoc se projevovala otevřenými ranami na končetinách, jež znemožňovaly mladému šlechtici chůzi, a konvenční lékaři nabízeli jako možné řešení amputaci.²⁴

Z rodinné korespondence lze usuzovat, že František podstupoval na radu Vincenze Priessnitze ozdravné kúry již před odjezdem do lázní. Dle informací Františkovy sestry Terezie v květnu velmi trpěl bolestivými vředy na povrchu těla, jež se vytvořily jako důsledek vodoléčebných procedur, zdravotní stav mladého aristokrata se v dané době jevil jako kritický.²⁵ Cestu do Gräfenberku chápali zjevně někteří členové rodiny jako rozhodnutí vložit se do rukou prozřetelnosti boží, neboť výsledky léčby nebyly před odjezdem vůbec přesvědčivé. Pro odjezd do lázní se rozhodl také Františkův otec Johann, který zde mimo dohlížení na synovu terapii chtěl také léčit dnu. Na Gräfenberk dorazili 2. června 1842, zpočátku se ubytovali ve městě Jeseníku.²⁶

Na konci léta se ke dvěma mužským představitelům rodu připojily 25. srpna Johannovy dcery Terezie a Nicolasina, z Karlových Varů pak dorazila později i dcera Sofie.²⁷ Mladé aristokratky ovšem nepřijely do Gräfenberku pro vyhledání Priessnitzových služeb, po jejich společnosti toužili otec Johann i bratr František, na začátku srpna (po dvou měsících léčby) totiž Priessnitz stanovil, že František bude muset pro dosažení výraznějšího účinku léčby setrvat ve vodoléčebných lázních minimálně do října roku 1842.²⁸ Vidina dlouhého odloučení od dcer i sourozenců nebyla ani pro jednoho z mužských členů rodu pobývajících v Jeseníku příjemná, proto je povolali k sobě.

Důvod, proč dobrovolné zjetí přírodními podmínkami měla zvolit celá rodina a ne pouze nemocný syn František, nastiňuje Terezie Thunová následujícím konstatováním: „*Naštěstí je tu mnoho zábavy, čas tedy utíká velmi rychle, zvláště nyní, kdy jsou dny stále kratší, je dobře, že tu otec s Františkem nejsou sami, často muzicírujeme, čteme a povídáme si, velmi se smějeme, i díky Františkovi.*“²⁹ Přítomnost rodinných členů napomáhala ke zlepšení nálady mladého pacienta. Pro nápravu jeho zdraví byla rodina ochotná zvolit i specifickou formu sociální izolace, oproštěním se od obvyklého periodického cyklu trávení roku v rámci sociálně uzavřené třídy. Nakonec strávili František Thun se svým otcem Johannem ve slezských lázních bez dvou měsíců celý rok, jejich sestry zde byly pouze o dva měsíce méně. Lázně opustila celá rodina 24. dubna 1843.

Františkovi i Johannovi léčba dle jejich vlastního pozorování velmi prospívala; tělo mladého hraběte Františka léčbou posilovalo, což opětovně oživovalo jeho naděje a odhodlání nabýt opětovně zdraví.³⁰ Otec popisoval změny zdravotního stavu dalším rodinným příslušníkům již v průběhu prvního měsíce pobytu řadky plnými nadšení a radostí, a rozptyloval tak vel-

František hraběte Thun z Hohensteinu
(1826–1888)

mi smutné vzpomínky, které byly v rodinné paměti spojeny s místem, kde nebyl schopen nalézt naděje pro nemocnou manželku: „*Otec píše tak šťastně a vesele, jak je to jen možné, ulehčilo se mu pobytem ze vzpomínek spojených s těžkým srdcem na dobu, kdy odtud kdysi bez naděje musel odcestovat. František již nemá žádné bolesti a může již často chodit na procházky, zde [v Cholticích] už nemohl chodit vůbec, jak úporně měl bolesti.*“³¹

Dle korespondence mezi příbuznými se Františkův stav po příjezdu do Gräfenberku a započetí vodoléčebné terapie začal měnit k lepšímu. Již v červenci bylo zřejmé, že 4 týdny strávené v Jeseníku znamenaly velký posun k lepšímu, po celou dobu bolesti ustávaly a organismus se viditelně posiloval.³² Přesto stále výsledek léčby nebyl jistý, Priessnitz vyžadoval i po měsíci absolvované terapie minimálně dalších pět týdnů pobytu v Gräfenberku pouze pro samotné úvodní diagnostické stanovení celkové doby určené pro aplikaci vodoléčebných procedur.

Františkovy sestry překvapivě shledávaly dopad vodoléčby na zdraví svého bratra Františka velmi pozitivním, odpovídal navíc nejlepšimu možnému scénáři terapie, který Priessnitz u svých pacientů mohl očekávat: „*Františkovi se daří v rámci možností dobře, velmi často se dostávají vymodlené krize. Měl vřed na zádech, velmi bolestivý, ale jakmile se zahojil, což se událo velmi rychle, zmizela také bolestivá podrážděnost. Doufám v Boha, že zde František nalezne plné uzdravení, jeho přirozenost se jeví pro danou léčbu jako ideální, neboť krize, na jejichž příchod je nutno u jiných čekat často celý rok, se u něj vyskytují velmi často, s čímž je Priessnitz nanejvýše spokojen.*“³³ Progres ve zlepšování zdravotního stavu byl zjevný, přesto však Františkova sestra Terezie Thunová sledovala vodoléčebné procedury i nadále s nedůvěrou „... *zatím nesdílím daný fanatismus, víš přece, že nerada přijímám tyto novinky, co se týče mé osoby, raději bych polykala hořkou medicínu, než se potit v zábalech a být obalená mokřými prostěradly, v nichž jsou všechny neduhy ještě zhoršeny, než je od nich nemocný oproštěn. Není to ale jednou provždy, tak jako u jakéhokoliv jiného ošetřování, jinak by musel být Priessnitz všemocný! Ale jsem přes můj náhled přesvědčena, že je to pro Františka nejlepší prostředek.*“³⁴ Konvenčnější terapie v očích mladé hraběnky představovaly mnohem jistější cestu k nabývání zdraví, než nutnost podstupovat vodoléčebnou kúru, která z logiky svého procesu vedla v první fázi léčby k ještě výraznějšímu oslabení zdravotního stavu léčeného, než by dokázala způsobit nemoc, vůči níž byla terapie namířena.

Praktické výsledky však byly výmluvné a radost ze zlepšování zdravotního stavu napomohla lázeňské hosty utvrdit v přesvědčení, že pobyt v Gräfenberku prodlouží. Jedna z pacientových sester, Terezie, vyjádřila již v září přesvědčení, že rodinné příslušníky, kteří se sešli na podporu Františka Thuna, čeká ve slezských lázních patrně pobyt přes celou zimu, „... *což nebude vůbec příjemné, být zde v domech zapadání sněhem bez možnosti vyjít ven.*“³⁵ Předznamenala tím budoucí realitu v době, kdy ostatní členové rodiny ještě doufali v odjezd v podzimních měsících. V říjnu již bylo zřejmé, že lázně neopustí dříve než o vánočních svátcích.³⁶ A i když Priessnitz tento časový údaj rodině sdělil osobně, sami již tušili potenciální možnost, že v Jeseníku budou trávit celou zimu. Prožívání zimy v severní výspě monarchie bylo z hlediska životního stylu šlechty a jejich zažitého způsobu trávení ročních období neznámým aspektem. Namísto přesunu do center politického a kulturního dění, který obvykle se zimním obdobím šlechtické rodiny absolvovaly, zůstali Thunové izolováni v jediné lázeňské lokalitě, kde sezóna nekončila časným podzimem.

Pospolitost a rivalita v lázeňské sociabilitě

Lázně situované na severním okraji habsburské monarchie jistě k sociálním centrům soustátí nenáležely, přesto se i zde nadále habitus návštěvníků projevoval snahou po společenské reprezentaci a budování sociálních sítí. Z pohledu rakouské hraběcí rodiny situaci v tomto ohledu komplikovalo národnostní složení návštěvníků, neboť zde poměrně výraznou skupinu tvořili „*Poláci, kteří drží při sobě, někteří z nich jsou velmi zábavní, ale obecně od nich nelze očekávat nic.*“³⁷ Z polských šlechtických rodin se mezi kontakty Thunů objevila výrazněji pouze kněžna Sapiehová,³⁸ již hodnotili jako líbeznou osobu.

Obecně však Thunové vyhledávali spíše společnost šlechty ze zemí Německého spolku. Pravidelněji se navštěvovali se členy rodiny Königsegg-Aulendorf,³⁹ kteří ve slezských lázních pobývali již třetí rok za sebou, podporující tak snahu o uzdravení otce rodiny.⁴⁰ Mimo samotných rodičů trávili v Jeseníku podzim též jejich dcera a 2 synové. Nicolasina se seznámila s mladším z nich: „*Je mým velkým přítelem, má teprve 18 let, bavíme se ale skutečně výborně,*

je také zručný tanečník, starší bratr je čítelem J. Dreskowitze a je šťastný, když o něm může mluvit.[...].⁴¹ V zimě velká část návštěvníků lázně opouštěla. Zůstávali jen pacienti, kteří nemohli přerušit léčbu pro závažnost svého zdravotního stavu či proto, že její přerušlení mohlo negativně ovlivnit úspěch terapie. V Jeseníku nakonec z rodiny Königsegg zůstala pouze matka s dcerou, která měla otevřenou ránu v obou nohách.

O některých členech lázeňské společnosti se vyslovovala Terezie Thunová s despektem. Úzce vymezená společnost hostů ale neumožňovala jinak, než se občas donutit ke styku i s „trošku topornými“ Prusy (rodinou barona Rothkircha),⁴² či s „nanejvýš primitivní a nudnou“ dvorní dámou vévodkyně von Anhalt-Köthen,⁴³ hraběnkou Colloredo.⁴⁴ Vždy však bylo možné i v prostředí malých lázní sociální styk regulovat, Thunové například zvolili jistou formu distingovaného vystupování vůči polské šlechtě: „záměrně jsme se nechali uvést u tak nepatrného počtu dam, neboť se zde každý den pořádají soirée a my nestojíme o to, všechny navštěvovat.“⁴⁵

V korespondenci Thunů rozhodně žádným způsobem nelze zaznamenat liberální duch, jenž měl dle některých návštěvníků charakterizovat zdejší specifickou lázeňskou atmosféru. Ta měla být definována jinde nevidanou mírou upouštění od společenských konvencí, jež v jiných lázeňských střediscích od sebe oddělovaly jednotlivé zneprátené kliky. Thunové, soudě dle osobních záznamů v dopisech, jako by se pohybovali v prostředí, které spolu s nimi zabydlovala pouze rovnorodá, či alespoň společensky přijatelně postavená šlechta. Když se proto zprvu posmutnělý tón zpráv o pobytu v lázních, s nímž příslušnice rodu referovaly svému bratru Theodorovi do Choltic o novinkách, měnil, a mladé aristokratky začaly vykreslovat odlehlé lázně naopak jako společensky rušné centrum, které každý večer naplňují soirée, plesy a koncertní recitály, neznamená to, že by z pohledu Thunů docházelo k narušování výlučnosti stavovských a třídních bariér. V korespondenci Sofie Thunová sice konstatuje, že během pobytu „čtyři týdny uběhly neskutečně rychle, měli jsme tolik rozptýlení“,⁴⁶ nicméně rozptýlením má na mysli utužování styku s rodinou Königsegg-Aulendorf, hrabětem Pálffym⁴⁷ a dalšími členy stavovsky výlučně definované společnosti.

Jisté rozvolnění konvencí však lze zaznamenat i v rámci takto uzavřené společnosti. Vymanění se ze sevřených pravidel definujících sociální normativ v tradičních centrech monarchie umožňovalo oddávat se oblíbeným formám sociability s větší bezstarostností. V případě mladých šlechtičen byl formou vítaného rozptýlení především tanec, jenž právě v lázních naplňoval nebývale mnoho času: „Z toho vidíš, že naše oči, síly, výdrž, ale především boty jsou neustále podrobovány zkouškám odolnosti. [...] Doma jsem počítána již za starou, a já to nemám v úmyslu nikomu vyvracet, cizí to ale netuší a protože my Češky jsme skvělými tanečnicemi, musím pilně zaměstnávat obě nohy, abych dostála výzvě, protože se tu tančí skutečně enormně mnoho.“⁴⁸

I přes cíle zapojování do lázeňské sociability mladé rakouské šlechtičny stále ještě nedokázaly nalézt kladný vztah k polským aristokratkám, které zvláště Terezie s nechutí označovala za ztělesnění falše a průměrného vkusu, kde se zábava redukuje na „neustálé bříinkání do klavíru a to uší silou, jež je možno vyvinout, což je tak nudné!“⁴⁹ Jindy se zase v korespondenci negativně mladé šlechtičny vyslovovaly o lázeňských hostech německého původu.⁵⁰ Pocit výlučnosti se v případě nedostatečné možnosti nalezení stavovské a nacionálně relevantní skupiny osob, s nimiž bylo možno komunikovat, projevoval snahou po rezignaci na každodenní zapojení do sociální komunikace: „raději bych trávila večer v zábalu, abych nemusela nikoho vidět, což ale nejde.“⁵¹

Na stále se zužující okruh osob přítomných v lázních čekaly ale i nové podněty k rozptýlení. V den výročí Priessnitzova narození, 4. října roku 1842, se Thunové zúčastnili slavnostního otevření Priessnitzova pramene. Nicolasina Thunová danou událost hodnotila jako skvělou slavnost. K prameni umístěnému v lese se tehdy vydal zástup účastníků slavnosti, každý z národů v lázních přítomných byl zastoupen vlastním praporem se zemským znakem. Thunové se zařadili pod jeden z patnácti praporů, nesoucích v jejich případě znak českého dvouocasého lva. „*Pramen leží v lese, proto se barevné prapory velmi pěkně vyjímaly, u pramene byla přednesena báseň a vystřelena slavnostní salva.*“⁶² Slavnost pak pokračovala návratem účastníků do slavnostně iluminovaného velkého lázeňského sálu v Gräfenberku, kde byly prapory se zemskými znaky natrvalo připevněny, a mladé šlechtičny „... *tancovaly tolik, že nohy měly skutečně co dělat, aby vůbec stačily.*“⁶³

V listopadu už bylo jasné, že se pobyt v lázních prodlouží až do nového roku, případně ještě déle.⁶⁴ „*Dnes tu byl Priessnitz, projevoval velké uspokojení nad Františkovou ránou, která je již téměř vyléčena, rovněž ale projevil mínění, že bude nutná doléčovací kúra, aby se zamezilo s jistotou další recidivě.*“⁶⁵ Sofie Thunová popisovala již na počátku listopadu Jeseník jakožto místo izolované od světa, zapadané sněhem natolik, že několik dnů nemohli rodinní příslušníci vycházet ven, mladé aristokratky mohly pouze vyhlížet z okna, vměstnány ve třech osobách do malého pokojíku, jež musely společně sdílet. Daná situace mohla samozřejmě nepříznivě ovlivnit zdravotní stav i zdravých osob, dozvídáme se, že Sofie Thunová v průběhu podzimu absolvovala léčebnou terapii zaměřenou na bolesti hlavy a sleziny, jejíž přínos hodnotila s laconickým optimismem: „... *sprechy mi dělají dobře. Zde je popis mé léčby, zdali se ti bude zdát nudný; ráno brzy ustávám pro koupel hlavy a nohou provázené masážemi, pítím vody a celý den pak nosím studené obklady na žaludku, které musí být často měněny, je to stejně vtipné jako studené,*“⁶⁶ psala bratrovi Theodorovi Sofie Thunová, sedíc přitom ve studené lázni.

Priessnitz s pacienty ve velkém sále Hradu (SOkA Jeseník)

Tuhé zimní období a díky tomu i opuštěná veřejná prostranství často znemožňovala přesnější odhad, kolik lázeňských hostů se stále ještě zdržuje v lokalitě, proto byla Nicolasina Thunová překvapena vysokým počtem účastníků plesů: „*Bály ještě stále neskončily, naposledy jsme byli v Gräfenberku, je zde ještě mnoho panstva, nejsou běžně vidět, ale na plesu se objeví, o cotillion mne poprosil jeden malý Maďar, velmi zábavný mladý člověk [...] tančila jsem na každém plesu, taneční mistryně mne velmi chválila, byla tam též kněžna Sapieha, která zde ještě stále je, velmi milá paní, ale jak jsou všechny tyto Polky falešné, to je k neuvěření, o tom se lze přesvědčit znovu a znovu, a člověka to velmi zraňuje, když sdělují přímo do obličeje tak neuvěřitelné věci.*“⁶⁷

I přes zimní měsíce se také stále každý večer pořádaly večírky.⁶⁸ Zúžení počtu hostů v době mimo tradiční lázeňskou sezónu vedlo k proměně sociability, prohlubovaly se kontakty i napříč jednotlivými národnostmi. Již bylo zmíněno, že Jeseníku výrazně dominovala polská strana, avšak v zimě řady polských návštěvníků prořídly, proto polští hosté více zvali do svého kruhu i příslušníky rakouských elit: „*Protože je jich nyní méně a více se nudí o samotě, potřebují nás. František se samozřejmě vždy připojuje a nevěřil bys, jak je báječný ve společnosti nejstarších dam a milý ve společnosti nejmladších, je ale pravdou, že je skutečně velmi zábavný a veselý, nemoc jej učinila dospělejším [...] chová se docela jako nějaký mandarín [...] přijde mi naprosto odlišný od klučíka, kterého jsme opatrovali doma.*“⁶⁹

Posun povahy Františka Tuhna, který v lázních dle vlastních sester prožíval přerod z jinoha v mladého muže, reflektovala i další ze sester, Terezie: „*Považ jen, že se zde z Františka stal hotový Weltenmann, našel zde celé své štěstí. Při délce pobytu, který zde musel absolvovat, se postupně měnil, nyní je skutečně šarmantní. Při jeho veselé povaze nutí všechny k smíchu, čekám pak ale na to, jak se bude vracet zpět k učení, pravda, mluví zde francouzsky, což je pro něj dobře, ale je zde opečováván jako dospělý mladý muž, a studia mu nebudou příliš chutnat. [...] Všichni zdejší muži, mladí i zralí, jsou k němu nekonečně přátelštější a tatínek má co dělat, aby jej obklopovala dobrá společnost. Společnost teď totiž není nejlepší, Priessnitz posílal vícero pánů pryč, a to díky hazardu a jiným prohřeškům, kterými se provinili.*“⁶⁰

Rodina strávila vánoce v Jeseníku, setrvávání v odlehlé lokalitě však bylo vykoupeno radostí z úspěšně probíhající léčby, jejíž výsledky nebyly hodnoceny pouze ze subjektivního hlediska Františka Thuna a jeho příbuzných, ale rovněž profesionálními lékaři. Na počátku ledna 1843 navštívil hraběcí rodinu Thunových anglický lékař, studující v Gräfenberku v dané době účinky Priessnitzovy praxe. S největší pravděpodobností se jednalo o Edwarda Hay Grahama, který později vydal spis pojednávající o závěrech svého pozorování.⁶¹ Ten měl možnost prohlédnout si stav Františkovy nemoci již před zahájením léčby, kdy byl: „*stejně jako všichni ostatní pevného mínění, že Františkův stav je řešitelný pouze amputací, uslyšel však o Františkově léčbě a přišel se sám přesvědčit, zůstal ale nad výsledkem ztuhlý údivem, ujistil nás, že čtyři rány jsou již zcela vyléčeny a pátá od úplné nápravy není daleka.*“⁶²

Zhodnocení stavu objektivním lékařem přineslo celé rodině upokojení, i když Priessnitzovi důvěřovali, nezávislý názor je definitivně uklidnil. V dané situaci se jevílo členům rodiny jako nesmyslné, vydávat se na zasněženou cestu k domovu předčasně, když už v Jeseníku trávili tolik měsíců, jež také přinesly evidentně pozitivní výsledek. Jeseník mohl nabídnout hostům především půvabné přírodní scenérie, které oceňovala zejména Sofie, v korespondenci dávala průchod obdivu přírody prostřednictvím popisu půvabu zasněžených vrcholů hor, jež vyrůstaly do výšin přímo za hranicemi města Jeseník.⁶³ Díky přírodě se necítila v Gräfenberku nepříjemně. K romantickým pohledům se navíc připojovala možnost trávení večeru

ve společnosti dalších lázeňských hostů, ani v zimních měsících roku 1843 společenský život neustupoval chladu, a tak bylo možno pro toho, kdo měl vůli, trávit každý večer na soirée spojených s tanci, případně účastí na drobných hudebních i dramatických představeních.

Kromě plesů přímo v místě se lázeňská společnost také účastnila společenských akcí mimo lázně. Sofie Thunová popisovala bratrovi zamýšlenou účast na plese v Karlově Studánce, kam se měla lázeňská společnost vypravit na saních přes horský průsmyk.⁶⁴ Na jaře se Thunové připojili k dalším lázeňským hostům, kteří se rozhodli navštívit koncert Ference Liszta, jenž se na své cestě z Berlína zastavil v Jeseníku, aby navštívil známé, ale koncert pořádal v ne-daleké pruské Nise. Přednes významné osobnosti hudebního života vzbudil v lázních značný zájem, za hranice se tedy vypravilo celé procesí. Na koncertě se sešlo na tři sta hostů.⁶⁵ Zimní měsíce byly také zpestřeny možností využívat místní sánkařskou dráhu, mimo to se snažili Thunové každý den chodit na promenády s uklidňujícím výhledem na zasněžené hory.⁶⁶

Nejpravidelnějším hostem u Thunů se v zimě roku 1843 stal Vladimír hrabě Mittrowský,⁶⁷ který docházel v předjaří téměř každý večer do společnosti choltických šlechticů.⁶⁸ Jeho společnost považovali za příjemnou, neboť se jevil jako vynikající osobnost a dle charakteristiky Nicolasiny Thunové byl Mittrowský „velmi vzácný jev mezi dnešními mladými muži [...] každé děvče by se s takovým mužem cítilo šťastné.“⁶⁹ Občas se k mladému Vladimírovi připojil také jeho otec,⁷⁰ jemuž léčba pod Priessnitzovým vedením výjimečně prospívala.⁷¹ Stále se stýkali s Königseggovými, večery bývaly v tomto případě vyplněny hudbou, a to nejen v podání samotných šlechticů, Königseggové svěřili své dcery do péče guvernanky, která byla mistryní v klavírní hře, nezřídka tak společně s mladými dívkami ve společnosti předehrávala zvolené party.⁷²

Úspěch léčby

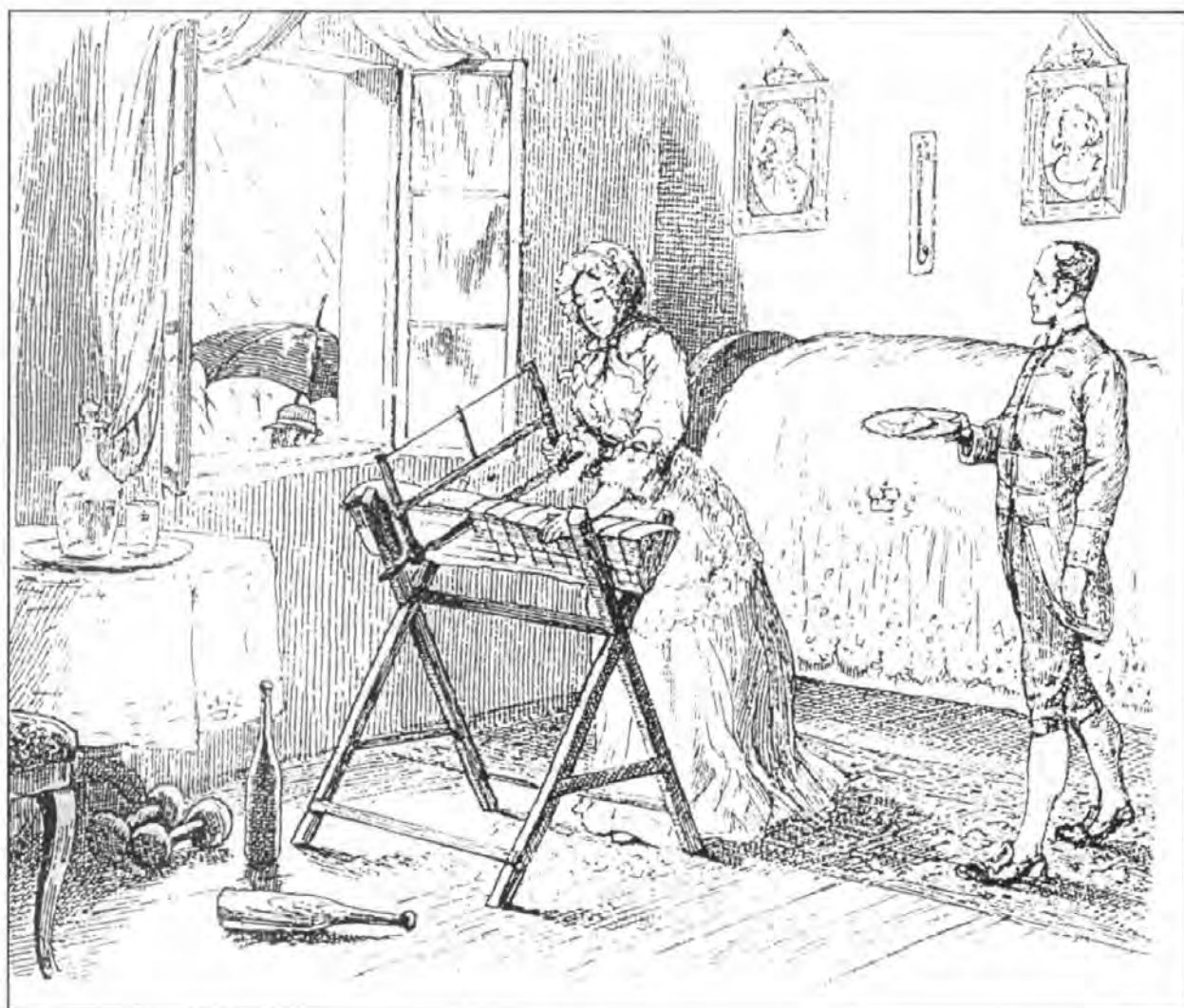
Na korespondenci členů rodiny Thunových, jejímiž autorkami byly především sestry Františka Thuna - Terezie, Sofie a Nicolasina - je velmi zajímavé také to, že pouze zřídka referují autorky listů podrobněji o svém vlastním zdravotním stavu, ačkoli z náznaků víme, že i ony samy absolvovaly v některých obdobích svého pobytu jasně indikované léčebné terapie; Terezie podstupovala léčbu dny, Sofie zase léčila bolesti hlavy a potíže se slezinou. Zmínky jsou v tomto smyslu vyhrazeny spíše popisu absolvovaných léčebných procedur, subjektivní hodnocení zdravotního stavu však obvykle v rádcích korespondence absentuje. Takto popisovala svůj denní rytmus Sofie Thunová: „Denně brzy ráno ustanu z propoceného zábalu, následuje studená koupel po dobu 20 minut, 6-8 krát denně čerstvé mokré zábaly, kolem zad, prsou a krku, pak mne masírují mokrou rukou pokožku až do ruda, koupele následují pak, a to koupele nohou a hlavy, šarmantní zábavy tu věru nenalezneš, ostatně, jsem trošku rebelantka a horečku a kašel považuji za příjemnější než léčbu samotnou.“⁷³

Hojné informace o zdravotním stavu a jeho změnách naopak obsahuje korespondence tyto vjemy zprostředkovávající třetí osobou. V případě Thunových se tato data uchovala zejména díky dopisům adresovaným Theodorovi Thunovi. Z listů Sofie Thunové můžeme příkladně zjistit detailní informace o nemoci jejího bratra Františka, téměř zcela bez povšimnutí však přechází fakt, že sama podstupovala ve slezských lázních léčebnou kúru. O průběhu sestřiny terapie naopak Theodora zpravuje její sestra Terezie: „Sofie je velmi spokojená s účinky léčby, od doby, co jí podstupuje, má mnohem méně bolesti hlavy, nepotřebuje žádné léky.“⁷⁴ František byl nepochybně klíčovou osobou, kvůli níž do lázní celá rodina zavítala, proto byl jeho zdravotní stav měřítkem úspěšnosti pobytu a poutal tedy také nejvíce pozornosti v korespon-

denčních relacích. Zmínky o zdravotním stavu a probíhající léčbě se, mnohem torzovitěji, přesto však dochovaly také v případě Františkových sester. Z korespondence se však vůbec nedozvíme, že i Františkův otec Johann zde podstupoval během svého pobytu léčebné kúry namířené proti dně, jakoby zdravotní stav rodiče v daném případě neměl být záležitostí reflektovanou jeho potomky.

Jarní měsíce definitivně znamenaly vysněný progres v léčbě. Zejména zdravotní stav Františka se neustále zlepšoval. V březnu proto Priessnitz rodině potvrdil, že v Gräfenberku bude muset dále prodlévat už pouze 4 až 5 týdnů.⁷⁵ Tou dobou se Františku Thunovi již subjektivně jevil vlastní zdravotní stav jako excelentní. Zdržení bylo způsobeno pouze důkladností slezského léčitele, který chtěl pečlivě dokončit započatý cyklus léčby. Příslušníci rodiny měli naopak lehčí obavy, aby se neprojevila jakákoli zdravotní disbalance u nich, neboť slovy Terezie Thunové, která měla strach z recidivy dny: „musela bych pak zůstat nekonečně dlouho.“⁷⁶ Délka léčby byla v tomto ohledu evidentně značně odrazujícím faktorem. Rodina si již dělala plány, jak si vynahradí dlouhé měsíce, po které byli její členové nuceni pobývat v horském městečku. I přes nejpríjemnější společnost, kterou i na jaře dále dělal Thunovým svými návštěvami a doprovodem na každodenních procházkách městem hrabě Mittrowský, každodenní rutina vycházek návštěvníky mnohdy nudila.⁷⁷

Pacientka se rozehřívá před denní kúrou (SOkA Jeseník)

Přesto však Gräfenberk disponoval specifickým šarmem, jenž i přes nespornou jednotvárnost každodenní rutiny učaroval i návštěvnicím, jež se s blížící vidinou konce pobytu vyjadřovaly o návratu domů se smíšenými pocity: „*Je jisté, že čas neběží nikde tak rychle jako v Jeseníku. [...] Neviděla jsem nikoho, kdo by odsud odjížděl rád, musí tu existovat nějaký magnet, pro mne jsou to nádherné hory, kterých si užíváme jako málokterí další hosté. Dnes jsme zase stoupali k Priessnitzovu prameni, což je záležitost pro zdatné. Vraceli jsme se jen s ručníky bez kabátů.*“⁶⁷⁸

Bez dvou měsíců strávili František Thun se svým otcem Johannem ve slezských lázních celý rok, jejich sestry zde byly pouze o dva měsíce méně. Lázně opustila celá rodina 24. dubna 1843. Po odjezdu z lázní nadále Johann i jeho syn František pokračovali v aplikaci vodoléčebných procedur. Nebyli zcela vyléčeni, z dopisu Nicolasiny Thunové je zřejmé, že otec Johann Thun zaznamenal v květnu opět dočasný návrat bolesti způsobených dnou, dle její domněnky v důsledku nachlazení.⁷⁹ Okamžitě si však sám naordinoval studené koupele a potní zábalu, což mu ihned ulevilo.

Samostatnost při indikování terapeutických procedur však nebyla zcela úplná, ihned také korespondenčně konzultoval s Priessnitzem, zda podstupuje správný způsob terapie. A to zejména z toho důvodu, že po celou dobu 11 měsíců, co pobýval v Jeseníku pod dohledem slezského léčitele, nepocítil ani na okamžik jediný náznak bolesti.⁸⁰ Což jednoznačně dokládá, jak účinně působila změna denního režimu a životosprávy na pacienty v lázních Gräfenberk, také ovšem fakt, že návrat k jejich vlastní každodennosti znamenal nezřídka opětovou recidivu zdravotních komplikací. O silné důvěře ve vodoléčebné procedury svědčí i fakt, že se v rodinném archivu Thunů dochovaly rukopisy návodů k aplikaci vodoléčebných procedur v celém spektru různých nemocí. Thunové si tedy z Gräfenberku neodvezli pouze protančenné střevíce, ale i navrácené zdraví a návod, jak jej do budoucna udržovat díky vodoléčebné terapii v rovnováze.

POZNÁMKY

1. Nicolasina, rozená de Baillet Latour (1788 – Vídeň 2. 10. 1840).
2. Jan Theobald Held (1770–1851), přední lékař působící v Praze, významná autorita vědeckého života (vedl jako rektor i Univerzitu Karlovu) i zásadní osobnost, s níž byly konzultovány choroby představitelů společenských elit.
3. Josef Engel (1816–1899), rakouský anatom a patolog, v době konzultace stavu hraběnky Thunové působil jako asistent Karla Rokitanského na vídeňské univerzitě, později působil v hodnosti profesora na univerzitě v Curychu, Praze a ve Vídni.
4. Státní oblastní archiv Zámorsk (dále jen SOA Zámorsk), Rodinný archiv (dále jen RA) Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Terezie Thun-Hohenstein bratrovi Theodorovi, Praha, 15. 4. 1840.
5. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Terezie Thun-Hohenstein bratrovi Theodorovi, Praha, 11. 4. 1840.
6. Tamtéž.
7. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Terezie Thun-Hohenstein Gabriele, 6. 8. 1840.
8. Tamtéž.
9. „*Malka jí nyní často polévku, a přestože se musí omezovat pouze na tekutiny, je to šťastné znamení, neboť jiné známky vyléčení se ještě nedostavují, [...] jinak vypadá dobře a snad bude brzy zcela vyléčena.*“ SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Terezie Thun-Hohenstein bratrovi Theodorovi, 15. 4. 1840.
10. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Sofie Thun-Hohenstein bratrovi Theodorovi, 17. 8. 1840.
11. Sofie Thunová v tomto ohledu zmiňuje, jak nudný mohl být pobyt v lázních zvláště pro mužské členy rodiny: „*[...] když pozorují otce a Konstantína, mají zde velmi smutný život [...] čas běží tak pomalu.*“ SOA Zámorsk,

- RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Sofie Thun-Hohenstein bratrovi Theodorovi, Lądek, 20. 8. 1840.
- 12.** Tamtéž.
- 13.** Konstantin d'Aspre, svobodný pán z Hoobreucku (1789–1850), rakouský generál, který se v hodnosti majora zapojil do protinapoleonského tažení, později se významně podílel na rakouském potlačování národního emancipačního hnutí v Itálii ve 40. letech 19. století, jeho jednotky byly součástí Radeckého italské kampaně v letech 1848–1849. Na Gräfenberku pobýval mezi 2. červnem a 8. zářím roku 1840, kdy odcestoval zpět k vojenským povinnostem do Benátek. Státní okresní archiv Jeseník (dále jen SOkA Jeseník), Rodinný archiv Priessnitz-Ripper (dále jen RA Priessnitz-Ripper), *Uebersicht der P. T. Kurgäste in der Wasserheianstalt zu Gräfenberk* [1840], Nro 31.
- 14.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Sofie Thun-Hohenstein bratrovi Theodorovi, Jeseník, 30. 8. 1840.
- 15.** SOkA Jeseník, RA Priessnitz-Ripper, *Uebersicht der P. T. Kurgäste in der Wasserheianstalt zu Gräfenberk* [1840], Nro 29.
- 16.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Sofie Thun-Hohenstein bratrovi Theodorovi, Jeseník, 30. 8. 1840.
- 17.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Terezie Thun-Hohenstein Gabriele, Jeseník, 15. 9. 1840.
- 18.** Daný postoj, přisuzovaný Priessnitzovi je spíše důsledkem přebírání diskurzu dobové vodoléčebné literatury, jež měla zájem ustavit hydroterapii jakožto výsostný terapeutický směr, umožňující aplikovat své praktické postupy na všechny druhy nemocí, Priessnitz samotný nezářídka přesvědčoval v korespondenčních odpovědích na žádosti o přijetí doporučením jiné terapie, případně odůvodňoval nevhodnost vodoléčby pro konkrétní formy onemocnění.
- 19.** Obec Rötz je situována v blízkosti Štýrského Hradce, nezdarilo se však ověřit, zda v dané lokalitě, či jejím okolí, existovala možnost využívat bylinné terapie.
- 20.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Terezie Thun-Hohenstein sestře Gabriele, Jeseník, 10. 9. 1840.
- 21.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Terezie Thun-Hohenstein sestře Gabriele, Jeseník, 15. 9. 1840.
- 22.** Johann Nepomuk rytíř Raymann (někdy též Raimann) (1780–1847), rakouský lékař, narozený v Jeseníku, studoval v Praze, v Krakově se stal roku 1807 řádným profesorem patologie, ve 20. letech 19. století vedl Všeobecnou nemocnici ve Vídni, roku 1829 byl jmenován osobním lékařem císaře Františka I., po roce 1836 i osobním lékařem císaře Ferdinanda I. Roku 1840 byl povýšen za zásluhy do rytířského stavu, byl také jedním z iniciátorů známé konzultační návštěvy Vincenze Priessnitze na habsburském dvoře.
- 23.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Nicolasina Thun bratrovi Theodorovi, 7. 8. 1842.
- 24.** Což plyne ze závěru ohledání zdravotního stavu Františka Thuna, který provedl anglický lékař Edward Hay Graham, viz SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 14. 1. 1843.
- 25.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Terezie Thunová bratrovi Theodorovi, 21. 5. 1842.
- 26.** V domě číslo popisné 168.
- 27.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Nicolasina Thun bratrovi Theodorovi, Choltice, 22. 6. 1842.
- 28.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Nicolasina Thun bratrovi Theodorovi, 7. 8. 1842.
- 29.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 13. 9. 1842.
- 30.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Nicolasina Thun bratrovi Theodorovi, Choltice, 22. 6. 1842.
- 31.** Tamtéž.
- 32.** SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Theodorovi Thunovi, pravděpodobně zasláný Sofií Thunovou, Bugsbein, 7. 7. 1842.

33. SOA Zámorsk, RA Thun-Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 13. 9. 1842.
34. Tamtéž.
35. Tamtéž.
36. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Dopis Nicolasina Thunová Theodorovi Thunovi, 11. 10. 1842.
37. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 13. 9. 1842.
38. Jadwiga kněžna Sapiehová, rozená Zamoyská (1806–1890), dcera Stanislawy Kostky Zamoyského a Sofie Czartoryské, provdaná roku 1825 za knížete Leona Sapiehu. Věnovala se především výchově svých potomků a péči o rodinné panství Krasieczyn, kde se s manželem Leonem usadili po roce 1831. Na tomto panství nechala zřídit konvent Sester služebnic nejsvětější Panny Marie neposkvrněného početí, které převzaly péči o místní chudé nemocné.
39. V lázních byli přítomni František Xaver Karel Alois hrabě Königsegg-Aulendorf (1787–1863), jeho manželka Marie, rozená hraběnka Károlyi (1793–1848), jeho syn Alfréd (1817–1898), dcera Georgina (1825–1877) a Frederika (bližší data se nezdařilo dohledat).
40. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 13. 9. 1842.
41. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Dopis Nicolasina Thunová Theodorovi Thunovi, 11. 10. 1842.
42. Friedrich baron Rothkirch s ženou a pěti dětmi.
43. Jedná se pravděpodobně o vládnoucí vévodkyni Sofii Julii von Anhalt-Köthen, rozenou hraběnku von Brandenburg (1793–1848), nelegitimní dceru pruského krále Fridricha Viléma II.
44. Jedná se o Franzisku hraběnku Colloredo, bližší data se nezdařilo dohledat, údaje jsou převzaty ze: SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 13. 9. 1842.
45. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 23. 9. 1842.
46. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 23. 9. 1842.
47. Jedná se pravděpodobně o Johanna hraběte Pálffyho (1797-1870), syna Karla hraběte Pálffy a Marie, rozené hraběnky Kolowrat-Krakowské.
48. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 23. 9. 1842.
49. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843.
50. V daném případě se skutečně jednalo o poznámku, namířenou proti Němcům obecně, nikoli pouze proti některému ze členských států Německého spolku; SOA Zámorsk, RA Thun-Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843.
51. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843.
52. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Dopis Nicolasina Thunová Theodorovi Thunovi, 11. 10. 1842.
53. Tamtéž.
54. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 3. 11. 1842.
55. Tamtéž.
56. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 3. 11. 1842.
57. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Dopis Nicolasina Thunová Theodorovi Thunovi, jaro 1843.
58. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 3. 11. 1842.

59. Tamtéž.
60. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 3. 1843.
61. V lednu roku 1843 pobýval mimo Roberta Haje Grahama též Edward Johnson, ten však byl seznamu lázeňských hostů zapsán jako chirurg, viz SOkA Jeseník, RA Priessnitz-Ripper, *Liste der im 1845 sich in Gräfenberk, Freiwaldau und Lindewiese befindenden Kurgäste, Nr. 1-5*. V korespondenci Sofie výslovně uvedla, že byl František ohledán anglickým lékařem, viz SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 14. 1. 1843. Závěry svého studia Graham zveřejnil knižně roku 1844, viz Robert HAY GRAHAM, *Graefenberg: Or a True Report of the Water Cure, with an Account of Its Antiquity*, London 1844.
62. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 14. 1. 1843.
63. Tamtéž.
64. Tamtéž.
65. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Nicolasiny Thunové Theodorovi Thunovi, 11. 3. 1843.
66. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843.
67. Vladimír hrabě Mitrovský z Mitrovic a Nemyšle (1814–1889).
68. První zprávy o příjezdu Vladimíra, kterého později následoval i otec, podávala Terezie 7. února; SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843, Vladimír Mittrowský dorazil do Jeseníku onoho roku 19. 1. 1843.
69. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Nicolasiny Thunové Theodorovi Thunovi, 11. 3. 1843.
70. Vilém hrabě Mitrovský z Mitrovic a Nemyšle (1789–1857).
71. Tamtéž.
72. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843.
73. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 23. 3. 1843.
74. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843.
75. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 23. 2. 1843.
76. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Terezie Thunové Theodorovi Thunovi, 7. 2. 1843.
77. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 23. 3. 1843.
78. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 30, Dopis Sofie Thunové Theodorovi Thunovi, 31. 3. 1843.
79. SOA Zámorsk, RA Thun-Hohenstein Choltice, karton č. 29, Nicolasina Thun bratrovi Theodorovi, Choltice, 18. 5. 1843.
80. Tamtéž.

Aktéři henleinovského povstání ve Vidnavě a Velké Kraši před Mimořádným lidovým soudem v Opavě 1945–1948¹

Ondřej Kolář

„Až se bude psát Bílá kniha o sudetském problému, o revoltě a anšlusu, hlavní hrdinové – a toto slovo není nadsázkou – budou v ní čs. četníci a finanční strážníci. Stránky této Bílé knihy budou vyprávět, jak tu stáli přes tři měsíce denně několikrát smrti tváří v tvář, jak se dívali na hlavně napřážených pušek, kulometů a revolverů, jak viděli v rukou útočících hord ruční granáty a sami při tom musili dodržovat příkaz, který jim prakticky téměř zakazoval užít zbraně.“²

Slova neznámého žurnalisty názorně ilustrují extrémně složitou situaci, jež v létě a začátkem podzimu panovala na československo-německé hranici, zejména v odlehlých a slabě opevněných regionech postrádajících silné vojenské posádky. Zde tvořily první linii obrany jednotky Stráže obrany státu (SOS), složené z vybraných příslušníků státních ozbrojených sborů.³ V průběhu henleinovského povstání v září posledního předválečného roku státní pořádkové složky na území českého Slezska ztratily deset padlých, z toho dva četníky a osm příslušníků finanční stráže. Do širšího povědomí se později zapsal masakr v Liptani, který si vyžádal životy šesti státních zaměstnanců.⁴ Oproti tomu události ve Vidnavě zůstávají poněkud ve stínu jiných dramát osmatřicátého roku.

K čemu přesně zde došlo? Ve čtvrtek 22. září skupina henleinovců (a snad i říšských Němců) obsadila hraniční přechod a nedalekou budovu pošty. K ozbrojeným incidentům toho

Přechod ve Vidnavě po obsazení Freikorpssem (ZA v Opavě)

dne došlo i na řadě dalších míst ve Slezsku, kromě takřka legendární Liptaně jsou doloženy výpady sudetoněmeckých radikálů ve Zlatých Horách, Žulové, Třemešné, Sudicích atd. Impulsem k sérii násilných akcí se zřejmě staly zprávy o jednáních v Berchtesgadenu a Bad Godesbergu a o reakci československé vlády Milana Hodži, které byly interpretovány jako souhlas s odstoupením pohraničí Německu. Zprávy o probíhajících demonstracích za obranu státu a o demisi Hodžovy vlády bohužel do pohraničí přišly příliš pozdě.⁵

K vidnavské celnici obsazené henleinovci vyrazil na motocyklu inspektor II. třídy finanční stráže Josef Novák (nar. 1898) v doprovodu dozorce Františka Pospíšila (nar. 1914), aby se pokusili s Němci vyjednat. Později se objevila svědectví, že Novák, bývalý legionář, svou smrt toho dne předpověděl. Ať už se legenda s martyrologickým nádechem zakládá na pravdě či nikoliv, dvojice motocyklistů byla napadena střelbou. Novák ještě stihl hodit mezi útočníky ruční granát, který několik nepřátel zranil a jednoho údajně zabil.⁶ Oba finančníci na místě zemřeli. Touto tragédií však vidnavské drama neskončilo. Později téhož dne henleinovská bojůvka ostřelovala český evakuační železniční transport z Vidnavy do Hukovic, přičemž usmrtila rolníka Viktora Dadáka (nar. 1878).⁷

Potud základní rámec události, jež byly – obdobně jako většina pohraničních incidentů tohoto období – dosud popisovány hlavně na základě svědectví přeživších českých účastníků a v nedávné době též na základě rozboru německých kronik a dalších pramenů z období okupace provedené Janou Hradilovou. Poněkud odlišný úhel pohledu nabízí agenda Mimořádného lidového soudu v Opavě (dále jen MLS), před nímž po válce stanuli někteří z pachatelů. Tyto dokumenty obsahují řadu důležitých detailů, byť musíme mít na paměti značnou subjektivitu a obtížnou ověřitelnost svědeckých výpovědí.

Opavský tribunál po válce posuzoval případy několika účastníků henleinovského povstání. Patřil k nim Otto Gebauer, narozen 1891 v Bílovci, příslušný do Vidnavy a bytem tamtéž, nevoják a profesí vedoucí tiskárny. Do hledáčku vyšetřovatelů se Gebauer dostal poté, co příslušníci Sboru národní bezpečnosti v únoru 1946 v bytě jistého Karla Schöppela našli fotoalbum zachycující události roku 1938 ve Vidnavě. Na jednom ze snímků byl identifikován Otto Gebauer jako příslušník polovojenského oddílu vyzbrojeného puškami. Dotyčný při následném výslechu přiznal, že 20. září vstoupil v Šubrtově Kraši (tehdy v Německu) do Sudetoněmeckého Freikorpsu.⁸ Do Německa prý odešel jen nakrátko z rodinných důvodů a ke službě ve Freikorpsu zde byl donucen. Právě jeho oddíl o dva dny později přepadl vidnavskou celnici. Sám Gebauer však dle svých slov v té době konal službu u telefonu na velitelství útvaru a přestřelky se neúčastnil. Až později téhož dne na příkaz dr. Kuehnarta několik hodin konal strážní službu ve Vidnavě. Den po incidentu dotyčný s manželkou z obav před hrozícími boji v pohraničí uprchl do německého vnitrozemí a vrátil se až po Mnichovu.

Soud vyslechl čtyři finanční strážníky sloužící v době nepokojů ve Vidnavě, ti však nemohli Gebauerovu účast na přepadu celnice potvrdit ani vyvrátit. Soud nakonec obžalovaného rozhodnutím z 9. 11. 1946 potrestal 20 lety žaláře. V květnu 1954 prezident republiky Gebauera amnestoval.⁹

Se stejným trestem od MLS odešel také Artur Michler, nar. 1890 v Bukovicích, statkář v Hukovicích a bývalý důstojník rakousko-uherské armády. Podle svědectví člena Freikorpsu Rudolfa Erforta (nar. 1902 ve Vidni, příslušný do Vidnavy) Michler spolu s vidnavským zvěrolékařem Peterem a říšským Němcem Grafem patřil k velitelům Freikorpsu v Pačkově,¹⁰ kde se již kolem 20. září formovaly oddíly k výpadům do ČSR. Sám Erfort byl nasazen v okolí Žulové a o bojích ve Vidnavě věděl jen z doslechu. Zejména Karel Schöppel a jeho syn Rudolf se prý později chlubil svými zásluhami.¹¹

Podrobněji vypovídali přeživší finančníci. Rudolf Zelený a Ferdinand Kubica osudného 22. září 1938 kolem poledne jako první vyrazili k nepokojům u hraničního přechodu. Do města proti nim pochodoval dav asi osmdesáti henleinovců, před nímž údajně kráčela skupina dětí, jejíž přítomnost zřejmě měla československé ozbrojené síly odradit od střelby. Oba muži zákona se rozhodli ustoupit zpět do města, byli však davem napadeni a odzbrojeni. Mezi muži, kteří zbili Zeleného, oba finančníci poznali Michlera. Dvojici se po krátké potyčce podařilo uprchnout a následnému obsazení pošty již Zelený s Kubicou nebyli přítomni.

Během ústupu odpoledne téhož dne příslušníci SOS procházeli Hukovicemi, kde jim shodou okolností Michlerova manželka nabízela občerstvení. Zelený, dosud silně rozhořčený Michlerovým chováním ve Vidnavě, se proti ženě ve vzteku ohnal pažbou pušky. Později za okupace se Zelený v Lošticích náhodně setkal s Michlerem, v té době nadporučíkem německé armády. Dotyčný se prý choval korektně a po krátkém rozhovoru se oba muži rozloučili podáním ruky.

Samotný Michler se před soudem nepříliš přesvědčivě hájil tím, že 21. září přešel do Německa, aby pomohl se stěhováním známému, který se z obav před válkou rozhodl opustit pohraniční zónu. Druhý den po návratu do Vidnavy prý Michler potkal Zeleného, který byl pod vlivem alkoholu. Proto mu s několika kolemjdoucími raději odebrali zbraně. Michler však patrně netušil, že vyšetřovatelé mají k dispozici výpověď jeho někdejšího spolubojovníka Erforta. Jak již bylo řečeno, soud argumentům obviněného neuvěřil a při zasedání 3. února 1947 obžalovaného uznal vinným. Na svobodu se Michler dostal roku 1955 a po propuštění byl vysídlen.¹²

V textu jsme již narazili na jméno klempíře Karla Schöppela, nar. 1881 ve Staré Červené Vodě. Ten doznal účast na přepadení poštovního úřadu, údajně však prý byl přizván jako dobrovolný hasič, „*neboť se očekávalo, že dojde k přestřelce a k event. ničení majetku*“. Že dotyčný neměl u sebe zbraň, potvrdili i poštovní zřízení Stanislav Mádlo a Miroslav Srubek, zbraň u obžalovaného neviděli ani finančníci Zelený s Kubicou. Soud tak Schöppela 26. 11. 1946 osvobodil.

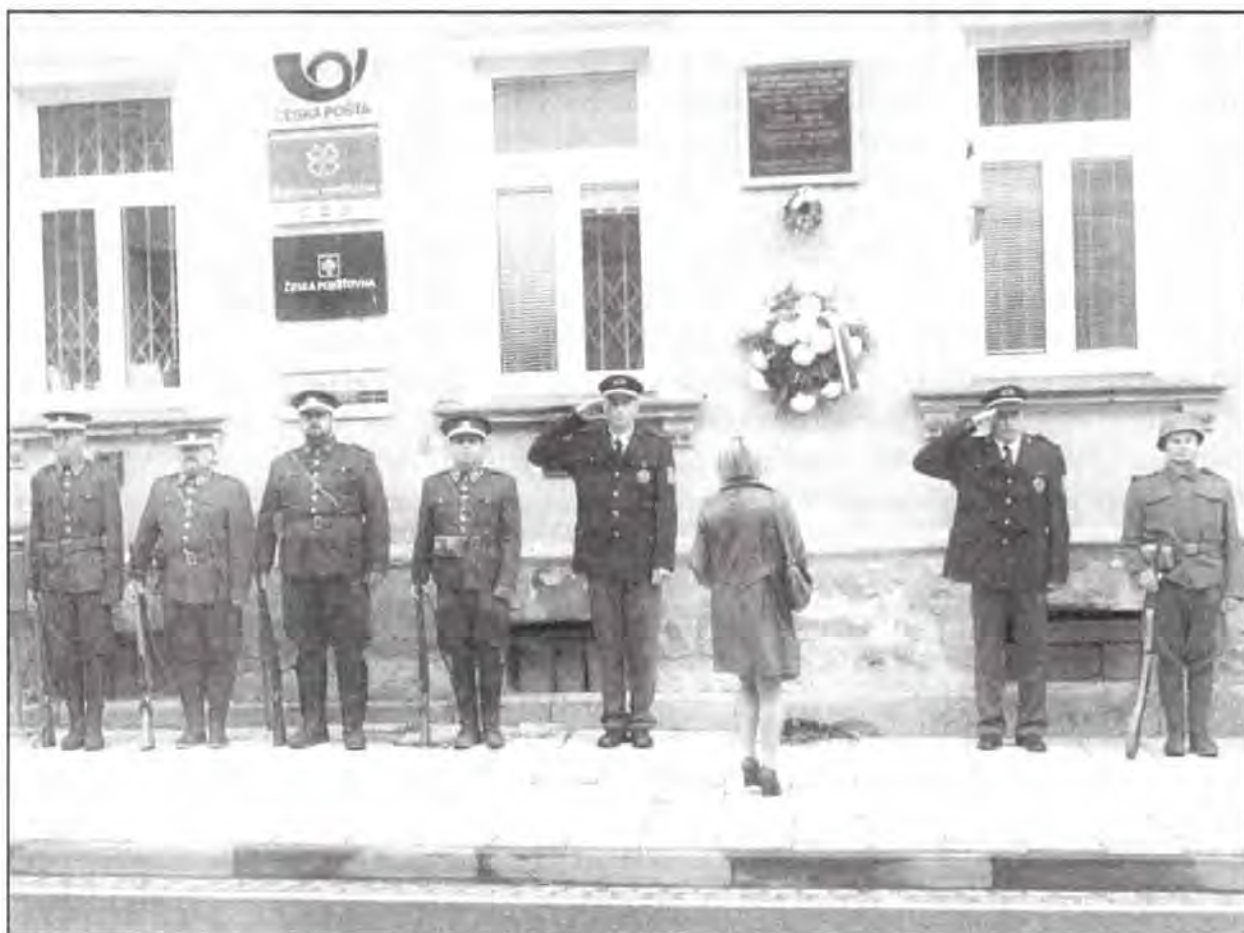
Srubkova výpověď v Schöppelově kauze je patrně nejpodrobnějším a nejucelenějším svědectvím o vidnavských událostech 22. září 1938, proto jí věnujme více pozornosti. Jmenovaný toho dne sloužil na poště jako telefonista. Zhruba v 12.15 viděl srocení u celního přechodu na německé straně hranice, o čemž telefonicky vyrozuměl četnictvo. Dostal instrukce setrvat na místě. O čtvrt hodiny později se objevil listonoš Rudolf Weiss, který požadoval předání úřadu do německých rukou. Když poštovník Mádlo odmítl, vtrhl dav do budovy. Srubek z okna viděl potyčku henleinovců se Zeleným a Kubicem a o něco později, zatímco Mádlo jednal s Weissem o podmínkách předání agendy, slyšel detonace a střelbu. Vidnavský starosta Überall následně volal z pošty do Nisy pro lékařskou pomoc. Když potom byli Srubek s Mádlem vyváděni z budovy, viděli ve dvoře těla Nováka a Pospíšila a jednoho padlého Němce, bývalého šoféra obchodníka Bauma. Ve dvoře mezi jinými v té době postával i Karel Schöppel.

Ten ostatně neměl po osvobozujícím rozsudku zdaleka vyhráno. Obnovení retribučních řízení po „Vítězném únoru“ jej zastihlo v odsunovém středisku v Lešanech. Kvůli zdravotním komplikacím nemohl být opětovně vzat do vazby, přesto došlo k revizi jeho případu. MLS tentokrát při přelíčení 9. 9. 1948 vynesl verdikt 20 let žaláře. Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu však úřady nakonec upřednostnily Schöppelovo vysídlení, k němuž došlo v dubnu následujícího roku.¹³

Krátce po bojích u poštovního úřadu čs. státní zaměstnanci vyklidili Vidnavu. Městem se však šířily zvěsti o chystaném útoku komunistických bojůvek, jež se měly shromažďovat v lomu na Mandelbergu. Starosta Überall proto nařídil rozestavit hlídky a zadržet známé sympatizanty KSČ. Takto hlídka složená z Ferdinanda Otteho a Alfreda Gürtlera zajistila dělníky Emila Bretha, Haukeho a Josefa Skoupého. Ti se podle poválečné výpovědi Skoupého pouze vraceli domů z práce, jelikož provoz v továrnách byl v důsledku mimořádných událostí zastaven. Otte s Gürtlerem je však považovali za účastníky komunistického spiknutí. Trojici zadržených převzala další hlídka Freikorpsu, přičemž Breth byl během eskorty za nejasných okolností zastřelen. Podle Skoupého byl vrahem neznámý muž, který na Bretha dvakrát vystřelil z dálky, podle oblečení se mohlo jednat o Gürtlera.

Zámečník a bývalý člen křesťansko-sociální strany Otte (nar. 1902) po válce tvrdil, že se neúčastnil přepadu pošty a až později se spolu s dalšími muži přihlásil k hlídkové službě, k níž mu byla v Šubrtově Kraši přidělena vojenská karabina. U střelby na Bretha prý nebyl přítomen a o následných událostech ve Velké Kraši pouze slyšel. Brethovým vrahem měl dle doslechu být příslušník Freikorpsu z Otmuchova. Přesto soud Otteho za neoprávněné zadržení tří osob a nepřímé zavinění Brethovy vraždy odsoudil na smrt.¹⁴ Gürtler byl potrestán desetiletým žalářem.¹⁵

Zhruba ve stejné době, kdy zahynul Breth, došlo nedaleko k další tragédii. V souvislosti s ostřelováním evakuačního transportu stanul před MLS rolník z Velké Kraše Emil Böser, nar. 1898, veterán první světové války. Mezi svědky figuroval četník Basilius Moškoř, který

Javornická dělostřelecká garda a Celní služba ČR uctívají památku padlých

ze své předválečné služby znal Bösera coby činovníka hasičské pojišťovny, který se stýkal s několika prominentními henleinovci. Moškoř také patřil k pasažérům vlaku (jejichž počet se dle různých zdrojů pohyboval mezi 30 až 40), který byl při evakuaci Čechů z Vidnavy ostřelován v blízkosti školy ve Velké Kraši. Mezi střelci prý poznal učitele Königa, Böserovu účast však doložit nemohl. Při střelbě bylo zraněno několik finančníků a četnický strážmistr Vrbský. Příslušníci SOS po incidentu opustili vlak a dále ustupovali pěšky přes Hukovice, Kobylou a Žulovou k Zígharticím.

Mezi raněnými z vlaku byl respicient finanční stráže Josef Pousar. Podle něho několik henleinovců proniklo do vagonů a odzbrojovalo pasažéry. Některé z útočníků znal od vidění, ne však jmény. Přítomen měl být i německý starosta Vidnavy. Dle dalšího finance Jana Zábrodského, který dříve osudného dne z povzdálí sledoval obsazení vidnavské pošty, byly při přepadu vlaku použity i ruční granáty. Během boje zahynul „otec celního úředníka“, tedy Viktor Dadák, těžká zranění utrpěli finančníci Martínek, Jašek a Homolka, pět dalších bylo lehce raněno. Muže s nejméně zraněními několik spolubojovníků transportovalo do nemocnice v Jeseníku, ostatní ustupovali dále přes Žulovou. Ve shodě se Zábrodským vypovídal i jeho kolega Rudolf Jaroš.

Z pramenů bohužel nevyplývá, kolik civilistů se v přepadeném transportu nacházelo. Jelikož dle Zábrodského slova většina státních zaměstnanců již dříve odeslala své rodiny do vnitrozemí, byl nešťastník Dadák patrně jedním z mála.

Jak vypovídal samotný Böser? Na úvod zdůraznil, že až do roku 1938 byl členem německé agrární strany, do SdP přešel až se splynutím obou stran. V říjnu 1938 se stal starostou Velké Kraše, mimo to působil ve veteránských a hasičských spolcích. Funkci starosty údajně vykonával nerad a usiloval o její předání. Útok na vlak prý nebyl předem plánován, obyvatele obce inkriminovaného dne svolal hasičský signál na trubku. Na návsi se venkované dozvěděli od Ferdinanda Dittricha z Vidnavy, že byl vydán příkaz k zatarasení ústupových cest. Kdo příkaz vydal a proč jej Böser ochotně uposlechl, z výpovědi nevyplývá.

Sám Böser doznal, že následně asi s pěti dalším muži¹⁶ hlídkoval u silnice, kde zakrátko zastavili a odzbrojili dvoučlennou policejní hlídku na motocyklu. Řidič motocyklu František Obluk se pokusil o útěk a došlo ke krátké potyčce. Po incidentu se Böser odešel domů najíst a při návratu na stanoviště viděl přijíždět vlak od Vidnavy. Narychlo proto sehnal několik mužů a zatarasili trať kameny. Při jiném výslechu obviněný tvrdil, že o příjezdu vlaku jej předem informovala spojka z Vidnavy, která také vyřídila příkaz Freikorpsu k odzbrojení Čechů.

Osádka vlaku prý během jízdy střílela z oken, pročež si několik mužů zašlo domů pro zbraně a palbu opětovali. Böser použil loveckou brokovnici, někteří měli pistole či flobertky. Osádka vlaku údajně vrhla několik granátů, z nichž jeden prý nešťastnou náhodou vybuchl ve vagoně. Až v této chvíli se dle Bösera na místě objevil oddíl Freikorpsu a zapojil se do střetu. V boji byl nešťastnou náhodou zastřelen místní komunista Ferdinand Vietz, který se jakožto nedoslýchavý náhodně připlétl do palebného pole mužů z Freikorpsu.¹⁷

Böserova tvrzení budila oprávněné rozpaky. Jestliže muži z Velké Kraše již před příjezdem vlaku odzbrojili dva policisty, měli k dispozici jejich zbraně a nebyli odkázáni jen na lovecké a sportovní pušky. Stejně tak skutečnost, že Dadák byl dle matričního záznamu zabit střelou do hlavy na nemalou vzdálenost, svědčí o tom, že někteří útočníci museli být kvalitně vyzbrojeni a vycvičeni.¹⁸ Také tvrzení, že osádka vlaku zahájila palbu první, se jeví jako nepravděpodobné, uvážíme-li, že SOS vesměs dodržovala příkaz užít zbraně jen v případě nezbytné sebeobraně. Böserovo tvrzení, že oddíl Freikorpsu dorazil až v průběhu střetu a byl tvořen cizími

lidmi, lze také odmítnout, jelikož dle dobových záznamů jednotce velí Robert Hauser, obecní sekretář z Velké Kraše, jehož Böser jako veřejně činnou osobu musel znát.¹⁹

Böserovy argumenty tedy budí oprávněné pochybnosti. Zároveň je však překvapivé, že se Böser k řadě detailů přiznal sám, byť proti němu chyběli svědkové. MLS obviněného poslal na 25 let za mříže, propuštění se Böser dočkal až roku 1959.²⁰

Za účast na odzbrojení dvou policistů ve Velké Kraši byl potrestán dvaceti lety žaláře také kovář z Velké Kraše Rudolf Brösig, nar. 1880. Součástí jeho spisu je i svědectví policistů Ervina Polaška a Františka Obluka, podle něhož byli henleinovci, kteří jej zajali, ozbrojeni kulovnicemi a pistolemi. (To opět odporuje tvrzení Bösera, že si místní muži šli domů pro zbraně až po příjezdu vlaku). Z výpovědí policistů, kteří byli později převezeni do internace do Nisy, také vyplývá, že k organizátorům činnosti bojůvek ve Velké Kraši patřil učitel neznámého jména a že na místo krátce po incidentu dorazil i vidnavský starosta Überall ve společnosti německých vojáků.²¹

Oním zmíněným učitelem snad mohl být Rudolf König, nar. 1889 v Bukovicích. I on stánu před opavským soudním tribunálem. Jeho podíl na zatarasení železniční trati potvrdil četník Moškoř i někteří místní občané. Podle Moškoře König během přestřelky mířil puškou z okna školy na vlak. Kvůli nesrovnalostem v Moskořově popisu situace v době střelby a kvůli absenci dalších důkazů soud Königa osvobodil.²²

Před soud se dostalo několik dalších mužů spojených s násilnostmi ve Vidnavě a Velké Kraši. Ke členům Freikorpsu měl patřit Rudolf Neugebauer (nar. 1900 ve Velké Kraši) potrestaný pěti lety vězení.²³ Přísný verdikt 20 let žaláře si vyslechl rolník z Fojtovy Kraše Alfred Habicht (nar. 1901), jehož příslušník finanční stráže Oldřich Hill údajně viděl mezi ozbrojenými henleinovci, kteří pozorovali odjezd vlaku z vidnavského nádraží. Propuštění a následného vysídlení se Habicht dočkal roku 1955.²⁴ Stejný verdikt čekal Emila Mübuse (nar. 1886 v Bernarticích), příslušníka Freikorpsu ve Vidnavě,²⁵ Dělníka Alfreda Somanna z Vidnavy (nar. 1906) soud potrestal patnáctiletým vězením za to, že jako člen Freikorpsu konal strážní službu na hraničním přechodu ve Vidnavě a „vyzdobil“ hraniční zátarasý karikaturami prezidenta Beneše.²⁶

Výpovědní hodnotu soudní agendy pochopitelně nelze přeceňovat. Obžalovaní se logicky snažili vylíčit své chování v co nejlepších barvách, stejně tak hodnověrnost svědků je limitována časovým odstupem a řadou dalších možných zkreslení. Přesto nám prameny odhalují množství detailů o průběhu dramatických událostí ze září 1938 a dokreslují mnohdy nejednoznačné charaktery aktérů, čímž vhodně doplňují dosavadní informace o průběhu henleinovského povstání na Jesenicku.

Mezi těmi, kteří se po válce zpovídali ze svého chování v době mnichovské krize, nacházíme zejména muže středního a vyššího věku, převážně dělnických či rolnických profesí. Z vůdčích osobností Freikorpsu se před soud dostal pouze Artur Michler. Poměrně vysoké tresty svědčí o tom, že justiční orgány řadili účast v henleinovském povstání k nejzávažnějším přečinům. Ač to z pramenů jasně nevyplývá, důležitým faktorem pro posouzení viny byla otázka, zda se obviněný do povstání zapojil se zbraní v ruce. Názorně to dokládá původní osvobozující rozsudek kauze Karla Schöppela. Poněkud překvapivě padl jediný rozsudek smrti. V tomto směru působí kontrastně zejména rozhodování soudu ve věci povstalců z Města Albrechtic, kde na rozdíl od Vidnavy a Velké Kraše nebyly české oběti na životech, přesto několik pachatelů čekal nejvyšší trest. Opavský MLS, přetížený rozsáhlou retribuční agendou, ne vždy postupoval systematicky, což je patrné z Königova případu. V něm se žaloba opírala zejména o svědectví četníka Moškoře, přičemž nebyly využity výpovědi policistů Polaška a

Obluka, kteří svědčili proti dalším povstalcům z Velké Kraše. Problémem je, že např. oproti liptaňskému případu, kdy byl veden proces proti skupině pachatelů, byli účastníci incidentů ve Vidnavě a Velké Kraši souzeni individuálně, což vede k jisté útržkovitosti a roztroušenosti agendy. Chaotická poválečná situace bohužel nepřála podrobnému vyšetření a zmapování událostí.

POZNÁMKY

1. Článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595), interní grantový projekt SZM č. IGS201702/2017 Mimořádný lidový soud v Opavě 1945–1948.
2. *Jak píší noviny o činnosti četnictva v těžkých dobách*. Četnické listy, 15. 9. 1938, s. 3.
3. LÁŠEK, Radan: *Jednotka určení SOS. Díl 2*. Codyprint, Praha 2007; SPEYCHAL, Robert: *Stráž obrany státu*. MV & H, Praha 2002.
4. Dalšími oběťmi byli Stanislav Majzlik v Nových Vilémovicích a Jaroslav Karban zastřelený omylem svými spolubojovníky. Viz RYCHLÝ, Milan: *Josef Karban, „zapomenutí“ oběť roku 1938*. Online: <http://www.muzeum.jesenik.net/prispevky/karban.pdf>
5. Blíže viz např. KURAL, Václav – VAŠEK, František: *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*. Academia, Praha 2008.
6. Viz BENEŠ, Jaroslav: *Stráž obrany státu 1936–39*. Fortprint, Dvůr Králové nad Labem 2007; HRADILOVÁ, Jana: *„Domů do Říše!“ Rok 1938 ve světle literatury a pramenů SOkA Jeseník*. Online: http://www.archives.cz/zao/resources/jesenik/domu_do_rise.pdf
7. Dadák nebyl jedinou českou civilní obětí toho dne na Jesenicku. Ve večerních hodinách byl v Žulové zastřelen čtyřicetiletý Rudolf Klimeš.
8. Viz RÖHR, Werner: *September 1938: die Sudetendeutsche Partei und ihr Freikorps*. Organon, Berlin 2008.
9. Zemský archiv Opava (dále jen ZAO), fond Mimořádný lidový soud Opava (Dále jen MLS), sign. Ls1704/46.
10. K organizaci Freikorpsu v regionu viz Hradilová, J.: C. d.
11. Erfort po válce stanul před MLS Opava, řízení však bylo zastaveno a obviněný pravděpodobně zařazen do odsunu. ZAO, MLS, sign. Ls1147/46.
12. MLS, sign. Ls1709/46. Michlerovu důležitou roli ve Freikorpsu dokládá fakt, že později za okupace vydával potvrzení o službě ve Freikorpsu. Viz HRADILOVÁ, J.: C. d.
13. ZAO, MLS, sign. Ls35/48. Schöppelovu účast na incidentu dokládá i dobová kronika vidnavské školy, podle níž byl dotyčný v boji s finanční stráží lehce raněn. HRADILOVÁ, J.: C. d.
14. ZAO, MLS, sign. Ls1251/46.
15. ZAO, MLS, sign. Ls1500/46.
16. Měl mezi nimi být i Franz Hillebrand, pozdější dozorce v koncentračním táboře Flossenbürg, Max Gottwald později nasazený na italské frontě a jistý Förster, který za války padl na východě.
17. Dle jiných zdrojů Vietz zahynul ve rvačce. Je možné, že se jako komunista pokoušel henleinovcům rozmlouvat útok na vlak, nebo se prostě stal obětí „osvoboditelské“ euforie radikálů. Hradilová, J.: C. d.
- Vietzovy smrti se možná týká i výpověď jistého Karla Weidnera, německého komunisty zatčeného během povstání. Spolu s ním byl internován i jistý „Fitzem“ z Velké Kraše, jehož otec prý zahynul při pokusu o útěk před henleinovci. Tímto „Fitzem“ mohl se značnou pravděpodobností být syn Ferdinanda Vietze. Za možného pachatele či spolupachatele Weidner považoval Aloise Wursta (nar. 1898 v Kobylově). Ten byl po válce vysídlen a před soud se nedostal. ZAO, MLS, sign. Ls1540/46.
18. Hradilová, J.: C. d.
19. Tamtéž. Rozkaz k zastavení vlaku prý Hauserovi dal nám již známý Artur Michler.
20. ZAO, MLS, sign. Ls1783/46.
21. ZAO, MLS, sign. Ls1733/46.
22. ZAO, MLS, sign. Ls1559/46.
23. ZAO, MLS, sign. Ls1098/46.
24. ZAO, MLS, sign. Ls1811/46.
25. ZAO, MLS, sign. Ls2110/46.
26. ZAO, MLS, sign. Ls1437/46.

Drobnosti

První písemná zmínka o Jeseníku

Výroční oslavy existence měst zpravidla vycházejí ze znalostí o vzniku takového místa, v ideálním případě z dochované první písemné zmínky či povýšení na město. V případě Jeseníku se zakládací listina do dnešních dní nedochovala, ba co víc, můžeme si být relativně jisti, že shořela již nedlouho po založení města.¹ Jelikož přesnou dataci vzniku Jeseníku jako města jsme tak schopni pouze rámcově předpokládat,² jako východisko a pevný časový bod pro určení jeho stáří a případné jubilejní oslavy slouží Jeseníku dokument, v němž je prvně zaznamenán jeho tehdejší název, tj. Vriwald.

Zatímco běžnému čtenáři historické literatury jistě postačí krátká zmínka, že roku 1267 biskup Tomáš daroval svému služebníkovi ves Wissoka u Vriwaldu, zvidavější historik se s takto lakonickou poznámkou pochopitelně stěží spokojí. Co tedy doposavad víme o tomto dokumentu? V roce 1875 vyšel v nynější polské Vratislavi (něm. Breslau) sedmý díl edice slezského registáře *Codex diplomaticus Silesiae* (CDS), který patrně jako první přinesl tiskem informaci o listině v podobě tzv. regestu, tedy krátkého shrnutí obsahu.³ Zda již předtím existovalo mezi místními nějaké všeobecné povědomí o počátcích města, případně jakou podobu měla kolektivně sdílená paměť zdejšího obyvatelstva vážící se k jeho nejstarším dějinám, by si jistě zasloužilo samostatný badatelský výzkum. Spokojme se nyní s tím, že nejpozději v průběhu meziválečného období začala být informace o existenci listiny z roku 1267 známá. Například místní amatérská historička Angela Drechsler ve své dvoudílné práci *Altwaterland*

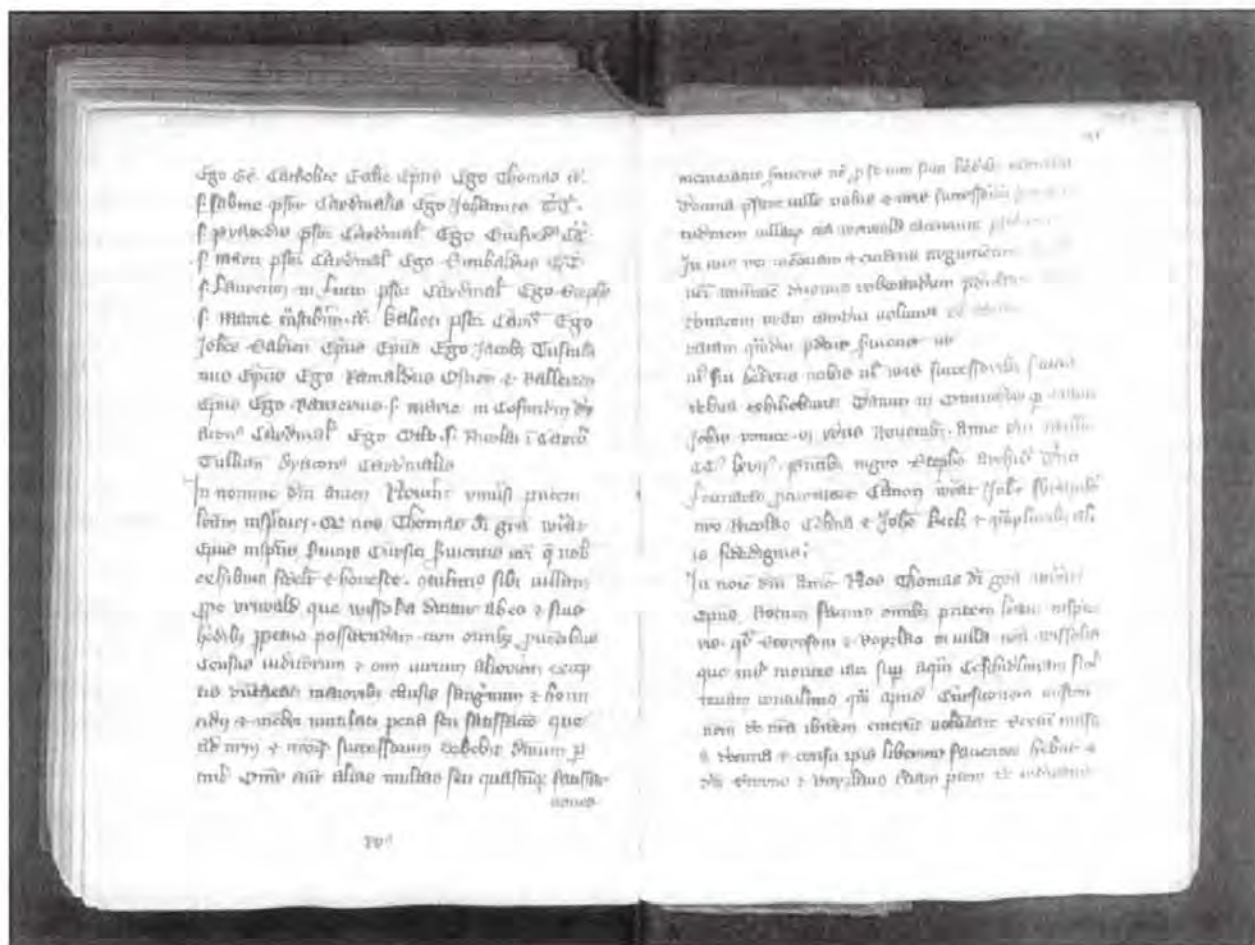
citovala takřka doslova text regestu a poněkud nejednoznačně odkazovala na výše zmíněný registář, když neuvedla jeho konkrétní svazek, ani přesný název.⁴ Zatímco patrně nejdůležitější syntéza starších regionálních dějin – *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848* z pera Rudolfa Zuberera – nedisponuje poznámkovým aparátem a k roku 1267 se vyjadřuje pouze jednou krátkou větou,⁵ její autor se o šest let později pokusil rozšířit poznatky k nejranějším obdobím regionu, jež podepřel již v duchu odborné monografie odkazy ke konkrétním pramenům. V rámci zmínky o listině z roku 1267 přidal již o něco málo více informací na základě regestu, a přestože znal jednotlivá vydání edice CDS, jak dokazuje soupis pramenů, použil naprosto stejnou nejednoznačnou citaci jako A. Drechsler.⁶

Celkový text listiny vyšel poprvé tiskem teprve v roce 1981 v rámci pátého dílu ediční řady českých listin a listů.⁷ O sedm let poté vyšel rovněž jako součást v Německu vycházejícím novém slezském listináři *Schlesisches Urkundenbuch*. Od té doby mohla již odborná literatura pracovat s listinou v celé její celistvosti, přesto lze její znalost prokázat patrně pouze u autorského kolektivu P. Kouřil, D. Prix a M. Wihoda, kteří v jedné syntéze a jedné studii citovali některé její části.⁸ Přestože text dokumentu je v posledních několika málo desetiletích již k dispozici, o jeho skutečné podobě a zachovalosti toho bylo známo pramálo. Nový slezský listinář odkazoval na kopii z druhé poloviny 14. století uloženou v Státním archivu ve Vratislavi.⁹ Dle získané kopie z ar-

chivu existuje text listiny v podobě opisu v knize zvané *Acta Thomae*, kterou s největší pravděpodobností lze popsat jako tzv. register, tedy záznamy o listinách vycházejících z biskupské kanceláře, v našem případě vydaných vratislavským biskupem Tomášem I. a sepsaných až *ex post* s prodlevou několika desítek let. Původní listina z roku 1267 se tedy nedochovala, a přestože opis postrádá ověření, tj. nenahrazuje právní platnost originálu, nelze s největší pravděpodobností i bez vyčerpávající kritické analýzy dokumentu zejména v podobě kontroly svědečné řady považovat text opisu za falzum. Na základě shody některých informací s jinými později vydanými listinami a jejich údaji či absence objektivní příčiny k pozdějšímu padělání ze strany biskupa můžeme takřka s absolutní jistotou považovat text opisu za totožný s původní listinou. Co tedy vlastně v

podzimních listopadových dnech roku 1267 v Otmuchově biskupský písař (a patrně později rovněž biskup) Jan Romek sepsal a potvrdil Kurzikovi?

In nomine domini amen. Noverint universi presentem litteram inspecturi, quod nos Thomas dei gracia Wratislaviensis episcopus inspectis serviciis Cursici servientis nostri, que nobis exhibuit fideliter et honeste, contulimus sibi villam prope Vriwald, que Wissoka dicitur, ab eo et suis heredibus perpetuo possidendam cum omnibus proventibus census, iudiciorum et omnium iurium aliorum exceptis dumtaxat maioribus causis sanguinum et homicidii et membri mutilati pena seu satisfaccione, que ad nostrum et nostrorum successorum debet dominium pertinere; omnes autem alias mulctas seu quascumque satisfacciones memoratus serviens noster pro se cum suis here-

Acta Thomae (Archiwum Państwowe we Wrocławiu)

dibus retinebit. Decima prefate ville nobis et nostris successoribus secundum consuetudinem villarum circa Wriwald iacencium persolvetur. In cui rei memoriam et evidens argumentum sigilli nostri munimine duximus roborandum. Predictam autem donacionem nostram tamdiu volumus esse ratam, quamdiu predictus serviens noster vel sui heredes nobis vel nostris successoribus servicia debita exhibebunt. Datum in Otmuchow per manum Iohannis Romce, VI ydus novembris, anno domini millesimo CC^oLXVII^o, presentibus magistro Stephano archidiacono, domino Leonardo procuratore canonicis Wrat(islaviensibus), Iohanne subdapifero nostro, Nicolao Celina et Iohanne Kzelz et quam pluribus aliis fide dignis.¹⁰

V textu listiny se tedy můžeme dočíst, že biskup Tomáš věnoval svému věrnému služebníkovvi Kurzikovvi ves nazvanou Wissoka poblíž Vriwaldu a svěřil mu a jeho dědicům

– dokud budou v biskupských službách – veškeré příslušenství (výnosy) a soudní moc s výjimkou vykonávání hrdelních soudů a trestů v podobě např. zmrzačení, které zůstaly v pravomoci biskupa a jeho následovníků. Zároveň Kurzikovvi udělil povinnost platit desátek podle obvyklých zvyklostí vsí okolo Vriwaldu. Listina nepřináší tedy pouze tolik důležitou první zmínku o existenci Jeseníku, je zároveň jedním z nejstarších dokladů místní kolonizace a přibližuje tehdejší podobu funkce zakladatele vesnice (lokátor) a zároveň vykonavatele nižších soudních pravomocí (šoltys). Zatímco ves Wissoka později zpusťla a nejsme již schopni ji přesně lokalizovat, druhé ze zmíněných míst, dnešní Jeseník, tímto dokumentem vstoupil do své dlouhé a dodnes trávající 750leté historie.

Jan Petrásek

POZNÁMKY

1. „...privilegium seu instrumentum locacionis predictae civitatis et ville...per exustionem deperditum...“, viz *Schlesisches Urkundenbuch VI (1291-1300)*. Ed. IRGANG, Winfried. Böhlau-Verlag-Köln-Weimar-Wien 1998, s. 166.
2. Naposledy se o zpřesnění pokusili KOUŘIL, Pavel – KOVÁČÍK, Peter – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin: *Turz a město Jeseník ve středověku*. In: *Archaeologia Historica* 32, 2007, s. 258–260.
3. „Nov. 8. (6 yd. Nov.) Otmuchow. Bischof Thomas verleiht seinem Dienstmante Curasicus das Dorf Wissoka bei Wriwald (Freiwalddau) mit allem Zuberhör unter Vorbehalt der Kapitelsachen und der nach Gewohnheit der um Wriwald liegenden Dörfer an den Bischof zu zahlenden Zehnten, zum Besitz, so lange er oder seine Erben im Dienste des Bischofs stehen. Z.: Steph. archid., Leon. procur. canonicis Wratislavienses, Joh. bishöfl. Untertruchsess, Nic. Celina, Joh. Kzelz. Aus einer Handschrift der Stadtbibl. im Jahresbericht der vaterländischen Gesellsch. 1844, 106, vgl. dazu 1271 Dec. 15“, viz *Codex diplomaticus silesiae. Herausgegeben vom Vereine für Geschichte und alterthum Schlesiens. Siebenter Band. Regesten zur schlesischen Geschichte. Zweiter Theil bis zum Jahre 1280*. Ed. C. Grünhagen. Breslau 1875, s. 158–159.
4. DRECHSLER, Angela: *Altwaterland. Urkundenregesten und zusammenfassende Gedanken über die Dorfverhältnisse im Neisser Fürstentum, österr. Anteil, heute Bezirk Freiwalddau, Schlesien. Teil I. Olmütz*, s. 68.
5. ZUBER, Rudolf: *Jesenicko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava 1966, s. 299.
6. Týž: *Osídlení Jesenicka do počátku 15. století*. Opava 1972, s. 33.
7. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/2 1267 – 1278*. Ed. ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S. Praha 1981, s. 72–73.
8. KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin: *Hrady českého Slezska*. Brno – Opava 2000, s. 440; KOUŘIL, Pavel – KOVÁČÍK, Peter – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin: *Turz a město Jeseník ve středověku*. In: *Archaeologia historica* 32, 2007, s. 258.
9. Archiwum Państwowe we Wrocławiu.
10. *Schlesisches Urkundenbuch IV (1267-1281)*. Ed. IRGANG, Winfried. Böhlau-Verlag-Köln-Wien 1988, s. 34–35.

Portréty jesenických starostů

Ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka můžeme nalézt šest portrétů mužů, kteří v minulosti stáli v čele města Jeseník (Frývaldov). Všechny portréty pocházejí z druhé poloviny 19. století. Dva z portrétů však zobrazují jednu osobu, a tak se vlastně jedná o podobizny pěti čelných představitelů města. První portrét zachycuje Adolfa Raymana, který vykonával svou funkci ještě v době před revolučním rokem 1848 na konci období absolutismu. Další čtyři čelní představitelé města působili již za změněných státoprávních poměrů v prostředí konstituční monarchie. Dříve, než se budeme zabývat podrobnějším popisem jednotlivých podobizen a než uvedeme základní biografické údaje ze života zobrazených osobností, zaměříme se na popis změny, kterou prodělala funkce starosty právě v přelomovém období poloviny 19. století. Jedině tak, v širším historickém rámci, lze správně pochopit principy, které uvedení starostové reprezentovali jako osobnosti veřejného života a jež se pokusili malíři zdůraznit i v rysech jejich portrétů. Abychom mohli lépe postihnout proměny funkce starosty města v polovině 19. století, musíme nejprve provést krátký exkurz do historického vývoje městské správy.

Počátky měst, resp. vytváření jejich sítě, lze obecně v kontextu českých zemí klást do období 13. století. Následně se začalo vyhraňovat skutečné městské právo, které mělo svůj základ v královském uznání majetkového práva patriciátu (městské nobility). Na teritoriu českého státu se uchytily dva městské právní okruhy. Prvním byl okruh severoněmecký (též magdeburský), druhým právní okruh jihoněmecký (též norimberský). Jeseník patřil do právního okruhu magdeburského. V kontextu správního uspořádání se v počátcích měst kombinovaly dva prvky – královský a samosprávný. Panovník, resp. vrchnost (včetně vrchností církevní) měl v ka-

ždém městě svého zástupce, jímž byl rychtář (resp. fojt) s tím, že v případě nově založených měst se jím stal lokátor – funkcionář pověřený organizací města v jeho počátcích. Posilování samosprávné složky ve městech – městské rady jako hlavního samosprávného orgánu daného města – a její pozvolné vymaňování se z výsadního vlivu panovníka (případně vrchnosti) vedlo k postupnému poklesu významu rychtáře. Městská rada se skládala z konšelů (consules), kteří se střídali ve funkci purkmistra (Bürgermeister) – čelného představitele města.¹

Ve 2. polovině 18. století byla situace měst právně opačná. Absolutistická státní moc začala pronikat do vnitřní správy jednotlivých měst a snažila se o její zefektivnění. Středověké správní formy, které se zde stále uplatňovaly, již nebyly schopny zabezpečit stoupající nároky státu, a tím méně prosperitu samotných měst. Došlo k reorganizaci městských rad, k reformě hrdelního soudnictví a k rušení středověkých městských privilegií. Od roku 1776 na hospodářství většiny měst dohlížely krajské úřady. Počínaje vládou Josefa II. došlo k další vlně reformem městské správy, které byly charakterizovány sjednocováním správního systému měst. V rámci magistrátů se zároveň začal uplatňovat školený a profesionalizovaný úřednický aparát. Postátnění městské správy bylo doprovázeno soudní reformou, na jejímž základě bylo městské soudnictví, vykonávané příslušným senátem magistrátu, omezeno na nejnižší stupeň v rámci třístupňového soudnictví (městský soud, apelační soud, nejvyšší soudní úřad). V uvedené podobě správa měst fungovala bez větších zásahů až do dalších zásadních reform provedených v důsledku revolučních událostí roku 1848.²

Samospráva aplikovaná v širokém měřítku veřejné správy představovala v kontextu českých zemí po roce 1848 v podstatě nový prvek. Myšlenka samosprávy realizovaná na

úrovni zemí se rozšířila i směrem dolů, což znamenalo, že byly vytvořeny nižší samosprávné celky, na nejnižší úrovni reprezentované obcemi, o stupeň výše okresy a pak kraje. Těmto institucím byla svěřena značná část veřejné správy, kterou vykonávaly vlastními volenými orgány. Samospráva, k níž se tímto krokem dospělo, byla samosprávou korporáční neboli komunální. Vůbec první legislativní vymezení obcí je spjato s tzv. Stadionovým prozatímním obecním zřízením z března roku 1849, v jehož úvodu se objevila formulace, že „základem svobodného státu je svobodná obec“. Pod pojmem obec se rozuměla jak obec místní, tak obec okresní a krajská (popřípadě i zemská). Obce se tak staly nejnižšími instancemi a také základními články územní samosprávy. V rámci přirozené působnosti náleželo obci vedení vlastní agendy a správa

vlastních záležitostí, přičemž v této působnosti nemohla být obec nijak omezována, vyjma případů stanovených zákonem.³

V každé obci byly zřízeny dva povinné orgány. První a širší orgán představoval obecní výbor (zastupitelstvo). Jednalo se o volený kolegiální orgán rozhodující většinou hlasů. Obecní výbor volil ze svého středu obecní představenstvo (radu) jako užší orgán, který se skládal ze starosty a alespoň dvou radních.⁴ V německé terminologii nesl starosta stejný titul jako čelný představitel města ve středověku i v období osvěcenského absolutismu – *Bürgermeister*. Postavení starosty na konci raného novověku se ovšem od purkmistra v době josefínských reforem značně lišilo, jak bylo právě popsáno. Purkmistr v době absolutismu byl odborně způsobilým státním úředníkem, který zajišťoval plnění příkazů státního aparátu vůči poddaným. Starosta – *Bürgermeister* v porevoluční době byl reprezentantem městské samosprávy a jeho hlavním úkolem bylo hájit zájmy občanů, zaručené ústavou, v rámci platných zákonů.⁵

První portrét zachycuje významného jeseňického podnikatele a průmyslníka **Adolfa Raymanna st.**, který stál v čele města Jeseníku v letech 1834–1850. Adolf Raymann se narodil 7. května 1799 jako syn Josefa Raymanna, jednoho z majitelů prosperující textilní firmy *Josef Raymann et Compagnie*, která v roce 1873 dostala název *Regenhart und Raymann*. Po smrti svého otce zdědil podíl v rodinném podniku a postaral se o jeho další rozšíření. Jeho manželkou byla Marie Margareta Sofie, dcera obchodníka a nájemce sobotínských železáren Andrease Eisenbacha. Pomocí jejího věna opět rozmnožil rodinný kapitál, který využíval především k rozšiřování nejen výrobních, ale i obchodních kapacit rodinného podniku. V roce 1845 také získal řádné oprávnění k tovární velkovýrobě s právem zřizovat obchodní sklady v hlavních městech států rakouské monarchie. V roce 1859 se firma dokonce

Adolf Raymann (VMJ Jeseník)

stala dvorním dodavatelem habsburského domu. Během svého života byl A. Raymann také velmi politicky a společensky aktivní. Již v roce 1832 dal podnět k výstavbě městské střelnice, která se brzy po svém dokončení stala centrem společenského života. V roce 1860 hostil ve svém domě na náměstí rakouského císaře Františka Josefa I., který navštívil Jeseník a lázně na Gräfenberku v době, kdy se zde léčil bavorský král Maxmilián II. Adolf Raymann zemřel 16. srpna 1883 ve věku 84 let.⁶

Na portrétu je vyobrazeno poprsí muže ve věku okolo padesáti let, oblečeného v tmavém saku s bílou náprsenkou a černým motýlkem. Muž má vysoké čelo, pravidelné rysy obličeje, světlomodré oči a prošedivělé vlasy učesané na pěšinku. Jeho soustředěný pohled svědčí o značné inteligenci, kterou lze u podnikatele

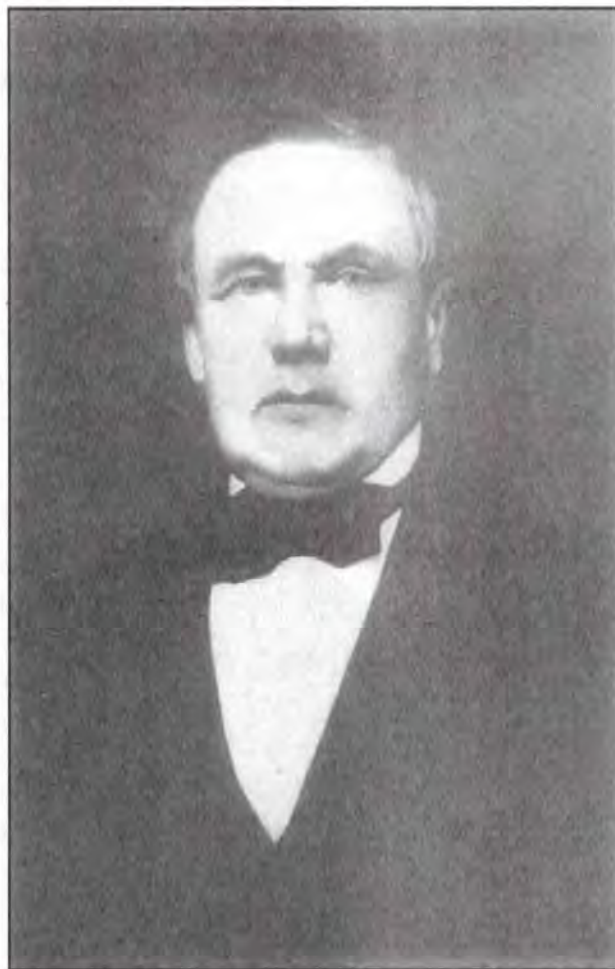
jeho kvalit předpokládat. Celkový vzhled tohoto muže však zároveň zachycuje jeho schopnost pohybovat se i ve vysokých aristokratických kruzích. Tento dojem podporují drobné detaily, jako jehlice s rudým kamenem a elegantní motýlek.⁷

Druhý portrét zobrazuje **Hermannu Schuberta**, který vykonával úřad jesenického starosty v letech 1852–1853.⁸ Jeho podrobnější biografické údaje se však nepodařilo zjistit. Portrét představuje poprsí staršího muže s šedými vlasy, vysokým čelem, výrazným nosem a modrými očima, který je oděn do tmavého kabátu, má bílou náprsenku a černého motýlka.⁹

Další portrét zpodobňuje **Vinzenze Pollaka**, jenž působil v Jeseníku jako starosta v letech 1853–1861.¹⁰ Jeho osudy nejsou též doloženy v pramenech. Na portrétu je vyobrazeno

Hermann Schubert (VMJ Jeseník)

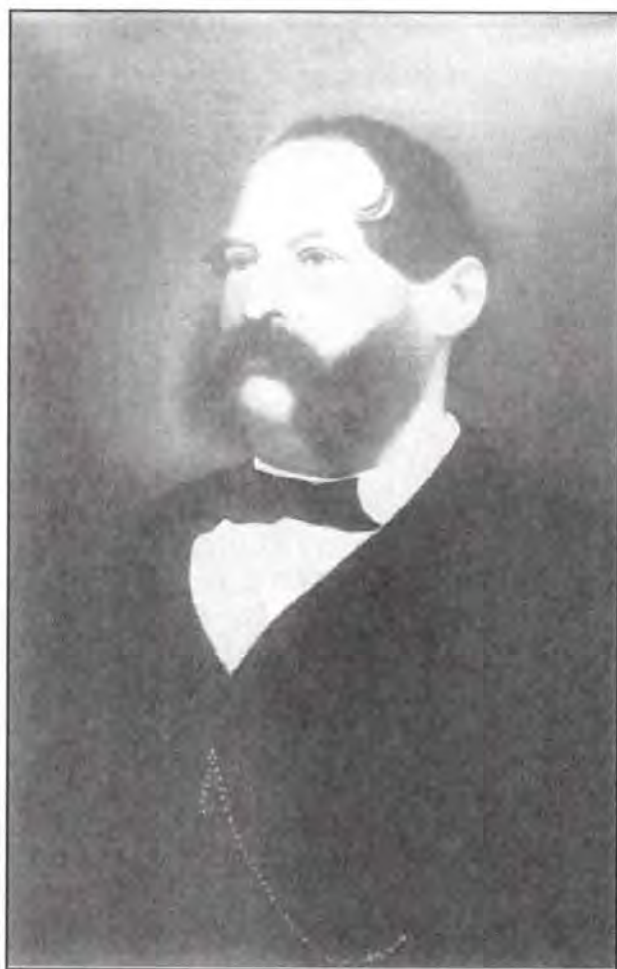
Vinzenz Pollak (VMJ Jeseník)

poprsí muže ve věku okolo padesáti let, který je oblečen ve tmavém saku s bílou náprsenkou, stojatým límečkem a černým motýlkem. Muž má hranatý obličej, světlomodré oči a prošedivělé vlasy učesané na pěšinku. V jeho pohledu je patrná hrdost reprezentanta úspěšného měšťanstva, které přes překážky spěje za svým cílem.¹¹

Čtvrtý obraz představuje **Josefa Sachse**, starostu města v letech 1870–1885. Josef Sachs byl mj. dědečkem Filipa Kleina, významného frývaldovského podnikatele v pohostinství a pozdějšího jesenického starosty. Josef Sachs se narodil 13. srpna 1806 v lázeňském městě Mergentheim na území dnešního Německa. Od roku 1830 působil jako vyšší správní úředník na panství Řádu německých rytířů v Bruntále, v roce 1849 pak byl jmenován okresním hejtmanem

ve Frývaldově. Po odchodu do penze v roce 1867 byl roku 1870 zvolen jesenickým starostou. Během jeho úřadu se v roce 1872 stavěla chlapecká měšťanská škola, v roce 1876 byl rozšířen a obnoven starý městský vodovod z roku 1840, roku 1884 se zbudovala městská kanalizace a o rok později se vydláždily ulice. J. Sachs také usiloval o stavbu železnice z Hanušovic přes Jeseník do Glucholaz a dožil se i jejího otevření v roce 1888. Jako milovník přírody podporoval též činnost Moravsko-slezského sudetského horského spolku. J. Sachs zemřel 13. února 1889 v Jeseníku.¹²

Na portrétu je vyobrazeno poprsí muže středních let s vysokým čelem, vlasy vyčesanými nad čelo a knírem srostlým s licou. Muž je zachycen z levého tříčtvrtečního profilu. Portrét zobrazuje úspěšného občana rakousko-uherského mocnářství ve zralém

Josef Sachs (VMJ Jeseník)

Alois Schwarz (VMJ Jeseník)

věku, který na sobě pocituje tíži své úspěšné, ale i namáhavé úřednické kariéry.¹³

Pátá a šestá podobizna zobrazuje **Aloise Schwarze**, který zastával funkci jesenického starosty v letech 1885–1893. Alois Schwarz se narodil v roce 1840. Působil jako c. k. notář, později se stal také ředitelem městské spořitelny. Byl též členem lázeňské komise v lázních na Gräfenberku. Byl nositelem rytířské třídy Řádu rumunské koruny. A. Schwarz zemřel 11. února 1893.¹⁴

Na portrétu je vyobrazeno poprsí muže středních let, oblečeného v tmavém obleku s bílou košilí a černým motýlkem. Muž má hlavu natočenou mírně vpravo. Jeho tmavé

vlasý a plnovous jsou již mírně prošedivělé. Ačkoliv jeho oblečení vykazuje společné znaky s předchozími portréty a zdá se, že motýlek se stal trvalým atributem slavnostního oděvu jesenických starostů, jsou na něm patrné i určité rozdíly. Sako má již střih z konce 19. století. Jiný střih má i košile se zahnutým límcem. Sympatický starostův výraz má civilní občanský vzhled poslední čtvrtiny 19. století.¹⁵ Téměř shodný obraz přináší i litografie, která zachycuje portrétovanou osobu ve shodném oblečení, ale možná o několik let starší.¹⁶

Božena Kaňáková

POZNÁMKY

1. JANÁK, J. - DOBEŠ, J. - HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2005, s. 202–205.
2. KRÁKORA, Pavel: *Vývoj správy a samosprávy v Českých zemích*. Univerzita Palackého, Olomouc 2017, s. 38.
3. KOPECKÝ, Martin: *Právní postavení obcí - základy obecního práva*. Praha 1998, s. 16.
4. JANÁK, J. - DOBEŠ, J. - HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny...*, opak. cit, s. 298.
5. FOCHLER, R.: *Freiwaldau-Gräfenberg - Die Kurstadt im Altwatergebirge und die Dörfer im oberen Bielethal*. Kirchheim 1987, s. 138.
6. TINZOVÁ, Bohumila: *Rody Raymannů a Regenhartů a jejich přínos textilní výrobě na Jesenicku*. XI. svaťováclavské setkání v Jeseníku. Historie textilního průmyslu na Jesenicku. Sborník referátů. Jeseník 2011, s. 45–46.
7. Obraz je malován technikou oleje na plátně a není signován. Pochází z 2. poloviny 19. století. Portrét má rozměry 75 x 55 cm.
8. FOCHLER, R.: *Freiwaldau-Gräfenberg...* opak.cit, s. 139.
9. Portrét není signován, pochází však patrně 2. poloviny 19. století. Obraz je malován technikou oleje na plátně a má rozměry 77 x 55 cm.
10. FOCHLER, R.: *Freiwaldau-Gräfenberg...* opak.cit, s. 139.
11. Portrét není signován, pochází však patrně z konce 19. století. Obraz je malován technikou oleje na plátně a má rozměry 76 x 55 cm.
12. FOCHLER, R.: *Freiwaldau-Gräfenberg...* opak.cit, s. 279.
13. Portrét není signován, pochází však patrně z poslední třetiny 19. století. Obraz je malován technikou oleje na plátně a má rozměry 75 x 55 cm.
14. Údaje pochází z evidenční karty litografie Aloise Schwarze.
15. Obraz je malován technikou oleje na plátně a není signován. Portrét pochází z 80. let 19. století a má rozměry 76 x 55 cm.
16. Litografie má rozměry 33 x 50 cm a je nalepena na kartonu, v jehož dolní části se nachází vlastnoruční podpis A. Schwarze. V pravém dolním rohu je signatura litografy „Baelz“.

Ferdinand Janovský a zemědělská osvěta v Rakouském Slezsku v 19. století

Zemědělská osvěta¹ je v 19. století pojmem velmi dynamického a značně širokého obsahu. Jak ukazuje situace Rakouského Slezska, na osvětové činnosti se podílely odborné školy² a spolky, organizující přednášky na venkově a specializované výstavy chovatelských výsledků, plodin a strojních zařízení. Postupně se vyhraňovaly aktivity více orientované na praxi (poradenství), související s rozvojem nových odrůd pěstovaných plodin, s novými technologiemi kultivace polností (meliorace) nebo se zvyšováním výnosů (syntetická hnojiva), a vedle toho intelektuálně náročné formy, přesahující z prosté osvěty do úrovně zemědělské nauky, spojené zejména s chemickou a mikrobiologickou analýzou botanického materiálu a s pokusnictvím.³ Osvětovou činnost v oblasti zemědělství (a analogicky lesnictví) podporovala centrální vídeňská administrativa, zemská vláda slezská a okresní hejtmanství, zaobíral se jí zemský výbor slezský i zemský sněm. Z tohoto pohledu šlo především o legislativu a finanční podporu zemědělství; ta se nemusela týkat jen přímé podpory chovu hospodářských zvířat a pěstování plodin, nýbrž i vypisování různých premií a udělování cen za chovatelské a pěstitelské úspěchy, podíl na výstavách a organizaci zemských zastoupení na celorakouských, popřípadě světových výstavách. Proto i zemské exekutivě a samosprávě nutno přisoudit podíl na zemědělské osvětě. Všechny tyto aktivity spojuje publicistika, kterou osvětovým aktivitám poskytly regionální spolkové časopisy a noviny. V tomto složitém a mnohavrstevném kontextu se v Rakouském Slezsku třetí čtvrtiny 19. století výtečně uplatnil Ferdinand Janovský, v letech 1872–1888 ředitel vyšší zemědělské školy v Horních Heřmanicích.

Janovský se narodil 14. září 1839 na zámku ve Slabcích u Rakovníku, kde jeho otec

Antonín Janovský, údajně přišedší z Polska, pracoval jako vrchní zahradník. Po vychování obecné školy v rodišti studoval na vyšší reálce v Rakovníku a následně na hospodářské škole v Děčíně-Libverdě. Podle Janovského vlastního vyprávění jej k zájmu o přírodu přivedl profesor na rakovnické reálce. Další jeho učitel – Jan Baptista Lambl (1826–1909), profesor zemědělských nauk na české technice v Praze – na něj vzpomínal jako na jednoho ze svých nejlepších žáků, jež poznal v období svého pedagogického působení na hospodářské škole v Libverdě. Díky vynikajícím studijním výsledkům upoutal pozornost jejího vrchního ředitele Antona Emanuela rytíře Komerse (1814–1893), jednoho z protagonistů zemědělské osvěty v českých zemích, který jej získal pro spolupráci na řešení zemědělských otázek a témat.⁴ Ukončiv studia, odebral se do svého rodiště, kde dalších pět a půl roku pracoval u hraběte Hugo Nostitze zprvu jako sekretář a posléze coby správce panství.

Jakkoliv lukrativní toto místo bylo, Janovského nemohlo uspokojit. Větší prostor pro otázky zemědělské teorie a praxe mu přece jen skýtalo pedagogické působení na hospodářských školách: proto se v roce 1864 stal asistentem na škole v Libverdě a o dva roky později přešel coby adjunkt na právě zřízený vyšší zemský hospodářský ústav v Táboře, na němž byl v roce 1867 jmenován profesorem hospodářských nauk. V jihočeském městě, kde se podílel i na činnosti hospodářské jednoty, jejímž byl místopředsedou, setrval do roku 1872, kdy jej zastihlo jmenování do funkce ředitele hospodářské školy v Horních Heřmanicích. Janovským přibyl do Slezska známý zemědělský odborník a spisovatel,⁵ průkopník spolčování (založil v Čechách první hospodářské besedy ve Slabcích v roce 1862

a Malšicích v roce 1867), pedagog a odborný spisovatel, jenž byl v roce 1871 na zemské výstavě vyznamenán velkou stříbrnou státní medailí za zemědělskou osvětu. To vše se ve Slezsku vědělo, i to, že Janovský je členem komitétu pro přírodovědné zkoumání Čech (spolupracoval s Cyrilem Purkyně, zabývá se pedologií a klimatologií), přispěvatelem *Pokroku hospodářského*, *Hospodářských novin*, *Pokroku v rolnictví* a vydavatelem časopisu *Štěpař*, na němž se podílel také jeho bratr Bedřich. *Opavský týdeník* registroval *Kapesní kalendář a hospodářské zápisky rolníka nového věku*, kalendář, jež vydával Jan Baptista Lambl a Janovský jej redigoval. Při příležitosti vydání jeho sedmého ročníku (1870) neopomněl tento nejvýznamnější a vlastně jediný list českých Slezanů kriticky zdůraznit: „*Naši hospodáři slezští ovšem ještě nedostali se tak daleko, aby se mohli nazvat ‚hospodáři nového věku‘, oni ještě nenahlédli toho potřebu, mít aspoň nějaký hospodářský kalendář nebo číst hospodářské knihy, jichž chvála Bohu v litera-*

tuře naši už je hojnost. Jest už čas, aby se to napravilo, aby moravští hospodáři naši zřídili si v Opavě hospodářský spolek, aby posílali synky své do rolnických škol, pak se dostanou i hospodářské knihy mezi naše rolníky, a oni nahlédnou, že jim to není na škodu.“⁶

Janovský se stal ředitelem školy v Horních Heřmanicích v říjnu 1872, poté co stávající ředitel školy Franz Staudacher získal pověření založit zemědělskou školu v Chotěbuzí. Funkci vykonával až do své smrti, jež ho zastihla 11. března 1888. Zemřel ve služebním bytě, v dodnes stojícím domě č.p. 47 v areálu školy, který dodnes slouží coby správní budova zdejšího učiliště. Příčinou smrti bylo patrně žaludeční krvácení. Tělesné ostatky byly převezeny do Tábora, kde Janovský vlastnil velký statek, načež byly uloženy do rodinného hrobu na tamním hřbitově.⁷

Jaké byly názory a zájmy Ferdinanda Janovského před příchodem do Slezska; s čím vlastně do vzdáleného regionu přicházel? Na tyto otázky odpoví jeho spisy. Východiskem

Zemská hospodářská škola v Horních Heřmanicích (reprofoto)

Janovského postojů bylo vědomí epochálních změn, které přinesl Říjnový diplom (1860), z něž se odvozuje plná občanská emancipace kodifikovaná liberálními ústavami z let 1861 a 1867. Také zemědělec se emancipoval; stal se svobodným občanem. „Vzhůru tedy hospodáři českomoravští, vzhůru kupředu zdokonalujte se neustále,“ zvolal Janovský v předmluvě svého *Hospodáře česko-moravského* (1866).⁹ Nejsou to už pouze politické překážky, které se staví proti úsilí po prosperitě v zemědělské sféře; je to celý komplex vnějších objektivních činitelů, jakými jsou „povětrnost, hynoucí obchod, řemesla a průmysl, nedostatek peněz, skromný odbyt a nízké ceny za hospodářské výrobky, malý a drahý úvěr, velké dávky a poplatky, vady v zákonodárství,“ jakož i „nemoci dobytčí, nedostatek sil pracujících, skrovná výroba vůbec, páce a trhových plodin zvláště.“¹⁰ Shrneme-li řečené, Janovský byl národně uvědomělým Čechem a současně liberálem a demokratem, a zároveň mu byl cizí vypjatý, destruktivní nacionalismus. Na místo lokálních tradic a diferencí mezi českým a německým prostředím měl na mysli ideu pokroku společnou různým národům. Povšimněme si jeho české učebnice hospodářských nauk, kterou vydal již v době, kdy zastával funkci ředitele heřmanické školy: publikaci *Rolník v práci a vědění. Zásady hospodářsko-vědecké pro školu a dům* vydalo pražské Koberovo nakladatelství v roce 1872 a pak v dalším vydání. V její předmluvě na-

psal, že tyto „zásady hospodářskovědecké jsem sepsal tak, jak jim po osm roků již učím, a jak je dnes za platné uznáváme.“ Knížka určená pro českého čtenáře má v úvodu výslovně uvedeno, že její autor čerpal poučení z německých publikací a uvedl šestnáct autorit, mezi jinými také zemědělské odborníky z Pruského Slezska, jakými byli Johann Albert von Rosenberg-Lipinski (17979–1881), August von Weckherlin (1794–1868) nebo Hermann Settegast (1819–1908),¹⁰ kteří mu posloužili za vzor.

Věcností, s jakou Janovský přistupoval k zemědělským otázkám, se vyznačuje i jeho postižení regionu. V roce 1869 začala Centrální statistická komise v Čechách se zpracováním jednotlivých českých regionů a Janovský se zhostil popisu jižních Čech. S tím, jak v roce 1872 odešel do Slezska, započatou práci přerušil, nicméně hluboký zájem o statistiku jako o zdroj cenného poznání pro zemědělce uplatnil ihned po příchodu do Slezska. „Shledal jsem záhy u zemědělských spolků, zemědělců, průmyslníků, duchovních, učitelů, lékařů, představitelů komunálních správ, soukromých osob a u mnoha jiných podporu,“ takže za krátkou dobu sepsal obsírný statistický popis severozápadního Slezska, z něhož vyšla tiskem pouze část. Text bohatý na statistická data a opatřený dvěma mapovými přílohami, z nichž Janovský připravil mapu rozložení polností a lesů, obohatili další odborníci z re-

Podpis ředitele Janovského (SOkA Jeseník)

gionu: Friedrich Vierhapper, profesor gymnázia ve Vidnavě, Janovského kolega z heřmanické školy Vincenz Magerstein, zahradník heřmanické školy Franz Bilek, lesmistr Anton Müller a technický vedoucí cukrovaru v Bernarticích dr. Friedrich Pagers.¹¹

Region severozápadního Slezska, jak jej definoval Janovský, tvořily čtyři soudní a berní okresy (Jeseník, Javorník, Vidnava a Zlaté Hory). Jeho jižní hranici vymezovala linie procházející obcemi Horní Lipová, Bělá pod Pradědem, Heřmanovice a Ptáčník (ten dnes tvoří součást Spáleného). Tento region se v době Janovského působení stal zdrojem vědomí vlastní identity, jehož oporou se stal v oblasti zemědělské osvěty regionální zemědělský spolek. Zaměříme se proto na jeho vznik.

Lze prohlásit, že to byly zemědělské spolky v německých a rakouských zemích, jež tvořily jednu z podmínek podmiňujících prosazení modernizačních tendencí v zemědělství. Současně inspirovaly slezské zemědělské kruhy k ustavení obdobné organizace. V době konstituování celozemské Slezské zemědělské a lesnické společnosti se sídlem v Opavě (1862–1863) nacházíme obdobné zemské společnosti či spolky v Berlíně, Altenburgu, Bonnu, Gdaňsku, Královci, Göttingenu, Karlsruhe, Mnichově a Stuttgartu a z rakouských zemí například v Innsbrucku.¹² Specifika severozápadní části Slezska, jak je Janovský postihl ve své topografii, reflektuje regionální spolek vydělený z celoslezské zemědělské společnosti. Není zde prostor obšírně referovat o tehdejších spolkovém životě. Uvedme alespoň základní skutečnosti: v roce 1862 (resp. v roce 1863) se ustavila *Zemědělsko-lesnická společnost Rakouského Slezska* se sídlem v Opavě, mající za cíl široce založenou zemědělskou osvětu, pořádání výstav, přednášek a organizaci hmotné podpory zemědělského stavu. Ačkoliv v roce 1863 se vedle centrálního vedení společnosti vytvořilo jedenáct okrsků, majících své vedoucí (*Districtleiter*), záhy po jejím

vzniku se nápadně vydělovala skupina činovníků z těšínské části Slezska. Právě těšínská část byla od počátku agilnější, ostatně první výstava pořádaná společností proběhla mezi 21. a 24. zářím 1865 v Těšíně – a prakticky současně, v roce 1867, se vydělil spolek pro severozápadní Slezsko. V této situaci – bezesporu po mnoha složitých jednáních – se dospělo k následujícímu závěru, jež stvrdila valná hromada Zemědělsko-lesnické společnosti Rakouského Slezska, konaná 9. ledna 1868. Ta elegantně vyřešila odstředivé tendence regionů tak, že těšínský spolek akceptovala jako filiální vůči celoslezské společnosti a spolek pro severozápadní Slezsko chápala jako spolek sesterský.¹³ Postupnou krystalizací se v Rakouském Slezsku vytvořilo pět celoslezských zemědělských organizací: *Zemědělsko-lesnická společnost* se sídlem v Opavě, filiální spolek této společnosti se sídlem v Těšíně, česká Ústřední hospodářská společnost pro Vévodství slezské se sídlem v Opavě (založena 1895), *Zemědělsko-lesnická společnost pro severozápadní Slezsko* se sídlem ve Vidnavě a *Zemědělský spolek pro Knížectví těšínské* se sídlem v Těšíně. Tato struktura odborných spolků pro sféru zemědělství a lesnictví si udržela životnosti i po konci monarchie.

Nadále sledujme již tento regionální, vůči celozemské odborné organizaci sesterský spolek, jehož plný název zněl *Land- und Forstwirtschaftlicher Verein für das nordwestliche Schlesien*.¹⁴ Šlo o určující spolkovou aktivitu v regionu definovaném Janovského statistikou jako *severozápadní Slezsko* – tedy v regionu, k němuž se Janovský integroval a v jehož specifikách se dobře vyznal. U zrodu vidnavského spolku stál zakladatel Zemské zemědělské školy v Horních Heřmanicích Eduard Siegl (1831–1889), hospodářský odborník a poslanec říšské rady, na jehož počest zřídil spolek Sieglovu nadaci (od 1892).¹⁵ Jaká byla specifika tohoto spolku? Bezesporu to byla spontánní orientace na Pruské Slezsko, daná již skutečností, že držitelem největšího

dominia v regionu byl vratislavský kníže-biskup; dále existence vyšší zemědělské školy, jejíž pedagogové (vedle Siegla a Janovského například Vincenz Theodor Magerstein) byli odborně činní, publikovali odborné texty ve spolkovém časopise *Die Sudeten* i samostatně. V neposlední řadě to byla specifika daná zdejší krajinou a klimatickými podmínkami podmiňujícími chov hospodářských zvířat a pěstování plodin.

Na prvním místě vzpomeňme len – téma celoslezského zájmu, jak dosvědčuje soudobá publicistika.¹⁶ Této problematice se Ferdinand Janovský věnoval ještě v době svého tábořského angažmá, když jej v roce 1870 český zemský výbor vyslal do Anglie, Belgie, Německa a Ruska, aby zjistil, jak by se v Čechách dalo po vzoru zahraničních příkladů povznést lnářství. Se stejnou otázkou se vyrovnávali regionální politici a zemědělci, jak

dokládá výstava lnu, uskutečněná 11. listopadu 1883 v Titzeho hostinci ve Zlatých Horách. Akce začala v osm hodin ráno a trvala až do odpoledne; kolem jedenácté proběhlo ocenění výpěstků a ve tři hodiny odpoledne proběhly přednášky, jež přednesli Janovský s Vincenzem Magersteinem.¹⁷

Také další regionální výstavy, jaké se konaly v různých místech Jesenicka, například v roce 1881 v Javorníku, v září 1888 v Žulové a v o rok později v Jeseníku, byly jistě efektivní příležitostí setkat se, prezentovat své úspěchy, vyměnit si informace. Avšak samotné výstavy by pro osvětu nestačily. Proto jsou důležité přednášky, sestavené do cyklů, které se mohly – ale také nemusely – v rámci jednoho cyklu opakovat. Například na podzim a počátkem zimy roku 1883 učitelé heřmanické školy vystoupili postupně v Travné, Vápenné, Tomíkovcích, Javorníku-

Mapová příloha publikace F. Janovského *Das nordwestliche k. k. Schlesien*, 1878, (reprofoto)

-vsi, Heřmanicích, Zlatých Horách, Velkých Kuněticích a v Javorníku-městě a témata jejich přednášek zahrnovala problematiku organizace spolkového života (*O činnosti zemědělského spolku pro severozápadní Slezsko*, referent prof. Janovský, Travná 2. září 1883), přes praktické zkušenosti s pěstováním plodin (*O nemocech brambor*, referent prof. Baldermann, Vápenná, 16. září 1883) po zajímavosti z různých evropských regionů (Janovského přednáška o Haliči přednesená v Jeseníku 2. prosince 1883).¹⁸ Některé sledovaly širší problematiku, například když 7. října 1883 přednesl Janovský v Dolní Lipové přednášku na téma „*Co ponouká naše obyvatelé hor k vystěhování? Kam se máme stěhovat, chceme-li se již vystěhovat?*“¹⁹ jistě nešlo jen o zemědělství, ale o řadu časových politicko-hospodářských otázek.

Janovského názory na potřebu zemědělské osvěty se týkaly jak regionálního spolku, tak také spolkového časopisu *Die Sudeten*, jehož byl redaktorem. Spolek se snažil maximálně usnadnit přístup k informacím, například bezplatně bral do svých řad učitele, aby mohli šířit zemědělské informace už mezi žáky měšťanských škol. Demokratizaci vzdělání a širší dostupnost osvěty představuje i činnost heřmanické školy v době Janovského vedení.²⁰ Za jeho éry škola získala status zemského zařízení a vyznačují ji tendence rozšířit aktivity mimo řádné denní studium. Proto vznikla zimní škola, mající charakter pokračovací školy. Byla otevřena od října

1884 a žáci ji navštěvovali od 15. října do 15. března s týdenní dotací výuky 32 hodin. Vedle toho pořádala škola tři speciální kurzy, z nichž teoreticko-praktický kurs lihovarnictví, trvající 8 až 12 dní, byl určen pro žáky třetího ročníku řádného studia.²¹

Jaký je závěr této jubilejní vzpomínky na Ferdinanda Janovského, který zemřel před 130 lety? Janovský byl přijímán z české i německé strany, byl respektován jako pedagog i jako zemědělský odborník „*ve svém oboru znamenitý, čemuž nasvědčuje i to, že ač rodem a smýšlením Čech, stál v čele ústavu zemského.*“²² Východiskem jeho úsilí bylo vědomí rozdílu mezi dobou předbřeznovou a dobou po roce 1860, vědomí občanské svobody jako záruky plného profesního uplatnění a rozvoje talentu i nemajetných. Liberálně-demokratické tendence pronikají do hospodářské sféry s tím, aby překonaly nacionalismus. Podobně jako odborný učitel zemědělských nauk v Opavě Otto Kamberský (1849–1907), také Janovský vzešel z Čech, aby kariéru završil v dalekém Slezsku. A obdobně jako u Kamberského, také u Janovského to byla předčasná smrt, jež mu znemožnila rozvinout bohaté zájmy. Další kapitola školy v Heřmanovicích se začala psát s příchodem ředitele Adama Kulise (1850–1910) – ovšem to je již další etapa v dějinách této školy i zemědělské osvěty Rakouského Slezska v „dlouhém“ století.

Pavel Šopák

POZNÁMKY

1. Poslední souhrnný nástin problematiky podal KUBAČÁK, Ivan: *Zemědělská věda, osvěta a jiné aktivity*. In: JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan a kolektiv: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha, Karolinum 2015, s. 192–198. Tento nástin je s ohledem na syntetický charakter publikace velmi stručný a akcentuje český kontext. V tomto smyslu je následující příspěvek pokusem o doplnění tohoto základního rámce.

2. V Rakouském Slezsku byly zemědělské školy s německým vyučovacím jazykem, a to v Horních Heřmanicích (založena 1869) a v Chotěbuzí (založena 1872).

3. První a jediná pokusnická stanice v Rakouském Slezsku existovala v Opavě.

4. MAGERSTEIN, Vincenz Theodor: [*Nachruf für den verstorbenen Director Janovsky*]. *Die Sudeten*. Organ des land- und forstwirtschaftlichen Vereines für das nordwestlichen Schlesien 21, 1888, č. 4-5, s. 33-35.

5. Od poloviny šedesátých let se množí reference na Janovského publikace v českých novinách, například *Národní listy* připomněly vydání Janovského publikace *Hospodář česko-moravský*, viz *Hospodář česko-moravský. První sbírka poučných dopisů hospodářských...*, *Národní listy* 24. května 1866, s. 3.
6. *Literatura a umění*, Opavský týdeník č. 9, 19. listopadu 1870, s. 72.
7. Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik, matrika úmrtí Bernartice, sign. JV-I-25, fol. 13.
8. JANOVSKEÝ, Ferdinand: *Hospodář česko-moravský*. Praha, Eduard Grégr 1866, s. 8.
9. Tamtéž, s. 15.
10. Janovský uvádí jen příjmení zemědělských odborníků; ta byla identifikována pomocí Böhmovy příručky, viz BÖHM, Wolfgang: *Biographisches Handbuch zur Geschichte des Pflanzenbaus*. München, K. G. Saur 1997, passim.
11. JANOVSKEÝ, Ferdinand: *Das nordwestliche k. k. Schlesien*. Ober-Hermsdorf 1878, cit. z předmluvy.
12. Například viz *42. Jahresbericht der schlesischen Gesellschaft für Vaterländische Kultur*. Breslau 1865, s. 16-17.
13. *Rückblicke auf die nahezu 40jährige Thätigkeit der österreichisch-schlesische Land- und Forstwirtschafts-Gesellschaft*. Landwirtschaftliche Blätter aus Oesterreichisch-Schlesien 3, 1901, č. 10, 16. května, s. 162.
14. Prvním předsedou, resp. prezidentem se stal Eduard Siegl, jej nahradil Adolf Latzel, po něm stanul v jeho čele Karl svobodný pán von Skal. KULISZ, Adam (ed.): *Festschrift zur 25jährigen Jubiläums-Feier des Land- und Forstwirtschaftlichen Vereines für das nordwestliche Schlesien 1867-1892*. Weidenau 1892.
15. Eduard Siegl† *Mährisches Tagblatt* č. 274, 28. listopadu 1889, s. 3; *Weidenau*. 12. April, Troppauer Zeitung č. 107, 15. dubna 1892, s. 5.
16. *Förderung des Flachtbaues in Schlesien*. Landwirtschaftliche Zeitschrift für Österreichisch-Schlesien 1902, č. 7-8, s. 232-233.
17. *Zuckmantel*, 27. October (*Flachsausstellung mit Prämierung und Wanderversammlung*). Troppauer Zeitung č. 248, 30. října 1883, s. 4.
18. *Barzdorf*, 18. September, *Wandervorträge*. Troppauer Zeitung č. 215, 20. září 1883, s. 6. Dále například *Ober-Hermsdorf*. Die Sudeten 21, 1888, č. 1, s. 8 apod.
19. *Hospodářská besídka*. Opavský týdeník č. 21, 14. března 1888, s. 3.
20. Z dobové literatury zejména JANOVSKEÝ, Ferdinand (ed.): *Die landwirtschaftliche Landesmittelschule zu Ober-Hermsdorf in Oesterr. Schlesien nach ihrem 10-jährigen Bestande zugleich Jahresbericht pro 1879/1880*. Teschen, Karl Prochaska 1880.
21. *Die landwirtschaftlichen Winterschule an der landwirtschaftlichen Landes-Mittelschule zu Ober-Hermsdorf*. Troppauer Zeitung č. 169, 26. července 1885, s. 5.
22. *Úmrtí*. Opavský týdeník č. 21, 14. března 1888, s. 3.

Svícen z Kaltenštejnu

V podzimních měsících roku 2017 provedl pracovník VMJ spolu s dlouholetým spolupracovníkem v oblasti detektoringu Janem Lednickým kontrolní den na zřícenině hradu Kaltenštejn, který se vypíná nad obcí Černá Voda. Jedná se o raně gotický výšinný hrad připomínaný v pramenech poprvé v roce 1295. Z první písemné zmínky vyplývá, že k výstavbě hradu došlo nedlouho předtím feudálem, který stál na straně nepřátel vratislavského biskupa. Již v roce 1299 byl hrad v držení biskupství a v zástavní držbě se střídala řada majitelů. V době husitských

válek hrad odolal husitským útokům, takže jeho význam rostl a patřila k němu řada vsí v okolí. Zástavní držitelé se pak střídali po celé 15. století. V roce 1505 biskup hrad vykoupil a jako nepotřebný ho nechal zbořit. Pozůstatky hradu stojí na skalnatém vrcholu kuželovitého kopce. Nachází se zde hlavně dominantní torzo věže zvané bergfrit a zbytky částečně podsklepené budovy. K jádru hradu se připojuje dvoudílné předhradí obklopené parkánovou hradbou s dosud patrnou bránou. Půdorys hradu tvoří nepravidelný ovál o rozměrech cca 115 x 70 m.

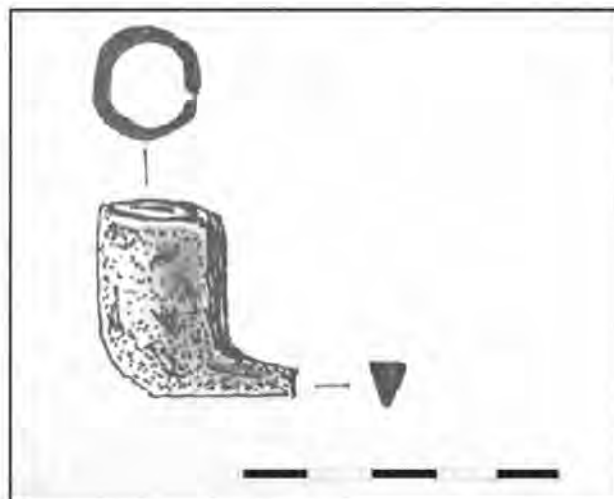
Tento historický objekt se stal dlouhodobě terčem útoků nelegálních „detektorářů“. Jeden z větších nelegálních výkopů se odehrál v roce 2004 v severovýchodní části hradu, kde odkryl stěnu paláce. Následně bylo podáno na pachatele trestní oznámení, které však nevedlo k jejich usvědčení, ačkoliv byli dokonce chyceni při této činnosti. Bohužel, zřícenina se nachází poměrně daleko od obydlených míst, a tak „vykradači“ mají klid ke svému zhoubnému dílu.

Cílem kontrolního dne bylo fotograficky zdokumentovat další nelegální zásahy a pokusit se alespoň povrchově posbírat, co zde zanechali, co pro ně nemělo žádnou cenu. Někdy však přehlédnou opravdové unikáty, které ocení profesionálové v oboru archeologie či historie. To se týká jak nalezených zlomků keramiky Falkeho skupiny,¹ tak i nálezů zlomků loštických nebo skleněných pohárů. Našlo i několik zajímavých předmětů z kovu, které našťastí unikly zrakům vykradačů. Mezi nimi dominují šipky do kuše jak tulejkovitého, tak i trnovitého tvaru a nožičky či hřeby různé provenience. Z barevných kovů můžeme představit malou ozdobu ve formě květu, či očko vytvořené z měděného drátku. Na světlo se však dostaly z hlubin času i některé předměty, které nejsou v archeologických nálezech až tak časté. V první řadě se jedná se o kompletní postroj ke krátké chladné zbrani, k tesáku, jež byl nedílnou součástí výzbroje každého tehdejšího muže.

Daleko důležitějším nálezem byl nepatrný předmět, tzv. „přenosný“ svícen, který má tvar šálku s bodcem na dně. Tento typ svícnu pocházející z 15. - 16. století doposud známe jen ze zahraničních dokumentací, např. při archeologických výzkumech na břehu řeky Temže v roce 1972. Námí nalezený svícen je rozměrově až nepatrný (3 x 3 cm) a dá se považovat za malý zázrak, že se zachoval do dnešních dnů. Jestliže se podíváme do historie svícení, tak před svíčkou lidé používali olejové lampy, v nichž byl hořící

knot ponořen v nádobě s kapalným olejem.² Olejové lampy archeologové nacházejí v hlubinách středověkých hornických šachet dodnes. Nejstarší známé svíčky vznikly v roce 2000 př. n. l. v Číně a byly vyrobeny z velrybího tuku. Svíčky znaly i starověké kultury Předního východu a Mezopotámie, kde jsou doloženy první bronzové svícny z doby okolo poloviny 3. tisíciletí př. n. l. Evropské svíčky se vyráběly z různých forem přírodního tuku, loje a vosku. Ve starověkém Římě byly svíčky z loje vzhledem k vysokým cenám včelího vosku, ve 3. st. př. n. l. byly již běžným a dostupným spotřebním zbožím. Ve 13. století se svíčkařství stalo v Anglii cechovním řemeslem. Výrobci (chandlery) šli z domu do domu a tam vyráběli svíčky z kuchyňských tuků uložených za tímto účelem ve speciálních nádobách, nebo vyráběli a prodávali své vlastní svíčky v malých obchodech. Svíčkaři byli velmi vážení a bohatí řemeslníci a nikoliv náhodou je jeden z prvních doložených evropských řemeslnických cechů v roce 1061 ve Francii cechem „svícníků“.

Včelí vosk hořel ve srovnání se živočišným lojem čistě, bez kouřového plamene a navíc vydával čerstvou vůni. Svíčky z včelího vosku však byly velmi drahé a tak si je mohlo dovolit používat relativně málo lidí. To si však mohly dovolit nejbohatší vrstvy společnosti, zejména byly hojně používány pro církevní obřady. Surový včelí vosk získávali v českých

zemích od včelařů voskaři, kteří je zpracovávali na hmotu vhodnou k výrobě svíček. Tu následně prodávali svíčkařům a ti z ní dělali voskovice (tito řemeslníci zhotovovali někdy i lojové svíčky).

Svíčky šly ruku v ruce i s různými držáky – tedy svícny.³ Čím bohatší majitel, tím bohatěji zdobené svícny. Zde však na Kaltenštejnu se objevuje svícínek, který bychom

spíše hledali v chudších obydlích. Jak již bylo výše napsáno, má hrot veden vodorovně, aby šel zabodnout do trámu. Pravděpodobně tak sloužil jen jako přechodný svícen, snad i jako cestovní typ. Drobný předmět, kterého bychom si ani nevšimli, má pro poznání obrazu života našich předků ve středověku velký přínos.

Milan Rychlý

POZNÁMKY

1. GOŠ, Vladimír – RYCHLÝ, Milan: *Unikátní kamenina z hradu Kaltenštejna u Černé Vody*. Severní Morava, sv. 84, Šumperk 2002, s. 43–44.

2. LNĚNÍČKOVÁ, Jitka: *CCesta svíčky historií (část 1)*. Světlo. Časopis pro světlo a osvětlování 2006/5, dostupné z <http://www.odbornecasopisy.cz/svetlo/casopis/tema/cesta-svicky-historii-cast-1-16287>.

3. Svícen, viz <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C3%ADcen>.

Případ četnického zběha¹

Četnictvo patřilo k nejpočetnějším z profesionálních bezpečnostních sborů meziválečného Československa. Působilo totiž plošně na celém území republiky. Zejména v maloměstském a venkovském prostředí tak četníci nezřídka představovali jediné reprezentanty státní autority v oblasti udržování pořádku. Slezsko v období mezi dvěma světovými válkami navíc bylo pohraničním regionem s řadou nacionálních i sociálních problémů, což pochopitelně mnohem více zatěžovalo pořádkový aparát. Velký důraz byl logicky kladen na to, aby se četníci jakožto představitelé státní autority vyznačovali důvěryhodností, spolehlivostí a určitým morálním kodexem. Daná zásada platila tím spíše, pokud se jednalo o oblast s převahou obyvatelstva jiné národnosti, jakou bylo v daném údobí Jesenicko.² Podobně jako jinde v německém pohraničí také zde ve 30. letech eskalovalo napětí v souvislosti s propuknutím všeobecné hospodářské krize a rostoucím vlivem nacistů v Německu.³ Muži, mezi nimiž se nacházeli též příslušníci německé národnosti, sloužící v uvedeném regionu u četnictva, tak patřili k velmi ex-

ponovaným osobám. Jak si však záhy ukážeme, i přes výše zmíněné předpoklady se v řadách jesenického četnictva ocitli jedinci, kteří svým jednáním způsobili tomuto sboru újmu a postavili jej do nepříliš lichotivého světla z hlediska spolehlivosti.

K takovým osobám bezesporu patřil strážmistr Josef Kühnl, který dne 8. dubna 1931 v ranních hodinách zběhnul ze stanice Vidnava do Německa, přičemž s sebou vzal nejen důvěrné a tajné spisy, ale také služební pistoli. Motivem jeho činu byla zřejmě obava ze soudního řízení. Pod slibem manželství udržoval totiž od července do prosince roku 1930 intimní poměr se svobodnou číšnicí Elrikou Haukeovou z Vidnavy. Navíc si od ní půjčoval peníze, neplatil za nápoje a kuřivo, přičemž celkově na jmenované vylákal nejméně 2 400 Kč. Počátkem prosince také naváděl Haukeovou, která s ním otěhotněla, aby si „dala svůj plod vyhnati“. Jmenovaná, která potratila v lednu následujícího roku, přišla podat trestní oznámení na Kühnla na vidnavskou stanici dne 2. dubna 1931, kdy strážmistr dlel na dovolené.⁴

Na lázeňskou léčbu odcházející velitel stanice vrchní strážmistr František Novák proto nařídil svému zástupci strážmistru Jaroslavu Ošancovi, aby byl Kühnl po návratu z dovolené postaven pod dozor bez nároku opustit četnická kasárna, což se také stalo dne 7. dubna v 17 hodin, kdy bylo Kühnlvi oznámeno, že je proti němu zavedeno vyhledávací řízení. Strážmistr Ošanec následně zaukoloval strážmistra Julia Knoteho, aby na Kühnla dohlížel a zabránil mu vzdálit se z kasáren. Jelikož Knote téhož dne konal na stanici pohotovostní službu trvající 24 hodin, musel mj. provést pasovou kontrolu německých vlaků na místním nádraží, která se vykonávala kolem 21. hodiny a pak v šest hodin ráno, přičemž daná činnost zabrala zhruba 30 až 40 minut času.⁵ Odchodem Knoteho na pasovou kontrolu se tedy Kühnlvi naskytla příležitost k útěku.

Dne 8. dubna brzy ráno tedy jmenovaný násilně otevřel dvě uzamčené zásuvky u psacího stolu velitele stanice a odnesl si vedle vlastních cestovních výloh mobilizační podací protokol, svazek mobilizačních spisů, důvěrné spisy z roku 1931, přísně tajný služební předpis G-IX-3 ev. čís. 1364 upravující spolupráci četnictva s armádou v případě ohrožení republiky a všechny tajné spisy týkající se daného služebního předpisu. Bez násilí následně otevřel skříň na dokumenty v kanceláři velitele stanice, odkud vzal četnickou služební pistolí vz. 1924 č. 48757 se 16 ostrými pistolovými náboji. Na závěr ještě odcizil z otevřeného místa v kanceláři stanice služební předpis G-V (Polní řád čs. vojska).

O dalším osudu Kühnla se čs. bezpečnostní orgány dozvěděly mimo jiné důvěrnou cestou z německé strany. Kühnl odešel v civilním oděvu přes hranici do pruské obce Skalka (Kalkau, dnes Kalków) a odjel autem do Nisy (Neisse, dnes Nysa), kde byl v půl deváté večer zatčen říšsko-německou policií. Policejním orgánům sdělil, že má v kufru důležité listiny, takže mu uvedené zavazadlo

bylo odebráno. Druhý den sice mohl odejít z vazby, nicméně i nadále byl ponechán pod policejním dozorem.

Dne 12. dubna přijely do Vidnavy Kühnlova matka Josefa a jeho vdaná sestra Jana Střihavková, obě bytem v Brně. Až na místě se dozvěděly o zběhnutí jmenovaného, proč si najaly auto, které je odvezlo do Nisy. Podařilo se jim promluvit si se zběhem, přičemž se od něj dozvěděly, že se již nikdy neuvidí. Matka dotyčného po návratu na vidnavskou stanici navíc vypověděla, že syn byl ke skutku zřejmě naváděn a že již dříve udržoval styky s Německem. Uvedenou hypotézu potvrdila další fakta zjištěná vyšetřováním. Majitel autodopravy ve Vidnavě František Krischke vezl Kühnla nejméně třikrát do Nisy. Strážmistr tak bez cestovního dokladu či jiného povolení překročil hranice, aniž by o tom uvědomil velitele stanice, čímž porušil kasárenský předpis. Svůj vliv patrně mělo také dřívější setkání Kühnla s vojenským zběhem poručíkem letectva Sehořem, jehož eskortoval do Olomouce. Právě on před strážmistrem údajně prohlásil, že kdyby Němcům prozradil něco důvěrného, zpátky by jej nevydali.

Podívejme se nyní poněkud blíže na samotnou osobu Josefa Kühnla, jak nám to jen dovolují dochované úřední záznamy. O koho se tedy jednalo? Kühnl se narodil 19. února 1906 v Brně, přičemž v civilu pracoval jako soukromý úředník. Absolvoval německé školy včetně obchodní akademie a vojenskou poddůstojnickou školu. Jako dělesloužící poddůstojník (četař) působil u pěšího pluku 24 ve Znojmě. K četnictvu nastoupil dne 1. září 1929.

Četnická hlášení z doby vyšetřování dané kauzy dále zachycují některé rysy Kühnlovy povahy. Obrázek to nebyl vskutku příliš lichotivý. Psalo se o něm jako o člověku lehkomyšlné natury, který žije nad poměry, má peníze od rodičů a pobývá často ve společnosti po hostincích. Ačkoliv jmenovaný

ovládal dobře služební jazyk a službu vykonával bez závady, teoretický výcvik zanedbával, což mu několikrát vytýkal velitel vidnavské stanice František Novák.

Haukeová navíc nebyla jediná známost strážmistra Kühnla. Důvěrné styky navázal též s rolnickou dcerou Lucií Jungovou z německé Šubrtovy Kraše,⁶ která se v roce 1931 jako plnoletá měla ujmout dědictví po otci v podobě velké usedlosti. Patrně daná vidina majetku byla motivem pro sblížení strážmistra se jmenovanou.⁷

Na základě výše zmíněných poznatků dospěly velící orgány četnictva k závěru, že Kühnl dezertoval z obavy před soudním řízením na základě udání Haukeové pro podvod a svedení k vyhnání plodu. Jelikož tedy potřeboval prostředky k obživě v Německu, odcizil ony zmíněné důvěrné spisy. Na jmenovaného bylo sice podáno trestní oznámení, nicméně vzhledem k jeho pobytu za hranicemi je otázkou, zda vůbec došlo k nějakému potrestání dotyčného a jaké byly jeho další osudy. Dosud získané prameny neumožňují na dané otázky relevantně odpovědět.⁸

Dlužno dodat, že zběhnutí jmenovaného se neobešlo bez nepříjemností pro dotčené strážmistry nesoucí za jeho zmizení spoluzodpovědnost. Knote byl sice instruován, aby zabránil Kühnlovi vzdálit se z kasáren, nicméně konkrétní rozkazy pro případ odchodu za účelem výkonu pasové kontroly od strážmistra Ošance nedostal, protože jmenovaný na to dle vlastního doznání nevzpomněl. Velitel Četnického oddělení v Jeseníku špkt. Oskar Pluskal, který celou kauzu prošetřoval, konstatoval, že „*strážm. Knote měl sám jako starší služebník prositi představeného strážm. Ošance o bližší určení stran dozoru nad strážm. Kühnlem a hlavně o zařízení pasové kontroly u pruských vlaků*“. Pluskal dokonce míněl, že se mělo upřednostnit hlídání Kühnla na úkor vykonání pasové kontroly. Na četnického strážmistra Julia Knoteho byla nakonec v květnu podána obžaloba k di-

viznímu soudu v Olomouci pro zločin porušení subordinace, nicméně brzy na to, dne 5. června byl vynesena osvobozující rozsudek. Sám Knote považoval výkon pasové kontroly za svou služební povinnost. Navíc byl svými nadřízenými hodnocen jako svědomitý a snaživý četník.⁹

Dodejme ještě, že v následujících letech se takové účelné vyloupení četnické stanice mohlo stát vhodným nástrojem říšsko-německé zpravodajské služby, jak ostatně dokládá kauza týkající se četnické stanice v Travné. Emil Baum ze Supíkovice byl 14. července 1936 naváděn Bohumírem Stöhrem, aby pracoval pro říšsko-německou zpravodajskou službu, přičemž mimo jiné dostal za úkol odcizit spolu se dvěma společníky mobilizační nebo jiné plány z kanceláře výše jmenované stanice. Dokonce se počítalo s dodávkou potřebných zbraní a náčiní z Německa. Navíc byly rovněž vyhlédnuty příhodné noci, kdy se stanoviště nacházelo bez dozoru. Včasné odhalení zamýšleného činu vedlo prezidium ministerstva vnitra k vydání pokynu, aby byla zemská četnická velitelství upozorněna na skutečnost, že se obdobným cílem může stát jakákoliv jiná četnická stanice v pohraničí, neboť je to v zájmu druhé strany.¹⁰

Zběhnutí strážmistra Josefa Kühnla bylo tehdejším pohledem klasifikováno jako mimořádná zrada. Jmenovaný totiž působil na četnické stanici Vidnava jako hraničář, tudíž k jeho úkolům patřila ochrana a kontrola státní hranice. Selhání takto zodpovědné osoby proto bylo o to více alarmující. Není tedy divu, že daný skutek nalezl brzy svou odezvu ve formulaci nových nařízení. Zemské četnické velitelství v Brně tak konkrétně nakázalo dne 5. května 1931 příslušným četnickým oddělením, aby v co nejkratší době prověřili národnostní, politickou a morální spolehlivost všech příslušníků četnictva na stanicích, kde působili četniční hraničáři a jejich náhradníci. Rozkaz platil také pro nepohraniční stanoviště ležící v blízkosti státních hranic.

Sama příslušnost k určité národnosti neměla být v žádném případě důvodem k označení četníka jako nedůvěryhodného, nicméně za závažný přečin se považovala morální nespolehlivost, dělání dluhů, lehkomyšlný způsob života, inklinace k nemírnému pití či styku se ženami špatné pověsti. To vše bylo považováno za dostatečný důvod k odvelení četníka z pohraničí do vnitrozemí.

Velitelé stanic byli instruováni předložit do 30. června roku 1931 opodstatněný návrh na přemístění příslušníků četnictva, o jejichž spolehlivosti bylo možné pochybovat, přičemž se plánovalo daný postup zachovat i do budoucna. Podstatou bylo zajistit, aby na četnických stanicích v pohraničí sloužili jen příslušníci v každém ohledu úplně hodnověrní. Navíc každé šetření se provádělo důvěrně a naprosto nenápadně, takže v návrzích na převelení se neobjevovaly formulace o nespolehlivosti. O tom se hovořilo jen v důvěrných hlášeních.¹¹

Na základě výše rozvedeného rozkazu byl roku 1932 na příkaz prezidia ministerstva vnitra ze dne 28. května prošetřován šštrázm. německé národnosti Rudolf Pohl z četnické stanice Vidnava. Jeho manželka totiž pocházela z rodiny Poppe, která se silně angažovala v DNSAP. Jak je patrné z vyšetřovací zprávy velitele četnického oddělení, jednalo se vskutku o zajímavou rodinu. Manželka šštrázm. Pohla Marie Poppe byla modistkou ve Vidnavě a dcerou zemřelého respicienta pohraniční finanční stráže Františka Poppe. Její sestra Adolfina se provdala za Rudolfa Salingera, knihvedoucího městské spořitelny ve Vidnavě, horlivého stoupence a činitele německého nacionalismu. Dotyčný dle zjištění zasahoval do záležitostí téměř všech nacionálních spolků ve Vidnavě, nejvíce pak Turnvereinu, přičemž dával své radikální smýšlení všude najevo.

Bratr Marie Poppe František byl zase bývalým aktivním nadporučíkem rakousko-uherské armády a úředníkem kaolinové

továrny ve Vidnavě. Vystupoval jako nacionalista, ale politicky se neangažoval. Jeho manželka Frida měla bratra Alfreda Hauke, který byl majitelem sídla četnických kasáren ve Vidnavě. Rovněž rodina Hauke pocházející z Německa dávala své nacionální smýšlení vždy najevo. Druhý bratr Marie Bedřich Poppe taktéž vykonával povolání úředníka v kaolinové továrně, choval se však podivínsky a veřejně nijak nevystupoval. Jeho ženou byla dcera inspektora finanční stráže v. v. Aulichy.

Pozornosti četnických orgánů neušel ani vztah šštrázm. Pohla a jeho ženy. V rodině panovaly neshody, jelikož jeho manželka mu před svatbou zatajila, že se zapletla s místním lékařem. Sám Pohl se v poslední době často stýkal s dcerou tamního holiče, dokonce kolovala pověst o jeho milostném poměru.

Ačkoliv byl Pohl ve službě hodnocen jako spolehlivý a horlivý, ve zpravodajské aktivitě se již tolik nečinil a byl spíše pasivní. Po prošetření rodinných poměrů jmenovaného se rozhodlo o jeho brzkém přemístění do vnitrozemí, neboť příbuzenské poměry k rodinám Poppe, Hauke a Salinger byly hodnoceny jako příliš škodlivé pro služební činnost Rudolfa Pohla.¹²

Kühnlův případ tedy ovlivnil interní kontrolní mechanismy četnictva a ve svých důsledcích i životy některých příslušníků sboru, kteří museli být na základě vykonaných prověrek převeleni. O kolik osob celkově šlo, bohužel nevíme. Kauza, ve své době relativně ojedinělá, svým způsobem předznamenala další dezerce příslušníků čs. ozbrojených sil ve druhé polovině 30. let, jež kulminovaly zejména v období mnichovské krize. Oproti Kühnlově zradě, jejíž motivace byla nejspíše ryze zjištěná, v pozdější éře charakterizované vzestupem nacismu však již šlo převážně o ideologicky motivované dezerce.

Ivana Kolářová

POZNÁMKY

1. Studie vznikla na základě finanční podpory Slezské univerzity v Opavě v rámci projektu Studentské grantové soutěže č. SGS/2/2017 s názvem *Výzkumné centrum pro soudobé dějiny (1800-2000)* - témata z kulturních a sociálních dějin.
2. GROWKA, Květoslav: *Jeseník*. Paseka, Praha - Litomyšl 2008.
3. KOLÁŘOVÁ, Ivana: *Třicátá léta na Frývaldovsku očima bezpečnostního aparátu*. In: Almanach příspěvků X. konference policejních historiků (Praha 12. - 14. října 2017). GALAŠ, Radek (ed.), Muzeum Policie ČR, Praha 2017. (v tisku)
4. Moravský zemský archiv (MZA), fond Zemské četnické velitelství Brno (ZČV Brno), kart. 439, sign. dův. 260/31, f. 1-5.
5. MZA, ZČV Brno, kart. 439, sign. 375/31.
6. Schubert-Krosse. Součástí Československa se stala až při delimitaci hranic v únoru 1959.
7. MZA, ZČV Brno, kart. 439, sign. dův. 260/31, f. 6-16.
8. Tamtéž, f. 48-50.
9. MZA, ZČV Brno, sign. dův. 375/31.
10. Národní archiv (NA), fond Presidium ministerstva vnitra (PMV), kart. 1383, sign. VIII/3/10.
11. NA, PMV, kart. 1363, sign. VIII/P/4.
12. NA, PMV, kart. 1363, sign. X/D/12/1.

Festival mladých koncertních umělců na Gräfenberku

Před 50 lety se jesenické lázně zapsaly do celostátního kulturního povědomí jedinečnou akcí. V 60. letech se zde vžily koncertní čtvrtky, organizované po sedm let kulturním oddělením Čs. státních lázní v Jeseníku. Jeho vedoucí Maria Bílková (1933–2009) za podpory ředitelství lázní, Pragokonzertu a Sekce koncertních umělců Svazu čs. skladatelů pomohla na svět festivalu, který dával mladým umělcům šanci ukázat veřejnosti, jak nakládají se svým talentem a pílí. Cílem bylo i obnovit v době politického uvolnění povědomí o Priessnitzově Gräfenberku. Obdobně se kulturně profilovaly i jiné lázně: Mariánské lázně s Chopinem, Karlovy Vary a Poděbrady s Dvořákem či Luhačovice s Janáčkem. Zaměření na mladé talenty, na nejmladší výkvět českého i zahraničního reprodukčního umění byl však jedinečný; v mnoha případech se totiž osvědčil jako vhodný odrazový můstek na jejich umělecké dráze. Mladí umělci se setkávali s vřelou odezvou, protože obecenstvo lázeňských koncertů bylo hudebně vyspělé.

První ročník festivalu zahájila 4. července 1967 Moravská filharmonie Olomouc s dirigentem Zdeňkem Mácalem.¹ Jako sólista vystoupil nadějný houslista Ivan Štraus,² který na úvod přednesl Dvořákovu koncertní ouverturu *Karneval*, op. 92, která se stala neoficiální znělkou festivalu. Poté jedinečným způsobem zahrál sólový part koncertu *D dur* pro housle a orchestr Johannese Brahmsa. V průběhu dvou měsíců zaznělo 10 koncertů. Uměleckým vrcholem festivalu se stal šestý koncert pro housle a klavír, provedený bratry Hlinkovými – houslistou Vojtěchem a klavíristou Jiřím.³ Již úvodní skladba – houslový koncert a *moll* Josefa Slavíka – nadchla přítomné a navodila příznivou atmosféru k dalšímu sólu, sonátě *h moll* Franze Liszta. Stejně úspěšně byl hodnocen sedmý koncert uruguayské pěvkyně Julie Albónico, která přednesla Dvořákovy *Biblické písně*. Závěrečný koncert v provedení *Orchestra puellarum pragensia* za řízení mladého dirigenta Jiřího Bělohávků⁴ byl úspěšnou festivalovou tečkou, znásobenou perfektním výkonem

obou sólistů: klaviristy Antonína Kubálka⁵ a flétnisty Jana Hecla. Vedle Mozarta a Bacha především Simple Symphony Benjamina Brittena zaujalo publikum v programu natolik, že si druhou část vyžádalo opakovat. Nejen 1 860 návštěvníků festivalu, ale především sami umělci a pořadatelé se přesvědčili, že mají v příštích letech na čem stavět.

Kromě toho se v lázních odehrály nad rámec festivalu dva mimořádné koncerty, osm divadelních a estrádních vystoupení, návštěvníci zhlédli devět filmů – počínaje klasickým Andělem na horách, přes Lásky jedné plavovlásky po Vinnetoua. A zejména dechová hudba ČSAD Jeseník se zasloužila o tradiční letní promenádní koncerty.

Další tři ročníky v letech 1968–1970 potvrdily vzestupný trend festivalu, lázně Jeseník se jím vyprofilovaly v jakousi líheň mladého umění, nsvázaného soutěžními předpisy, v krásném a uvolněném prostředí dodávajícím na pozitivní atmosféře. Mnozí umělci se sem vraceli, další nadějně a budoucí hvězdy, jako např. „chopinovský“ klavirista Ivan Klánský,⁶ Talichovo kvarteto či sopránistka Jana Jonášová⁷ potvrzovali stoupající uměleckou a dramaturgickou úroveň festivalu při setrvalém zájmu návštěvníků. Vyplatilo se i finanční riziko přivést do Jeseníku doposud nepřilíh známá jména; jednodušší, ale dražší a výnosnější bývá spolehnout se na osvědčená zvučná jména umělců. Příprava 2. ročníku se odehrávala v nadějně atmosféře Pražského jara, což pocítovali organizátoři i umělci. Prof. K. P. Sádlo, zasloužilý umělec a předseda Sekce koncertních umělců, ve svém pozdravu napsal: „Čistá, radostná hudba tlumočená naší uměleckou nadějí. Hudba prýstící v prostředí nasyceného čistým a vždy svěžím horským vzduchem. Hudba znějící ve společenské atmosféře, ve které znovu omládlá lidská srdce se dychtivě otvírají vstříc všemu krásnému. Hudba v prostředí ničím nezkalených myslí, v prostředí, které

vyzařuje klid a uschopňuje člověka prožívat ryzí hudbu.“ Kulturní referentka M. Bílková navázala též spolupráci s pracovníky Hudební katedry Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, především s dr. Pavlem Čotkem, hudebním skladatelem, pedagogem a kritikem, který se zasloužil o propagaci festivalu v tisku. Ostravská Nová svoboda 20. srpna 1968 napsala: „Festival zahájila počátkem července Moravská filharmonie s mladým sólistou i dirigentem – I. Štrausem a V. Mickou. Dále se vystřídali pianisté D. Šimonková, I. Klánský, F. Malý, violoncellisté R. Dedecius a V. Bernášek, brněnští umělci se zkušeným Moravským kvartetem přivezli celovečerní program k jubileu Janáčkovu. Festival

I. FESTIVAL

MLADÝCH KONCERTNÍCH UMĚLCŮ
V LÁZNÍCH JESENÍKU

červenec-srpen 1967

Festivalový leták (SOkA Jeseník)

pokračuje až do konce srpna, kdy jej uzavře vystoupení Pražského komorního studia.“ Bohužel se tak nestalo. Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy o den později 21. srpna 1968 znemožnila druhý festivalový ročník dokončit. I tak celková návštěva na sedmi festivalových a dvou mimořádných koncertech činila 1 222 osob.

Třetí ročník festivalu již probíhal v tradičních formách, navíc nové talenty „lovili“ pracovníci lázní na Burzách mladých umělců v Praze, svým podílem přispěla i agentura Pragokonzert. Festival zahájila 1. července opět Moravská filharmonie Olomouc za řízení Jaromíra Nohejla. Z programu upoutala hned úvodní předehra Alcesta Ch. W. Glucka, koncert pak vyvrcholil Janáčkovou 1. sui-

tu z Lišky Bystroušky. Nejvíce navštíveným bylo vystoupení Talichova kvarteta, z něhož pořídila záběry ostravská televize. Do harmonogramu festivalu se občas vloudila disonance v podobě nemoci apod. Těž závěrečný koncert musel být alternován. Původně proponované vystoupení Pražského komorního studia s uměleckým vedoucím A. Kříčkou bylo pro nemožnost uvolnění některých jeho členů z vojenské služby odřeknuto. Alternující Collegium flauto dolce s programem staré gotické a renesanční hudby však zanechalo velmi příznivý dojem. Dr. Čotek shrnul v deníku Nová svoboda třetí ročník opět pochvalně, škoda jen, že redakce vypustila z jeho článku pasáž vyzdvihující zájem o repertoár 20. století. Téměř v žádném pořadu nechy-

<p>ČS. STÁTNÍ LÁZNĚ JESENÍK (GRÄFENBERG)</p>	<p>Ctvetek 18. července 1968</p>
<p>II. FESTIVAL MLADÝCH KONCERTNÍCH UMĚLCŮ</p>	<p>Jean KLÁUSOVY – klavír</p>
	
<p>červenec – srpen 1968</p>	
	<p>Program:</p> <ul style="list-style-type: none"> J. S. Bach: Preludium a fuga E-dur J. S. Bach: Italský koncert Allegro moderato Andante Presto J. S. Bach: Chromatická fantasie a fuga W. A. Mozart: Sonata D-dur K.V. 332 Allegro Andante cantabile Allegretto grazioso L. van Beethoven: Sonata a moll op. 90 Con vivacita Non troppo vivo a cantabile F. Mendelssohn-Bartholdy: Variations serieses op. 54 H. Smetana: „Dvůr“ z Českých tanců národní polka 1. díl
	<p>Ctvetek 25. července 1968</p>
	<p>Václav BERNÁŠEK – violoncella Jiří DUBČKA – klavír</p>
	
	<p>Program:</p> <ul style="list-style-type: none"> Franois Prehlsour 1688/1787 Sonata E-dur Adagio Courante Gavotte Sarabande Gigue Josif Suk 1874-1933 Balada a Serenáda Leoš Janáček 1858-1928 Písnicka Con moto Allegro

Leták II. festivalu s podpisy umělců (SOkA Jeseník)

běla skladba tohoto typu, jako např. Koncert pro dva hráče na bicí nástroje a orchestr, jehož autorem byl právě P. Čotek. Organizátoři však nezastírali ani problémy. Přes veškeré snažení se nepodařilo zajistit žádoucí účast na koncertech, celkem je navštívilo 1 228 osob. Podíl na tom měla skutečnost, že pro finanční potíže nebylo možno rozvinout odpovídající propagační kampaň v širším okolí lázní a „*dále pak jev, který pozorujeme již po dobu jednoho roku, totiž klesající zájem pacientů lázní o veškeré kulturněspolečenské akce*“. Nakolik se na tom podepsala tíživá společenská atmosféra po zadušených nadějích pražského jara, lze jen odhadovat.

Čtvrtý ročník byl ve znamení tiskové ofenzívy, informaci o něm přineslo Rudé právo, Mladá fronta, Lidová demokracie, Nová svoboda a šumperské Naše slovo. Festival byl zahájen Moravskou filharmonií za řízení 24letého Jiřího Bělohrádka, nositele 1. ceny nedávné olomoucké interpretační soutěže mladých dirigentů. V náročném IV. klavírním koncertu L. van Beethovena se skvěle uvedl nadějný klavírista Boris Krajný.⁸ Slovenský klavírista Peter Toperczer⁹ předvedl během pátého koncertu nejlepší výkon z celého festivalového ročníku. Za velké a dá se říci nečekané účasti publika (206 posluchačů) byl festival 27. srpna zakončen vystoupení komorního souboru Orchestra puellarum Pragensis, za jehož dirigentským pultem stál opět Jiří Bělohlávek. Úroveň večera stoupala od skladby ke skladbě. Velmi zaujala Serenáda II pro housle a violy Bohuslava Martinů, stejně jako smyčcová díla Paula Hindemitha a rumunské tance Bély Bartóka. Celkem festivalová vystoupení navštívilo 1 247 osob.

Pořadatelé festivalu přišli pro příští rok s mnoha předsevzetími. Jenže nástup normalizace v roce 1970 znamenal radikální zlom v životě mnoha aktérů Festivalu mladých koncertních umělců. Po prověrkách rozpoutaných Husákovým vedením někteří umělci

skončili v emigraci, některým bylo znemožněno pedagogické působení, dalším nezbylo než se přizpůsobit farizejské kulturní politice KSČ a soustředit na vlastní umělecký výkon.

Stranickými prověrkami neprošla ani zakladatelka festivalu Maria Bílková. Vaz ji zlomila trikolóra na šatech, když uváděla již v zjištěných pookupačních podmínkách koncert k 50. výročí vzniku Československa 28. října 1968. Nepomohlo, že v dubnu 1970 obdržela na ministerstvu kultury ČSR Čestné uznání sekce koncertních umělců Svazu českých skladatelů. Z místa kulturní referentky byla vyhozena. Není od věci připomenout její život, který probíhal jak na housenkové dráze. Narodila se jako čtvrté dítě v rolnické rodině v Malých Kozmálovcích (okres Levice), po rozvodu rodičů žila s matkou. Když jí bylo pět let, utrpěla matka vážný úraz, po němž Mariu předali do péče maďarského katolického kláštera v Komárně. V roce 1945 si ji osvojila rodina městského tajemníka v Rožnavě. Absolvovala 8 tříd gymnázia a v roce 1952 v Levicích odmaturovala. Při hledání zaměstnání v letech 1955–1956 následovala svého bratra do Jeseníku a pracovala jako sekretárka ředitele Čs. státních lázní Jeseník. Sice se nakrátko vrátila do Levic, ale po sňatku s Ladislavem Bílkem v roce 1958 se netrvalo usadila v Jeseníku. Nejprve pracovala jako referentka Okresního národního výboru Jeseník a po zrušení okresu v roce 1960 nastoupila do lázní jako vychovatelka v dorostové léčebně Wolker, zaměřené na péči o astmatické děti. Zde se seznámila s prof. Václavem Žilkou¹⁰ a Dagmarou Platilovou¹¹, kteří jezdili za dětmi s výchovnými a ozdravnými koncerty. Přátelství s Václavem Žilkou poté M. Bílková zúročila od února 1965 ve funkci oblastní kulturní referentky lázeňské organizace a zároveň kult. referentky sanatoria Bezruč. Po skončení druhé mateřské dovolené v roce 1972 se mohla do lázní vrátit, ale směla až do odchodu do penze (1993) pracovat jen na hospodářském úseku.¹²

Ročníkem 1970 tak festival skončil v podobě, kterou dosud měl. Pokračoval sice až do XV. ročníku (1981), ovšem jen v režii samotných lázní, kdy se vrátil k charakteru běžných letních koncertů. Nepodařilo se z něj udělat tradici jako např. Schubertově soutěži

pro klavírní dua v Jeseníku.¹³ Navíc časem povědomí o jedinečnosti festivalu vyvanulo a vlastně nikdo pak kariéru jeho mladých aktérů nesledoval. A ta v mnohých případech (viz Poznámky) byla špičková.

Květoslav Grouka

POZNÁMKY

1. Zdeněk Mácal (*1936) studoval dirigování na Janáčkově akademii múzických umění. Poprvé se výrazně zviditelnil v polovině 60. let na dirigentských soutěžích ve francouzském Besançonu a v New Yorku. Vedl Moravskou filharmonii v Olomouci a úspěšně spolupracoval s Pražskými symfoniky a Českou filharmonií. Zlom v Mácalově životě přišel po srpnové okupaci v roce 1968, kdy emigroval. Pro českou hudební veřejnost se pak na téměř třicet let „ztratil“, protože pro minulý režim byl tabu. Dirigent Z. Mácal řídil během své kariéry ty nejvýznamnější orchestry světa. Vystupoval s Berlínskými filharmoniky, Královskou filharmonií v Londýně, Vídeňskými symfoniky či symfonickými orchestry v Chicagu a Bostonu. Ve své dirigentské práci se zaměřoval na Gustava Mahlera, Johannesa Brahmsa či Antonína Dvořáka. Provázelo ho však i dílo Leoše Janáčka, jehož je obdivovatelem. V letech 2003–2007 byl Mácal také šéfdirigentem České filharmonie.

2. Ivan Štraus (*1937) je houslový virtuos a profesor AMU v Praze. Po studiu na pražské konzervatoři a HAMU studoval v letech 1966–1968 jako aspirant na konzervatoři v Moskvě. Poté začal na HAMU vyučovat, ale roku 1975 byl z politických důvodů propuštěn a působil na pardubické konzervatoři. Od roku 1990 je profesorem AMU. Ivan Štraus je významný interpret sólové i komorní hudby, věnuje se současné hudbě a její popularizaci. V letech 1968–1979 byl členem Českého tria, od roku 1979 primářiem Sukova kvarteta, jako sólista vystupoval s různými orchestry doma i v zahraničí a je držitelem řady ocenění (vítěz soutěže Pražského jara 1964, cena *Academy Charles Cross* 1966 aj.).

3. Oba nadějní umělci v 70. letech emigrovali a úspěšně se umělecky etablovali ve světě, Jiří v Norsku a Vojtěch v Austrálii.

4. Jiří Bělohávek (1946–2017) byl mezinárodně uznávaný český dirigent. V roce 1970 se stal vítězem soutěže mladých dirigentů, v roce 1971 byl finalistou Mezinárodní dirigentské soutěže Herberta von Karajana. Byl dirigentem Státní filharmonie Brno, v letech 1977–1989 šéfdirigentem Symfonického orchestru hl. města Prahy FOK a po tzv. sametové revoluci vyvrcholila jeho dlouholetá spolupráce s Českou filharmonií, u níž působil v letech 1990–1992 jako šéfdirigent. V roce 1994 založil Pražskou komorní filharmonii, na postu jejího šéfdirigenta působil až do roku 2005. Od roku 1995 působil jako pedagog na pražské AMU. V letech 2006–2012 byl šéfdirigentem BBC Symphony Orchestra a od září 2012 opět převzal dirigentské vedení České filharmonie. Byl nositelem Řádu britského impéria (2012) a na AMU získal čestný doktorát (2016).

5. Antonín Kubálek (1935–2011) patřil k nejvýznamnějším českým klavíristům 20. století. Vážné zranění zraku ho přivedlo k hudbě. Na klavír tak začal hrát v pražském klášteře až v jedenácti letech pod vedením slepého učitele Otakara Heindela. Díky svému výjimečnému talentu se dokázal během pouhých tří let připravit ke zkouškám na pražskou konzervatoř a později pokračoval i na HAMU. Po studiích v roce 1968 emigroval do Kanady, kde se dokázal záhy zařadit mezi nejrespektovanější klavíristy. Vystupoval jako sólista Toronto Symphony Orchestra a natáčel pro kanadský rozhlas i televizi. Působil jako pedagog na Glenn Gould Music School, Royal Conservatory od Toronto a University of Toronto. Ale nezapomněl ani na svou vlast. V roce 1974 podnikl koncertní turné po Evropě. Československo navštívil po 23 letech, poprvé v roce 1991, kdy zahájil cyklus klavírních recitálů koncertem ve Smetanově síni v pražském Rudolfinu. Za mimořádný výkon při sólovém recitálu na prestižním hudebním festivalu Pražské jaro 2002 a dlouhodobou propagací české hudby v zahraničí byl odměněn výroční cenou České hudební rady. Vystupoval v Jeseníku a v roce 2003 založil ve Zlatých Horách klavírní festival, nesoucí jeho jméno (Mezinárodní klavírní kurzy Antoníka Kubálka), jehož se účastní mladá interpreti z celého světa.

6. Ivan Klánský (*1948) je český klavírista a pedagog. Studoval na pražské konzervatoři (1963–1968) a HAMU v Praze (1968–1973). Laureát mezinárodních soutěží: Bolzano (1967), Neapol (1968), Lipsko (1968), Barcelona (1970), Varšava (1970) – stal se prvním Čechem v historii, který se ve Varšavě dostal do finále. Proto bývá často označován jako „chopinista“. Od roku 1995 je předsedou Chopinovy společnosti, Chopinova

festivalu v Mariánských Lázních. Od roku 1983 je profesorem HAMU a od roku 1997 je tam vedoucím Katedry klávesových nástrojů. V současné době zastává na akademii funkci proděkana pro studijní záležitosti a je statutární zástupce děkana. Dále je od roku 1991 profesorem Vysoké hudební školy ve švýcarském Luzernu. Vede také mistrovské kurzy v Dublinu (1982–1986) a Bad Sulgau (od 1997). V roce 2017 obdržel Cenu Antonína Dvořáka.

7. Jana Jonášová (* 1943) je česká operní pěvkyně–sopranistka a hudební pedagožka. Zpěv studovala na Pražské konzervatoři u a později na HAMU v Praze. Od roku 1965 vystupovala v Komorní opeře Praha, v letech 1964–1966 v Hudebním divadle v Karlíně a v letech 1967–1970 v libereckém Divadle F. X. Šaldy. V roce 1970 byla angažována operou Národního divadla, kde pak od roku 1973 působila jako sólistka. Nyní je sólistkou Státní opery Praha. Od počátku 70. let spolupracovala s předními zahraničními operními scénami a podílela se na nahrávkách pro české i zahraniční společnosti. Od 70. let 20. století působí i jako hudební pedagog. Je lektorkou interpretačních kurzů a porotkyní řady mezinárodních pěveckých soutěží. Od roku 1978 vyučuje na pražské AMU, v roce 1999 byla jmenována profesorkou její Hudební fakulty. V roce 1981 obdržela titul zasloužilá umělkyně a v roce 1985 titul národní umělkyně.

8. Boris Krajný (*1945) patří mezi naše přední klavíristy. Vystudoval konzervatoř v Kroměříži a AMU v Praze. V roce 1975 získal čestné uznání v soutěži královny Alžběty v Bruselu a rok nato zvítězil v soutěži v italské Senegálii. Je držitelem Grand Prix du Disque 1982 za nahrávku francouzských klavírních koncertů. Od roku 1992 učí na pražské Akademii múzických umění. Působil jako sólista Pražského komorního orchestru a České filharmonie. Vystoupil na koncertech v rámci festivalů v Besanconu, Aténách, Baalbeku, Bergenu, Lublani a Harrogate. Dále koncertoval v Carnegie Hall, v Kennedy Center a National Gallery ve Washingtonu, v londýnské Wigmore Hall, v Čajkovského sále v Moskvě atd. Boris Krajný mimo jiné nahrál kompletní klavírní dílo Maurice Ravela.

9. Peter Toperczer (1944–2010) byl slovenský klavírista a významný hudební pedagog, jenž do roku 2005 zastával funkci děkana Hudební fakulty AMU i funkci rektora Akademie múzických umění v Praze. V roce 1971 absolvoval pražskou AMU (včetně aspirantury). V letech 1972–1989 působil coby sólista Slovenské filharmonie, souběžně s tím se věnoval výuce hry na klavír na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě. Od roku 1986 pak vyučoval na pražské Akademii múzických umění.

10. Prof. Václav Žilka (1924–2007) byl český flétnista a pedagog. Veřejnosti byl známý díky dlouholetému vedení zábavné školy hrou nazvané *Dřevěná píšťalka*. Hrál na zobcovou flétnu a vyučoval dechovou gymnastiku pro léčbu astmatu hraním na dechové nástroje v projektu *Léčivá píšťalka*. V roce 1961 nahrál na flétnu znělku rozhlasového pořadu pro děti *Hajaja*.

11. Dagmar Platilová, harfenistka (*1943), absolventka státní konzervatoře a Hudební fakulty AMU (1962–1966). Své vzdělání si prohloubila ve Spojených státech amerických v letech 1968–1969 na univerzitě v Hartfordu. V letech 1962–1968 a znovu mezi léty 1976–1986 (po ukončení svého amerického působení) tvořila s flétnistou Václavem Žilkou soubor Pražské duo, s nímž jen v 60. letech absolvovala přes 500 koncertů jak v Československu, tak v jiných státech Evropy. V letech 1976–2002 působila jako první harfenistka Symfonického orchestru Čs rozhlasu v Praze.

12. Podklady k článku, včetně závěrečných zpráv k jednotlivým festivalovým ročníkům a novinových výstřížků, poskytl JUDr. Ladislav Bílek.

13. JOSEFÍKOVÁ, Jarmila: *Mezinárodní Schubertova soutěž pro klavírní duo v Jeseníku*. XVI. svatováclavské setkání v Jeseníku. Hudební život Jesenicka. Sborník referátů. Jeseník 2016, s. 115-118.

Kronika

Státní okresní archiv Jeseník v roce 2017

Celý rok 2017 lze charakterizovat zvýšenou aktivitou archivu i samotných archivářů směrem k veřejnosti, především v rámci městských oslav 750. výročí první písemné zmínky o Jeseníku, které se konaly během celého roku a kladly na kolektiv archivářů nemalé nároky mimo plán práce a běžnou archivní činnost, i když ta je samozřejmě naším prvořadým úkolem. Navíc byla práce archivu ovlivněna skutečností, že v období od počátku června do poloviny října zajišťovali jeho chod pouze tři archiváři.

Primární úlohou archivu je zpřístupňování archivních souborů. V uplynulém roce bylo inventarizováno 6 fondů archivů obcí o celkové metráži 5,70 běžných metrů. K nim je třeba připočítat ještě zinventarizovaných 0,66 bm dvou sbírek cechovního materiálu z Javorníku a Jeseníku, jejichž celková inventarizace bude dokončena v r. 2018. Právě v inventarizaci archivních souborů se nejvíce projevil čtyřměsíční personální výpadek.

Velkou pozornost věnovali pověření zaměstnanci metodické práci v rámci předarchivního dohledu, skartačních řízení a přebírání archiválií. Archiváři spolupracovali na aktualizaci jedenácti spisových řádů veřejnoprávních subjektů, provedli sedm metodických osobních kontrol a šest kontrol ze zákona. Celkem proběhlo 32 skartačních řízení u veřejnoprávních i soukromoprávních subjektů. V r. 2017 bylo do archivu převzato celkem 49 přírůstků, z toho 30 ze skartačních řízení, 14 dalších přírůstků mimo skartační řízení a 5 přírůstků delimitací z jiného archivu. Celková metráž převzatého materiálu činila 38,34 běžných metrů. K úbytku materiálu tohoto roku nedošlo. Nejcennějším přírůstkem byl bezesporu fond *Regenhardt a Raymann, továrna na lněné a damaškové zboží Jeseník* o metráži téměř 22 bm, delimitovaný ze Zemského archivu v Opavě. I přes to, že byl inventarizován, zůstával v Opavě zcela mimo zájem badatelů, přitom pro Jeseník představuje jeden z nejvzácnějších pramenů k historii našeho města. Kromě firemních archiválií k historii podniku a jeho expandování do celého světa obsahuje fond prameny k rozvoji města, k provázanosti vývoje tohoto textilního podniku s rozmachem Jeseníku. Rod jeseníckých Raymannů a následně třetí generace rodu vídeňských obchodníků Regenhardtů byly hnacím motorem růstu prosperity města, a tím i jeho významu od 20. let 19. století. Také díky nim se Jeseník stal r. 1850 okresním městem.

K 31. prosinci 2017 vykazoval Státní okresní archiv následující údaje o evidovaném archivním materiálu: evidováno je celkem 764 archivních souborů, z toho v přímé péči archivu 724 souborů, 40 souborů uložených v archivu na základě smlouvy (církvní fondy) a mimo to dalších 11 pouze evidovaných souborů ve Vlastivědném muzeu Jesenicka. Celková metráž v archivu uloženého materiálu činila k témuž datu 1384,90 bm. Z toho je zpracováno formou prozatímních inventárních seznamů 168 souborů o metráži 658,19 bm (47,53%), inventarizováno z toho je formou inventářů či katalogů 157 souborů o metráži 622,62 bm (44,96%). Nezpracováno zůstává 530 souborů s metráží 726,71 bm (52,47%). K dispozici je 239 archivních pomůcek v tištěné nebo elektronické podobě. Elektronické archivní pomůcky najde badatel v Digitálním archivu na www.archives.cz. Ze srovnání uvedených čísel se stejnými údaji

v minulých letech sice vyplývá, že podíl nezpracovaného materiálu v našem archivu se rok od roku zvyšuje, ale není to dáno malou pracovitostí archivářů v oblasti inventarizace; jde pouze o důsledek rok od roku stoupající akviziční činnosti archivu. Laicky řečeno, nestíháme inventarizovat tak rychle, jak nám přibývají přírůstky.

Ke standardním oblastem práce archivu patří služba veřejnosti, badatelům. V r. 2017 pokračoval mírný pokles zájmu badatelů; badatelnu jich navštívilo 67 (z toho 14 cizinců: 13 z Německa a 1 z Rakouska). Počet badatelských návštěv se ale oproti roku 2016 snížil jen minimálně: ze 134 na 132 návštěv. Těší nás především skutečnost, že stabilní zůstává zájem vysokoškolských studentů o studium témat z historie Jesenicka. Archivní knihovna, která slouží badatelům k prezenčnímu studiu, se rozrostla o 201 nových záznamů, takže celkem eviduje 11.559 přírůstkových čísel a 1668 přírůstkových čísel v tzv. Zuberově knihovně. Do bibliografie článků o Jesenicku přibylo 688 nových záznamů; celkem je již v elektronické databázi 16.287 záznamů. Archiváři vyřídili celkem 28 žádostí pro úřední potřebu a 10 rešerší pro soukromé badatele, z nich 4 do zahraničí.

Snížení počtu badatelů patrně souvisí s umístováním stále většího množství digitálních snímků ucelených souborů různých typů archiválií v tzv. Digitálním archivu na webových stránkách www.archives.cz. Statistiky záznamů a celkového počtu skenů jesenického archivu hovoří jasnou řečí o dobré práci i v tomto oboru činnosti: oproti 305.000 snímkům na konci r. 2016 jich je nyní zveřejněno touto formou 864.365 digitálních kopií, v mezifondových databázích je z našeho archivu zpřístupněno 23.322 záznamů. Tak velký nárůst objemu skenů způsobilo zveřejnění sčítacích operátů. Výše uvedená čísla nezahrnují matriky, jejichž originály jsou uloženy v Zemském archivu v Opavě, nikoliv u nás. Digitální kopie pocházejí v naprosté většině z plošné digitalizace v rámci celého zemského archivu, ale již druhým rokem digitalizujeme pouze vlastními silami. V r. 2017 tak bylo digitalizováno dalších 144 evidenčních jednotek a stovky map a technických výkresů, které jsou součástí stavebních spisů. Práce, která se skrývá za přípravou digitalizace a za zveřejněním skenů v Digitálním archivu, je velice náročná na čas, preciznost a všem kolegům, kteří se na ní podíleli, je třeba vyslovit pochvalu a poděkování.

Výstavní činnost v r. 2017 byla poměrně bohatá. Jediná vlastní výstava proběhla 9. června 2017 v rámci Mezinárodního dne archivů a byla věnována výročí města Jeseníku; vybrali jsme na ni z fondů a sbírek v našich depozitářích doposud neprezentované unikáty spjaté s historií Jeseníku. Komentované prohlídky výstavy a depozitářů k nám toho dne přivedly 99 návštěvníků. Odborní zaměstnanci archivu se mimo to podíleli na dalších osmi výstavách. Z nich nejvýznamnějšími byly dvě výstavy pořádané v rámci oslav 750. výročí Jeseníku. První z nich mohli návštěvníci navštívit ve výstavním prostoru IC Katovna pod názvem Jeseníkem v čase od 27. června do 30. září 2017. Provedla zájemce především obrazovou formou městem známých i již zmizelým. Druhá, tentokrát ve Vlastivědném muzeu Jesenicka, se konala v rámci XVII. svatováclavského setkání a byla společným příspěvkem VMJ a SOkA Jeseník k městskému výročí. Desítky unikátních exponátů mapovaly bohaté dějiny Jeseníku od r. 1267, do něhož se datuje první zmínka o vsi Vriwald, prakticky až po současnost. Od 12. září do 19. listopadu 2017 ji navštívilo 536 osob. Zájem o spolupráci na výstavách projevily v loňském roce i dvě zahraniční instituce: Oberschlesisches Landesmuseum Ratingen v Německu, kde proběhla Výstava k 750. výročí města Jeseníku, a Obecní úřad Budimír na Slovensku, který připravuje výstavu o rodině Ujházy spjaté mj. přes sňatky dvou rodinných příslušníků s dcerami Vincenze Priessnitze.

Archiváři přednesli 11 přednášek včetně jednoho referátu v rámci semináře XVII. svatováclavského setkání 27. září 2017. Kromě již uvedených exkurzí v rámci MDA se uskutečnily další dvě exkurze škol v archivu, kterých se zúčastnilo celkem 46 žáků.

XVII. ročník svatováclavského setkání s tématem *750 let města Jeseníku* ve dnech 27. až 28. září měl být organizačně zajišťován především muzeem. Odchodem ředitelky muzea Mgr. Veroniky Rybové z funkce se ale situace změnila a archiv převzal v rámci organizace celého setkání řadu povinností. Tradičního semináře dne 27. září se zúčastnilo 81 posluchačů, z toho 33 studentů a žáků jesenických škol. Kromě semináře, na němž byl k dispozici sborník, a výstavy se 28. září 2017 uskutečnil slavnostní koncert ke Dni české státnosti organizovaný Městskými kulturními zařízeními Jeseník. Necelá stovka posluchačů v Kapli si tak mohla vychutnat skladby velikánů vážné hudby v mistrném podání věhlasného Janáčkova kvarteta. Soudíc podle ohlasů byl koncert jedinečným uměleckým zážitkem. Nárůst počtu návštěvníků, jak semináře, tak výstavy oproti minulému ročníku byl jistě způsoben zvoleným tématem, které rezonovalo s celoročním zájmem obyvatel o oslavy města, za nimiž svatováclavské setkání udělalo pomyslnou tečku.

Publikační činnost archivu i jednotlivých archivářů byla velmi bohatá. Jako každý rok se archiv podílel redakčně i autorsky na obou sbornících vydávaných společně s VMJ. Bibliografie samotných archivářů za rok 2017 čítá 49 položek. Mgr. Květoslav Growka byl kromě 34 drobnějších článků a studií autorem knihy *Priessnitzovy léčebné lázně Jeseník v proměnách staletí*, kterou vydalo nakladatelství VEDUTA Štítý. Záslužným počinem jsou též dvě studie ze sborníku svatováclavského setkání. Autorkou první z nich je Mgr. Jana Hradilová, která ji věnovala takřka neznámé historii Smíšeného pěveckého sboru Janáček v Jeseníku. Druhá, z pera Mgr. Bohumily Tinzové, se pokusila o nastínění novodobé historie židovské obce v Je-

Uložení listin a kronik v archivu (SOkA Jeseník)

seníku po r. 1900, resp. 1918 a zpracovala příběh rodin dvou židovských jesenických podnikatelů, bratří Otty a Huga Gesslerových v letech 1900 – 1953. Pokračovala též dobrá spolupráce archivářů s redakcí Kulturní revue Olomouckého kraje KROK, jejíž redakce má velký zájem o příspěvky z Jesenicka, jimiž tak i archiváři přispívají ke zviditelnění historie našeho regionu. Mgr. Michaela Neubauerová zúročila svou dřívější práci na pořádání fondu Sanatorium a léčebný ústav Dr. Ludvíka Schweinburga Zlaté Hory ve studii věnované tomuto ústavu. Pro Český rozhlas Olomouc byly natočeny čtyři relace k různým zajímavostem z Jesenicka a z depozitářů archivu.

Jak již bylo zmíněno, značné úsilí i čas věnovali archiváři v průběhu roku přípravě nejruznějších akcí v rámci městských oslav, ať již výběrem vyobrazení a podkladů ke knize Petra Procházky či stolního kalendáře vydaných k tomuto výročí, nebo přípravou odhalení zrestaurované sochy sv. Jana Nepomuckého na Masarykově náměstí. Zde je třeba ocenit kultivovaný, emotivní i odborně hodnotný projev Květoslava Growky při samotném odhalení sochy 17. září 2017. Bohumila Tinzová zase provedla hned čtyři skupiny zájemců o dějiny našeho města jeho historickým středem, jichž se zúčastnilo celkem 81 osob. Tím ale výčet účastí archivářů na nejruznějších projektech či akcích různých institucí a spolků s historickou tematikou ani zdaleka nekončí. Jde sice o velice časově náročnou oblast práce pro veřejnost, ať již formou vyhledání podkladů, konzultací či přímé autorské spolupráce, ale na druhou stranu hovoří zájem různých subjektů o spolupráci jasnou řečí, jesenický archiv má u veřejnosti dobré jméno, což je samozřejmě velice potěšitelné. Vloni se takto odborní zaměstnanci zapojili mimo již zmíněné celoroční oslavy města Jeseníku do dvaceti osmi dalších projektů.

Díky práci pro veřejnost jsme potkali celou řadu skvělých lidí – spolupracovníků nejen z nejruznějších institucí a úřadů, ale též ze spolků a sdružení, jichž za dobu existence archivu mnohonásobně přibýlo. Pro Jesenicko představuje tento rozvoj občanské společnosti potěšitelnou skutečnost. Stoupá zájem veřejnosti, a hlavně mladých lidí, o vlastivědu našeho společného domova. Nejvýznamnějším partnerem mezi institucemi spolupracujícími s archivem od prvopočátku je jednoznačně Vlastivědné muzeum Jesenicka. Již sedmáct let spolupracujeme při pořádání tradičních svatováclavských setkání, spolu vydáváme dva sborníky ročně, zanedbatelná není ani spolupráce na výstavách a jiných akcích. K tradičním partnerům, s nimiž jesenický archiv pracoval na celé řadě zajímavých projektů, patří také Společnost Vincenze Priessnitze, z. s. a Priessnitzovy léčebné lázně, a. s. a Městská kulturní zařízení Jeseník. Vedle nich je třeba zmínit především oboustranně prospěšnou spolupráci s obecními či městskými úřady. Nejen jim, ale též spolupracovníkům z ostatních institucí a jednotlivcům patří moje poděkování za vstřícnost a ochotu ke spolupráci, díky níž se náš archiv posouvá na pomyslné stupnici poznání regionu.

Základem úspěšné a kvalitní práce jakékoliv instituce jsou ale především její vlastní zaměstnanci. Mám to štěstí, že stávající tým pracovníků archivu je na vysoké odborné úrovni a pracuje obětavě a poctivě. Všem svým kolegům chci proto poděkovat za celoroční úsilí a plnění nemalých, mnohdy náročných úkolů. Jsem přesvědčena o tom, že svým závazkům ve všech oblastech práce archivu dostojí i v r. 2018. Přeji jim k tomu pevné zdraví, hodně sil a též osobní pohody doma i na pracovišti.

Stejně přání posílám touto cestou též ostatním mimoarchivním spolupracovníkům a vlastně všem obyvatelům Jesenicka, jimž leží na srdci nejen plnohodnotný život v tomto regionu, ale i kulturní a historický odkaz generací našich předchůdců, o který má archiv společně s ostatními paměťovými institucemi tu čest pečovat.

Mgr. Bohumila Tinzová, ředitelka SOkA Jeseník

Rok 2017 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka

V roce 2017 došlo ve Vlastivědném muzeu Jesenicka (VMJ) k významným personálním změnám, k poslednímu srpnu rezignovala dlouholetá ředitelka Mgr. Veronika Rybová a na svých pozicích skončili rovněž zástupce ředitele Ing. Jaromír Latner, CSc. a ekonomka a správkyně rozpočtu Ing. Zuzana Kotasová. Po přechodnou dobu dvou měsíců řídila instituci Mgr. Markéta Kobiernská. Dne 2. října 2017 jmenovala Rada Olomouckého kraje ředitelem Mgr. Pavla Rušara, po jeho nástupu do funkce dne 1. 11. 2017 přešla Mgr. Markéta Kobiernská na pozici zástupkyně ředitele. Správu ekonomických záležitostí zajišťuje Ing. Gabriela Krásná.

V roce 2017 vítalo muzeum návštěvníky na všech čtyřech svých stálých expozicích ve Vodní tvrzi, tj. *Archeologie a historie Jesenicka*, *Fauna a flóra Jesenicka*, *Čarodějnické procesy na Jesenicku v 17. století*, *Spirála času Země*, a rovněž na stálé expozici *Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk* v rodném domě Vincenze Priessnitze v lázních nad Jeseníkem.

Návštěvníci během roku mohli navštívit také řadu krátkodobých výstav. Ve výstavním sále byly představeny následující: *Krása kovu, ohně a damascénské oceli* (kurátor Bc. Milan Rychlý), *Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán* (kurátor Mgr. Jan Petrásek), *Pytlák a jeho zbraň* (kurátorka Mgr. Zuzana Blažková), *750 let města Jeseníku* (kurátoři Mgr. Jan Petrásek a Mgr. Božena Kaňáková) a *Čas adventu a Vánoce ve Vodní tvrzi* (kurátoři Mgr. Jan Petrásek a Mgr. Božena Kaňáková). V galerijním prostoru Vodní tvrže pak došlo k představení výstav *Historie papírové hračky* (kurátorka Mgr. Božena Kaňáková), *Od Ferdý po Jonatána – zvířata jako hlavní hrdinové v moravské literatuře pro děti* (kurátor Bc. Milan Rychlý), *Šťastný život v secesi* (kurátorka Mgr. Božena Kaňáková) a *Mnoho tváří geologie* (kurátoři pracovníci České geologické služby).

Plán výstav byl dodržen až na zrušení jedné plánované výstavy *Umělecká výstava Mgr. Heleny Šikové, Bc.A. Ivary Kužilkové a místních umělců*, a to z personálních důvodů (odchod Mgr. Šikové ze zaměstnání).

V rámci činnosti detašovaného pracoviště VMJ v Javorníku, resp. zejména v rámci součinnosti tohoto pracoviště s Městským kulturním střediskem Javorník, došlo k prezentaci dvou výstav – *Jménem zákona* (historie a současnost policejní práce) a *Křehká krása perliček* (historie a současnost výroby vánočních ozdob). Kurátorem obou výstav byl Bc. Milan Rychlý.

Výčet expozic a výstav poukazuje na naplnění hlavní činnosti muzea v roce 2017, tj. činnosti prezentační, výstavní. V rámci částí zmíněných výstav docházelo k prezentaci poznatků týkající se přírody či historie regionu, zejména prostřednictvím zpřístupňování dílčích částí sbírkových fondů VMJ, event. dalších zapůjčených předmětů. V roce 2017 byla rovněž vytvořena projektová dokumentace k připravované rekonstrukci a rozšíření stávající expozice v rodném domě Vincenze Priessnitze v Lázních Jeseník.

V rámci vzdělávací činnosti muzea se uskutečnilo několik přednášek pro veřejnost a exkurzí, z nichž mnohé byly tematicky vázány na probíhající krátkodobé výstavy. S *přednáškami* vystoupili historik Mgr. Jan Petrásek (*Oheň a voda, živelné katastrofy na Jesenicku; Mezi Olomoucí a Vratislaví, utváření církevní správy na Jesenicku a vliv vratislavských biskupů na zdejší hospodářský a kulturní vývoj*), historička Mgr. Božena Kaňáková (*Počátky turistiky na*

Jeseníku; *Ženský dobročinný spolek a jeho činnost v Jeseníku*), bioložka Mgr. Zuzana Blažková (*Biodiverzita; Velké šelmy a fenomén fragmentace krajiny*), archeolog Bc. Milan Rychlý (*Od hradu k hradu I.; Od hradu k hradu II.*) a externí spolupracovnice geoložka RNDr. Viera Večeřová (*Těžké minerály – co můžeme naryžovat v potocích, řekách a mořích?*). V rámci přednáškové činnosti pracovníků VMJ byly realizovány i přednášky pro instituce (Muzeum obce Česká Ves, Základní škola v Javorníku).

Exkurze vedli historička Mgr. Božena Kaňáková (*Z Horního Údolí hornickou cestou k poutnímu místu Panny Marie Pomocné; Procházka po jesenickém hřbitově*), bioložka Mgr. Zuzana Blažková (*Obojživelná exkurze; Motýli na hřebeni*), archeolog Bc. Milan Rychlý (*Zaniklá vesnice Hraničky*) a externí spolupracovnice geoložka RNDr. Viera Večeřová (*Neznámým Sokolím hřbetem; Za tajemstvím Příčné hory*). V rámci vzdělávací činnosti instituce docházelo rovněž průběžně k workshopům tematicky orientovaným k jednotlivým krátkodobým výstavám.

V září 2017 se uskutečnilo **XVII. svatováclavské setkání**, tentokrát na téma *750 let města Jeseníku*, opět ve spolupráci se Státním okresním archivem Jeseník, Společností Vincenze Priessnitze, Priessnitzovými léčebnými lázněmi, Městem Jeseník a obcí Bílá Voda. Kromě koncertu a pietního aktu v Bílé Vodě se v rámci tohoto setkání uskutečnilo odborné sympozium.

V rámci sympozia vystoupili jednak zaměstnanci pořadatelských institucí (za VMJ Mgr. Jan Petrásek s příspěvkem *Katastrofické požáry a povodně v Jeseníku* a Mgr. Božena Kaňáková s příspěvkem *Historie náboženské obce Církve československé husitské v Jeseníku*; za SOKA Jeseník pak Mgr. Květoslav Growka s příspěvkem *Veduta města Jeseníku*) a jednak zástupci spolupracujících organizací – Ústavu historických věd Filozoficko-přírodovědecké fakulty

Seminář XVII. svatováclavského setkání (VMJ Jeseník)

Slezské univerzity v Opavě (Mgr. Ivana Kolářová – *Činnost četnictva na Jesenicku v letech 1918-1928*), Slezského zemského muzea (Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D. – tentýž příspěvek jako Mgr. Kolářová /společně/; Doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D. – *Jeseník a moderní výtvarná kultura let 1780-1938*) a Státního okresního archivu Bruntál se sídlem v Krnově (Mgr. Petr Müller – *Jesenický učitel, muzikant a turista Adolf Weinhold 1881-1968*). Svatováclavskému setkání 2017 je v tomto sborníku věnován dále příspěvek týkající se výstavy *750 let města Jeseníku*.

V rámci setkání pak byl představen sborník odborných prací. Mimo vystupující dále ve sborníku publikovali Mgr. Bohumila Tinzová ze Státního okresního archivu Jeseník (*Heslo JESENÍK místo úvodu; Osudy rodin bratří Otty a Huga Gesslerových v letech 1900-1953, příběh s mnoha otazníky*), Mgr. Jana Hradilová z téže instituce (*Smíšený pěvecký sbor Janáček v Jeseníku a Zdeněk Jágr aneb Jste kavalír, to vím...*), PhDr. Ivana Tarabová ze Zemského archivu v Opavě (*Regenhardt a Raymann, továrna na lněné a damaškové zboží, Jeseník*), Mgr. Petr Zatloukal z Katedry dějin umění a památkové péče Filozofické fakulty Ostravské univerzity (*Příčiny úmrtí v Jeseníku, potažmo na Jesenicku v 19. století*) a do sborníku druhým příspěvkem přispěl znovu i Mgr. Květoslav Growka, tentokrát za opavskou pobočku České numismatické společnosti (*Poklad z konce 17. století nalezený v Jeseníku*).

I přes významné personální změny ve Vlastivědném muzeu Jesenicka včetně změny managementu se organizace úspěšně pokusila navázat na již tradiční jednorázovou vánoční akci a v listopadu zorganizovala VIII. ročník **Vánočního jarmarku** v prostoru Vodní tvrze a přilehlého Zámeckého náměstí. Akce se i tento rok těšila velkému zájmu veřejnosti, přibližně 3000 návštěvníků si přišlo poslechnout hudební koncerty středověké hudby, podívat se na doprovodný program, zhlédnout umění historických řemesel a nasát sváteční atmosféru či si zakoupit produkty zejména regionálních výrobců. Mnoho návštěvníků Vánočního jarmarku využilo možnosti nahlédnout do vánoční muzejní výstavy s názvem *Čas adventu a Vánoce ve Vodní tvrzi*, na níž byly k vidění vánoční betlémy z našich krajin, ale i z dalekého zahraničí.

Muzeum se i v roce 2017 připojilo ke **Dnům evropského kulturního dědictví**, v rámci něhož zaměstnanci vedli se zájemci z řad veřejnosti komentované prohlídky expozic a výstav.

Celková návštěvnost vernisáží, výstav, přednášek, exkurzí, workshopů a Vánočního jarmarku dosáhla čísla 22 529 návštěvníků, což je hodnota srovnatelná s předchozím rokem.

V rámci **sbírkotvorné činnosti a péče o sbírky** bylo ze strany zaměstnanců VMJ postupováno v souladu se zákonem 122/2000 Sb., v platném znění, a s vyhláškou č. 275/2000 Sb., kterou se zákon provádí. Po několika letech došlo k revizi přístupu ke sbírkám v depozitářích a těmto byla věnována patřičná péče a pozornost. Proběhlá kontrola z Ministerstva kultury konstatovala absenci závažného porušení předpisů, běžné nedostatky pak byly následnými opatřeními uvedeny do pořádku.

V rámci pravidelných revizí sbírkového fondu došlo k postupu podle platného desetiletého plánu revizí VMJ, ve Sbírce původního Městského muzea v Javorníku bylo zrevidováno 887 inventárních čísel, což činí 11,5 procent sbírky, ve Sbírce původního Okresního vlastivědného muzea v Jeseníku bylo zrevidováno 3 679 inventárních čísel, což činí 13,91 procent sbírky.

V průběhu roku bylo do sbírek VMJ zapsáno celkem 1580 kusů movitých předmětů, tj. 749 sbírkových předmětů (inventárních čísel). Nebyly vyřazeny žádné sbírkové předměty. Na konci roku mělo VMJ ve správě 58 410 movitých předmětů, tj. 34 169 sbírkových před-

mětů (inventárních čísel). V rámci péče o sbírky nedošlo k restauraci sbírkových předmětů, ale byla provedena běžná ochranná opatření.

Mezi nejzajímavější přírůstky získané v roce 2017 můžeme zařadit např. mikrofon Tesla z 20. let 20. století, zkompletování kachlí s architektonickými a heraldickými vyobrazeními z Jánského Vrchu, psací stroj Mercedes Selecta z 1. pol. 20. století či např. železné saně s dřevěným sedákem z roku 1901.

Vědecko-výzkumnou činnost podnikali odborní pracovníci VMJ zejména v souvislosti s úkoly plynoucími z pořadatelství výstav, přípravy přednášek a exkurzí, po změně vedení VMJ podniklo biologické oddělení několik terénních šetření a zapojilo se do monitorovacích výzkumů (sčítání vodního ptactva, monitoring káňat lesních a rousných), oddělení historie započalo přípravné práce na soupisech pramenů k dějinám obce Bělá pod Pradědem. Oddělení archeologie se v průběhu roku věnovalo především práci na interních katalozích. V rámci publikační činnosti došlo k vydání dvou sborníků odborných prací. Šlo jednak o 18. svazek vlastivědného sborníku *Jesenicko* a o výše už zmíněný sborník k XVII. svatováclavskému setkání k tématu *750 let města Jeseníku*. Oba sborníky byly vydány ve spolupráci se Státním okresním archivem Jeseník.

Hospodářské problémy druhé poloviny roku 2017 se podařilo překlenout mimořádnou dotací zřizovatele, tedy Olomouckého kraje, a díky provedeným úsporným opatřením se rozpočet organizace plánuje pro rok 2018 jako vyrovnaný. V roce 2017 získalo Vlastivědné muzeum Jesenicka z rozhodnutí Ministerstva kultury dotaci z programu ISO/D ve výši 17.000,-Kč na nákup odvlhčovače značky Master DH 721 a obalových materiálů pro bezpečné uložení sbírkových předmětů (víkové krabice, bublinkové a polyetylenové fólie). Celkové pořizovací náklady v rámci akce dosáhly výše 28.709,-Kč, přičemž rozdíl mezi přiznanou dotací a celkovými výdaji byl hrazen z vlastních zdrojů organizace za finančního přispění soukromých subjektů, jmenovitě firem Fenix a Omya.

Vlastivědné muzeum Jesenicka je okresním vlastivědným muzeem, jehož činnost se v roce 2017 zaměřovala zejména na funkci výstavní, částečně vzdělávací a minimálně vědecko-výzkumnou. Činnost byla orientována zejména na obory vymezené zřizovací listinou, tj. na historii, archeologii, biologii a částečně geologii. Po změně vedení organizace bylo v listopadu 2017 deklarováno, že instituce v budoucnu mírně omezí činnost výstavní a že adekvátní kapacity zaměří i na činnosti vědecko-výzkumnou a vzdělávací a v případě příznivých podmínek rozšíří činnost o pilotní aktivity v oborech geografie a kunsthistorie. Instituce se v listopadu stala členem Krajské sítě podpory nadání Olomouckého kraje. Vernisážemi, výstavami i jednorázovými akcemi se muzeum stalo přirozenou a oblíbenou součástí turistického ruchu regionu a patří mu nezastupitelná role v kultuře Jesenicka.

Mgr. Pavel Rušar, ředitel VMJ, p. o.

Co přinesl čas

Muzejní výstava 750. výročí města Jeseníku

Vlastivědné muzeum Jesenicka jako významná paměťová instituce ve městě nemohlo pochopitelně stát stranou výročí 750leté historie města Jeseníku. Zapojení do oslav nadto umocňoval fakt, že muzeum bylo jedním z organizátorů letošního XVII. svatováclavského setkání, jehož téma přirozeně odkazovalo k jubileu. Koncept výstavy probíhající od 12. září ve výstavním sále Vodní tvrze se nakonec ustavil v podobě časové osy, jejíž jednotlivé body – významné události v dějinách města – pokrývaly historii Jeseníku od první písemné zmínky takřka do současnosti. Letopočty na panelech byly propojeny s jednotlivými úseky prostoru či vitrínami, které svými exponáty odkazovaly přímo k události či dokreslovaly dané období či téma. Představme si tedy těchto 18 zastavení v historii Jeseníku a jmenujme nejdůležitější exponáty vážících se k nim.

Rok 1267 a první písemnou zmínku o městě se podařilo demonstrovat právě na dokumentu obsahujícím tolik důležité jmenování místa „vriwald“. O osudech tohoto pramene, jehož reprodukci se podařilo získat z vratislavského archivu, je možné se dočíst v samostatném článku v sekci Drobnosti. První zmínky o Vodní tvrzi z roku 1374 ilustroval zde nalezený archeologický materiál či militaria a vlastníky tvrze – vratislavské biskupy – jejich mince či pečeť. Požáry města, z nichž první lze datovat do roku 1492, zastupovaly kapky z roztaveného zvonu kostela a model středověké podoby tvrze, která právě po jednom z požárů prošla

významnou přestavbou. Rok 1510, kdy Jeseník získal do držení rod Fuggerů provozující v okolí těžbu kovů, zastupoval groš biskupa Jana Thurza, který právě v té době udělil městu mj. horní práva a pečeť nesoucí městský znak. Jeho nejstarší dochované zobrazení na pamětní desce z roku 1605 bylo rovněž vystaveno. Období čarodějnických procesů propuknuvších v roce 1622 demonstrovala zejména maketa inkviziční stolice. Útrapy spojené s třicetiletou válkou a zejména švédským vpádem do města v roce 1646 ilustrovalo stylizované dioráma s reprodukcí obrazu H. Plocka, figurinou vojáka a zbraněmi, zejména maketou kanónu. Rok 1742 a rozdělení Slezska, resp. nízkého knížectví, zastupovaly např. krejčary Marie Terezie či pruská jezdecká pistole právě z období válek o slezské dědictví.

Jeden ze dvou zásadních momentů pro Jeseník – počátky továrny Regenhart & Raymann – připomínaly portréty Aloise Regenharta a Adolfa Raymanna spolu s jeho rukopisem, původně uloženým do makovice radniční věže. Zmínit je nutné rovněž pamětní medaili ze světové výstavy v Paříži v roce 1867, zapůjčenou ze Slezského zemského muzea v Opavě. Druhý zásadní milník výstava datovala rokem 1822, kdy došlo k otevření prvního vodoléčebného ústavu na světě. Novou metodu léčby Vincenze Priessnitze symbolizovala lázeňská vana a velkoformátová reprodukce ilustrace z obrazové sbírky léčebných procedur J. Rippera. Z ostatních exponátů stojí za zmínku např. lázeňský řád podepsaný samotným Priessnitzem nebo model jeho vídeňského pomníku.

Další významnou událostí pro město bylo založení Moravsko-slezského sudetského horského spolku v roce 1881 a rozvoj spolkového života obecně. Rok 1888 přinesl napojení Jeseníku na železnici, což otevřelo cestu dalšímu rozvoji hospodářství, průmyslu a industrializace, který dokumentovaly exponáty právě z těchto odvětví. Začátek 20. století přinesl nejprve v roce 1903 vznik městského muzea, k čemuž se dochovaly původní dokumenty, např. první přírůstková kniha zapůjčená ze SOKA Jeseník. V roce 1907 pak postihla město katastrofická povodeň. K vůbec první doložené povodni ve městě na počátku 19. století mohli návštěvníci spatřit zápis ve farní kronice, uložené rovněž v okresním archivu.

Ve 20. století pak již byly významné mezníky a zvraty ve městě spojeny s širšími celorepublikovými, resp. světovými událostmi. Bylo možné spatřit exponáty vážící se k událostem obou světových válek a dotýkající se nějakým způsobem Jeseníku a jeho obyvatel. Pohnuté osudy města se podařilo na výstavě symbolicky propojit několika signifikantními exponáty a poukázat na jistou tragikomickou dopadu velkých dějin. 1. světovou válku zastupoval štít určený pro sbírku na válečné účely. Konec války však místnímu německému obyvatelstvu přinesl porážku a s jejím výsledkem v podobě vzniku ČSR se nehodlalo smířit, což na výstavě dokazovalo nařízení Zemské vlády v Opavě vyhlášující v roce 1920 stanné právo. Přežívající trauma z prohrané války manifestoval plakát z roku 1935 k setkání válečných veteránů, dokládající rovněž postupně vzrůstající nacionalismus německého obyvatelstva. Přesto v této době bylo možné na jesenické radnici spatřit na zakázku samotné městské rady zhotovenou bustu T. G. Masaryka od Engelberta Kapse, rovněž představenou na výstavě. Tento jesenický rodák, akademický sochař a supíkovický starosta v období 2. světové války sdílel osudy německého obyvatelstva a stal se součástí poválečného nuceného odsunu, k němuž vytvořené dioráma uzavřelo tuto symbolickou propojenost exponátů.

Výstava byla otevřena 12. 9. slavnostní vernisáží, na níž zahrála skupina Hanulík Brothers & Alžběta a promluvila ředitelka SOKA Jeseník Mgr. Bohumila Tinzová, navštívit ji bylo možné do 19. 11. 2017. Do té doby si ji přišlo prohlédnout 536 osob.

Jan Petrášek

Archivní výstava k 750. výročí města Jeseníku

Mezinárodní den archivů, který připadl na pátek 9. června 2017, se nesl ve znamení 750. výročí první písemné zmínky o Jeseníku vztahující se k roku 1267. Státní okresní archiv Jeseník připravil k této příležitosti komentovanou prohlídku výstavy **Jeseník v archivních dokumentech**.

Archiváři provedli návštěvníky na pečlivě vybraných ukázkách fondy a sbírkami, které se týkají dějin našeho města. V první řadě šlo o zachovanou pergamenovou listinu z 2. října 1614, kterou vratislavský biskup Karel udělil cechovní řád samostatnému cechu zámečníků v Jeseníku. Historii cechů dokládaly i mistrovský list mlynáře Kaspara Haschkeho z Jeseníku ze dne 31. srpna 1832 a vnitřní řád cechu cíchařů a pláteníků v Jeseníku pro tovaryše z r. 1622 vydaný 25. 12. 1775. Vůbec poprvé byla na veřejnosti vystavena listina Františka II. z roku 1795 ještě s titulaturou a majestátní pečetí císaře svatého říše římské potvrzující městu tržní právo. I další exponáty, jako kroniky a fotoalba jesenických spolků, fotografie z návštěvy císaře Františka Josefa I. 29. července 1860, veduta města na výučním listu jesenického společenstva krejčích z roku 1925, plány Regenhartovy vily či staveb z fondu Rodinný archiv Priessnitz-Ripper přinesly vnímavému návštěvníkovi alespoň nástin bohaté historie města Jeseníku. Katastrální mapa města posloužila k porovnání, jak vypadala jeho zástavba v roce 1836 a jak nyní. A nad rukopisem „Rodinná kniha o vodě“, kterou nadiktoval roku 1847 zakladatel lázní Vincenz Priessnitz své dceři Sofii, žasnou návštěvníci nad tím, že někdo je i dnes schopen německý kurent přečíst. Osobní fondy zastupovaly ukázky díla dvou

Žáci si prohlížejí pergamenové listiny (SOkA Jeseník)

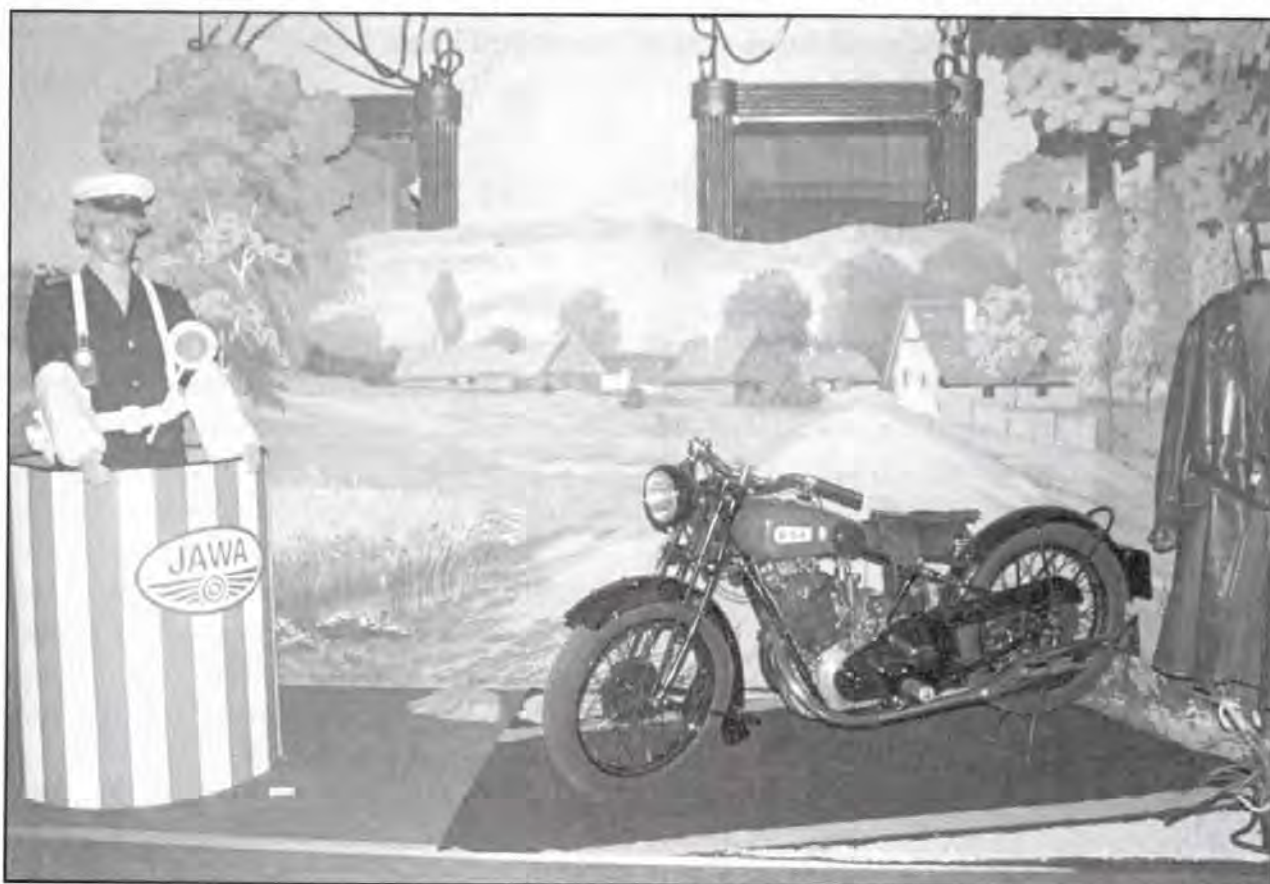
jesenických malířů, Jana Krejčího a Jana Orlíka. Kromě výstavy byl zpřístupněn i depozitář, v němž pracovníci archivu ukázali, jak jsou uloženy a zabezpečeny listiny, kroniky a fondy našich měst a obcí. Na komentované prohlídce si našlo čas 99 návštěvníků, z toho tři třídy ze Základní školy B. Němcové.

(gw)

Výstava Jménem zákona v Javorníku

Na hlavní sezónu roku 2017 připravilo detašované pracoviště VMJ v Javorníku ve spolupráci s MěKS Javorník výstavu s přiléhavým názvem *Jménem zákona*, která představila činnost bezpečnostních složek státu. Jak bylo uvedeno na vernisáži výstavy: „*Neznáme nejnevděčnější povolání než to, které dnes představujeme. Stále si na ně stěžujeme, na dopraváky, na pochůzkáře, na všechny. Jsou námětem vtipů, osočení, nadávek, jen však do té doby, než je sami potřebujeme a prosíme, aby přijeli co nejdříve. Proto je tato výstava věnována všem, kteří bdí nad naším klidem domova.*“

Jestliže se vrátíme do historie, musíme až do roku 1754, kdy tehdejší císařovna Marie Terezie zřídila ve Vídni úřad policejních komisařů, který byl v roce 1772 císařem Josefem II. pozměněn na policejní ředitelství. Následně byla v roce 1784 zřízena policejní ředitelství na našem území v Praze a v Brně. V Olomouci bylo zřízeno tzv. policejní komisařství. V ostatních městech a na venkově příslušel výkon bezpečnostní služby vrchnosti a městským obcím. Obecním zřízením českým z roku 1864 byl výkon bezpečnostní služby uložen obcím. V 50. a 60. letech 19. století bylo na území bývalé rakouské monarchie organizováno četnictvo. V nařizovacím listě z 18. 6. 1850 bylo systematizováno 16 četnických pluků. Pluk č. 2 byl zřízen

v Praze a pluk č. 3 v Brně. Četnictvo bylo tehdy podřízeno nejvyššímu policejnímu a dvorskému úřadu při ministerstvu vnitra. Na této základně byla následně budována organizace bezpečnostního aparátu Československé republiky.

Návštěvník, který zavítal do výstavních sálů Městského kulturního střediska, uviděl hned v první části repliku místnosti strážnice z 30. let 20. století, kterou i s dobovými uniformami zapůjčili členové Javornické dělostřelecké gardy. Dále si mohl pročíst historii četnictva ve Slezsku. Panely byly doplněny nejstarší výstrojí v podobě uniforem, přileb, klobouků a brigadýrek. Doplněovaly je chladné či palné zbraně. Předměty byly zapůjčeny z Vlastivědného muzea Olomouc, Vlastivědného muzea v Šumperku a i ze soukromé sbírky Františka Hlavatého ze Šumperka.

Ve druhé výstavní síni čekalo na návštěvníky překvapení ve formě ukázky historického motocyklu ze 30. let, který nám zapůjčil soukromý sběratel a který diváci znají především z úspěšného seriálu Četnické humoresky. Dále se zde mohli seznámit s jednotlivými kriminálníckými metodami, např. daktyloskopií, balistikou či mechanoskopií. To vše bylo doplněno vitrinami s předměty a uniformami z období protektorátu či Sboru národní bezpečnosti. Pro malé diváky byla připravena možnost vyfotografovat se ve vyřezávaném panelu četník – vězeň, vymalovat si omalovánku či vytvořit si na pamětní kartu otisk svého prstu.

Vernisáže, která proběhla 2. června, se zúčastnili představitelé Policie ČR, Územního odboru Jeseník v čele s plk. Mgr. Bc. Ludmilou Andělovou, která krátce představila činnost policejního sboru v našem kraji. Následně její kolegové zájemce seznámili s technikou, s níž pracují při objasnění zločinů. Hlavně mladší byli nadšeni z technického vozidla, které si mohli důkladně prohlédnout a vyzkoušet. Všem ostatním přítomní policisté trpělivě zodpovídali nesčetné otázky, např. na zjišťování DNA.

Výstava trvala až do 30. září, kdy byla ukončena s velmi pozitivními ohlasy jak odborné tak laické veřejnosti, což dokazují hojné vzkazy v návštěvní knize.

Milan Rychlý

Výstava Oheň je dobrý sluha, ale zlý pán

Dubnové a květnové měsíce roku 2017 byly ve výstavním sále Vodní tvrze vyhrazeny výstavě s podtitulem *Způsoby a možnosti hašení požárů napříč časem a dějiny dobrovolných i profesionálních hasičských sborů*. Vedle představení patrona hasičů – sv. Floriána, jenž na návštěvníky shlížel v podobě několika historických vyobrazení, představil textový doprovod největší z požárů v regionu, z nichž byly některé doloženy konkrétními exponáty, jako např. obraz požáru v Javorníku z roku 1825 či mapa požáru v Jeseníku v roce 1894. Vývoj metody hašení a protipožární ochrany přiblížily jak písemné dokumenty ze SOkA Jeseník (za všechny jmenujme především nejstarší exponát – požární řád císaře Josefa II. z roku 1778), tak trojrozměrné exponáty. Proměnu hasičích přístrojů v čase demonstrovaly dřevěné ruční stříkačky či textilní a slaměné džbery ze sbírek VMJ, celá řada ručních hasičích přístrojů, typů proudnic a na nádvoří tvrze umístěné pojízdné ruční stříkačky – trakařová z roku 1894, vypůjčená od SDH Velká Kraš, a tažená koňmi z počátku 20. století, z majetku SDH Bělá pod Pradědem. Vedle techniky si výstava všimla rovněž vybavení hasičů. Návštěvníci mohli spatřit bohatě zastoupené historické přilby, opasky, sekery, svolávací trubky či uniformy. Moderní výstroj názorně představovaly figuríny se zásahovým, protitepelným a protichemickým oblekem od HZS Jeseník.

Druhý okruh výstavy představovaly dějiny organizovanosti hasičstva. Textový doprovod nastínil vznik dobrovolných hasičských spolků v regionu spolu s pozdějším zrodem profesionálního sboru a exponáty představily jejich takřka stopadesátiletou historii. K vidění byly nejstarší zakládací listiny a statuta, fotografie, památní tabla, štíty s emblémem či požární knihy. Vzhledem k tomu, že fungování sborů bylo organizováno na spolkové bázi, která přesahovala samotné hašení požárů, zaměřila se výstava rovněž na tuto stránku. Spatřit bylo možné spolkový prapor, výroční praporové stuhy a medaile, pozvánky na plesy či spolkové průkazky. V neposlední řadě byla věnována pozornost dnes významné součásti života dobrovolného hasičstva – požárnímu sportu. Ten nejlépe demonstrovaly historické i nedávné soutěže, čímž se podařilo do výstavy zapojit takřka všechny sbory na Jesenicku.

Při vernisáži, jež proběhla 4. dubna, vystoupila na nádvoří tvrze Hudba při Hasičském záchranném sboru Olomouckého kraje. HZS Jeseník představil ukázkou hašení v domácnosti a prezentoval návštěvníkům moderní zásahové vozidlo, které doplnil historický vůz z Hasičského minimuzea Hradec-Nová Ves. Edukativní charakter výstavy dotvořily hravou formou představené zásady preventivní požární bezpečnosti zejména pro nejmladší návštěvníky. Výstavu navštívilo 453 osob.

Jan Petrásek

Hasičský automobil PRAGA RN z r. 1955

Literatura

Přečetli jsme za vás

Chrám věd a múz. 450 let vědecké knihovny v Olomouci. Eds. Hrbáčová, J. - Krušínský, R., Olomouc 2016. 390 s.

Exkluzivní katalog ke stejnojmenné výstavě, na níž se vedle knihovny podílely Muzeum umění a Vlastivědné muzeum, představuje reprezentativní výběr artefaktů olomoucké univerzitní knihovny, které byly shromažďovány od založení jezuitské akademie roku 1566. Je sympatické, že autoři prezentují i díla ze Slezska, Jesenicko nevyjímaje. V oddíle Moravská „Národní knihovna“ najdeme vedle Šambuchu Slezského (1609) Bartoloměje Paprockého z Hlohov první knihu o V. Priessnitzovi a jeho metodách z pera Adolfa H. Kröbera, lékaře z Vratislavi, z roku 1833. Knihovna též vlastní nejstarší turistickou mapu Česka – Jeseníků s barevným označením tras z roku 1881, dílo zakladatele MSSGV J. Rippera. Mapu do Studijní knihovny věnoval její ředitel Willibald Müller, rodák z Vlčic a autor prvního bedekru po Jeseníkách z roku 1883.

V oddíle Poválečné konfiskace a klášterní svozy najdeme mj. album vedut Friedricha A. Kunikeho *Mahlerische Darstellung ...* (1833–1837) se 70 tabulemi, které se nechali sestavit hrabata ze Žerotína. Obsahuje 11 výjevů ze Slezska, většinou zcela neznámých. Mezi ně patří i pohled na Gräfenberk před výstavbou tzv. Hradu.

Svitkovskaja, L.: Léčba chladem. Voda, vzduch, kryoterapie. Eugenika, Bratislava 2017. 260 s.

Knihy vychází z ruských léčitelských tradic, zejména Porfirije Ivanova, a informuje o vzniku, vývoji a používání této metody. Autorka zpracovala i krátký historický exkurz do vodoléčby a pozornost věnovala i Priessnitzovi, byť ho zařadila do 17. století (!). Představila i jeho následovníky S. Kneippa a ruského, resp. ukrajinského lékaře Vitolda Boleslavoviče Kaminského (1859–1931), žáka prof. Winternitze. Praxi měl v Kyjevě a o vodoléčbě publikoval několik článků a napasl několik knih.

Moravčíková, Hana: Učeň ľadu: šest dní s Wimom Hofom. Plejády, Bratislava 2017. 140 s.

Léčebná metoda Wima Hofa v Przesiece na polské straně Krkonoš vychází též z Priessnitzových kúr. Dokládají to i citáty z Claridgovy knihy o vodoléčbě z roku 1842. Ale jak autorka připomíná, i Hof je považován za šarlatána. Spíše reportáž s marketingovým přesahem než populárně-naučný text představuje Hofa jako guru studené vody.

Doboš, Boleslav: Historie poutního místa sv. Anny a Marty v Horním Údolí. Ateliér D, Zlaté Hory 2017. 16 s.

Malá, ale výpravná barevná brožura shrnuje střípky znalostí o tomto promodleném a dnes zničeném místě. Uchovává veškeré objevené vizuální památky, jakými jsou mapy, stavební plány, svátostky, pohlednice a fotografie, většinou ze soukromých sbírek. Jen v etnografické sbírce Slezského zemského muzea se nachází prostorný obraz poutního místa. Publikace chce sloužit jako příspěvek k obnově této lokality.

Nemateriální statky tradiční lidové kultury v České republice. Red. J. Teturová, Národní ústav lidové kultury, Strážnice 2016. 168 s.

Pod pojmem „nemateriální statky“ se rozumí zejména zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, jakož i nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související, které jsou považovány společenstvími i jednotlivci za součást lidové kultury. Kniha obsahuje reprezentativní seznam kulturního dědictví lidstva, do něž byl jako první zapsán v roce 2005 slovácký verbuňk. Podmínkou zápisu je však zaevidování v národním seznamu – do roku 2016 zahrnoval celkem 15 zapsaných kulturních statků. K nim patří od roku 2014 tradiční léčebné procedury a odkaz Vincenze Priessnitze. Publikace je dvojjazyčná (angl.).

Lucuk, Vít: Vzpomínky zůstaly. Osudy lidí z Jesenicka, Javornicka, Vidnavska, Žulovska a Šumperska 1938–1989. VEDUTA, Štítý 2016. 256 s.

Spolupracovník občanského sdružení POST BELLUM zaznamenal 41 příběhů pamětníků událostí 20. století. Jsou mezi nimi lidé různých národností (neodsunutí Němci, Češi, Žid), náboženského vyznání, různé zkušenosti s válkou a armádou (svobodovci, wehrmacht), na jejichž životě se perzekucí podepsaly dva totalitní režimy. Několik příběhů autor věnoval pamětníkům ze zaniklých obcí. Vyprávění doplňují rodinné fotografie. Většinou jde o depresivní příběhy, které se následně ukládají na internetový portál Paměť národa. Autor přiznává, že mu jde jen o autentický příběh, nikoli o vědecké zhodnocení. Zdá se mi však, aniž bych chtěl snižovat odvedenou práci, že celý projekt „Příběhů 20. století“ je nevyvážený. Naprosto chybí vzpomínky těch, kteří byli součástí nacistické a komunistické mašinérie, jejími vykonavateli či šedou zónou.

Joanidis, Sotiris: Lesní závod Jeseník – Kronika. RULA, Rejvíz 2017. 172 s.

Lesník a regionální spisovatel S. Joanidis využil veřejnosti nedostupné prameny – podnikové kroniky a výběrem z nich představil 35letou existenci Lesního závodu Jeseník, který hospodařil v bývalých lesích vratislavského arcibiskupství – a dnes restituovaných Arcibiskupskými lesy a statky Olomouc s.r.o. Mezi těmito dvěma historickými milníky proběhlo mnoho reforem jesenického závodu, jimž autor věnuje svou pozornost, včetně personálního obsazení. Základem jsou však přehledy a komentáře k těžbě a zpracování dřeva, čtenář zde najde údaje o mzdách, úrazech, technice používané v lese, jednu kapitolu věnoval kalamitám a své oblíbené myslivosti. Kroniku doplňuje řada hodnotných fotografií, většina poskytnutá soukromými osobami.

Jesenicko na stránkách periodik

KROK

Kulturní revue Olomouckého kraje 2017/1 přišla s tématem „Mladí“. Vedoucí redakce L. Neumann udělal rozhovor s výtvarnicí Zdeňkou Morávkovou, která žije v Zálesí a působí nejen jako „hybatel“ kultury Tančírny v Račím údolí. Sympatické je, že vyjmenovává další aktivity lidí ve svém okolí (Vlčice, Vidnava, Černá Voda). Číslo 2017/2 přineslo téma Lázeňství. Je pochopitelné, že velkou pozornost věnovala Jesenicku konstatováním, že všechna lázeňská letoviska na Moravě a ve Slezsku byla zastíněna slávou Gräfenberku, dnešních Lázní Jeseník. K tématu se sešly čtyři příspěvky: B. Kaňáková popsala život lázeňských hostů na Gräfenberku v 19. století. Novátorsky, bez klišé dobové literatury pojednal stejné téma V. Hanulík, který připomněl jak stírání stavovských rozdílů mezi pacienty, tak tabuizované jevy jako krádeže, alkoholismus, žebrotu a prostituci. Pozitivní vliv lázní na mnohoznačný rozvoj města Jeseníku naznačil M. Buchlovský. Čím žijí současné jesenické lázně, se čtenář dozví z článku V. Janků. Zároveň jsou zde představeny nově vydané publikace o lázních, kupř. již páté vydání románu M. Kočky Prameny živé vody. Vedle Gräfenberku se stavebně rozvíjelo i sanatorium Dr. Schweinburga ve Zlatých Horách, což dokládá příspěvek M. Neubauerové.

Třetí číslo revue se věnuje „záhadám“. M. Matela podrobil z tohoto pohledu výzkumu Petrovy kameny, jejich legendární vznik, báchorky o čarodějnických sletech i tragické události s nepřehlédnutelnými skalami spojené. V dalším příspěvku nás stejný autor zavede k ruinám hradu Edelštejn nad Zlatými Horami. Ve 4. čísle M. Matela symbolicky po různých stezkách navštívil Biskupskou kupu a provedl čtenáře nejen historií turistiky. P. Macháček představil neprávem zapomenuté malíře obrazů s náboženskou tematikou Josefa a Aloise Bauchovy z Vidnavy. B. Tinzová v nevázně vážném příspěvku navázala na lázeňskou tematiku předchozího čísla a pojednala o dobové atmosféře ve vodoléčebných ústavech Jesenicka.

Historický časopis

Druhé číslo ročníku 2017 bratislavského Historického časopisu zveřejnilo studii M. Chvojky „Opozičníci, rozvratníci a další členovia revolučnej klasy...“ Barón Miklós Wesselényi v kúpeľoch Frývaldov a Gräfenberg v rokoch 1839–1843. Je založená na pečlivém studiu archivního materiálu především v Moravském zemském archivu, kde jsou uloženy zprávy a hlášení lázeňského inspektora o pobytu uherského barona – nejprve státního vězně a poté prominentního amnestovaného disidenta. Takovou pozornost, která zahrnovala sledování pobytu, korespondence, osob vešlých s ním do styku, placené služby udavačů atd., si nevysloužil žádný jiný návštěvník Gräfenberku. Kromě této politické causy zde lze sledovat i Wesselényiho zdravotní stav.

Paměť a dějiny

Čtvrté číslo ročníku 2017 čtvrtletníku Paměť a dějiny vydávaného Ústavem pro studium totalitních režimů ČR v Praze přineslo studii Matěje Bílého uvozenou citací: „Jestli jsi to myslel upřímně, půjdeš dělat, co strana potřebuje“ s podtitulem Stabilizace regionálních elit KSČ v letech 1953-1956 ve vybraných krajích a okresech. Citát se přitom vztahuje k činnosti vedoucího tajemníka OV KSČ v Jeseníku Štěpána Muchy (* 1924, Týneček

u Olomouce, původem strojní zámečnick). Do tak vysoké funkce byl dosazen v r. 1953 vedením olomouckého kraje, byť k tomu neměl předpoklady, což vedlo na úrovni řízení okresu ke konfliktu vrcholícímu v r. 1955. Proti Muchovi, jemuž bylo vyčítáno autoritářské vystupování („tvrdě vyžadoval plnění úkolů“, své kritiky se snažil vylučovat ze strany), alkoholismus a milostné plotky, vystupoval zejména předseda ONV a okresní prokurátor. Byro krajského výboru KSČ v Olomouci se ho pokusilo odvolat ze zdravotních důvodů, čili zamést causu, která hýbala Jesenickem a vedla k různým spekulacím, pod koberec. V té době padl výše uvedený citát. Mucha se nakonec podřídil, nastoupil do aparátu KV KSČ a v březnu 1956 ho nahradil Rudolf Ošanec. Autor vychází mj. z fondu KSČ – OV Jeseník dostupného v jesenickém archivu.

XXXIII. mikulovské sympozium

Moravský zemský archiv v Brně vydal sborník ze sympozia věnovanému Roku 1866 na Moravě, jak zněl jeho titul. Můžeme ho doplnit i o Slezsko, protože čtenář se dozví i o šíření cholery v důsledku pobytu pruských vojáků na Opavsku a o činnosti Slezské zemské komise pro náhradu válečných škod roku 1866. Příspěvek K. Growky První výstřely války 1866 na Jesenicku připomenul srážku u Širokého Brodu s prvním válečným mrtvým této války, pohřbeným v Písečné, kde najdeme jeho pomník. V článku je otištěna vzpomínka zlatohorského faráře Josefa Adama na válečné události v jeho městě, která byla nalezena v roce 2000 ve schránce makovice věže kostela Nanebevzetí P. Marie v Zlatých Horách.

Zaznamenáno na okraj

Muzeum romské kultury připravilo na rok 2018 výstavu Mire sveti z pozůstalosti Andreje Pešty (1921–2009), jediného známého romského fotografa v prostoru bývalého Československa. Při této příležitosti vyšla kniha **Andrej Pešta O Fotki** (Brno 2017, 160 s.), edičně připravená šesticí autorů, kteří do ní přispěli několika příspěvky. Dušan Slačka zpracoval za pomoci dokumentů jeho život. Dozvídáme se, že v r. 1946 odešel Pešta se svou rodinou ze Slovenska do Písečné na Jesenicko ve Slezsku (nikoli na severní Moravu), kde pracoval jako řidič v papírně. Na počátku 50. let se odstěhoval zpět na Slovensko. V návaznosti na fotografie A. Pešty lze najít souvislosti s romskou rodinou Gondolánů v Jeseníku. Maminka Antonína Gonolana byla příbuznou A. Pešty. Ant. Gondolán na toto období vzpomíná ve své memoárové knize *Z Brutovců až na kraj světa* (2010) na s. 9-15. V knize *O Fotki* vidíme mj. na str. 63 fotografii z pohřbu Juraje Gondolána, Antonínova otce, který se konal v roce 1972 v Suchdole u Prahy.

Pokud není uvedeno jinak, je autorem K. Growka

Autoři tohoto čísla

† **PhDr. Antonín Roubic**, archivář. O něm viz *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 544.

PhDr. Karel Müller, ředitel Zemského archivu v Opavě, člen redakční rady Jesenicka.

Mgr. Vladan Hanulík, Ph.D., Ústav historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice. Specializuje se na dějiny lázeňství, sociální dějiny medicíny a dějiny aristokracie v 19. století, autor několika studií o V. Priessnitzovi (Tělo mezi medicínou a disciplínou; Čas zdravého ducha v zdravém těle; čas. *Theatrum historiae*; Dějiny a současnost; Krok).

Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D., Slezské zemské muzeum v Opavě, vedoucí Oddělení historického výzkumu – Slezský ústav.

Mgr. Božena Kaňáková, historička VMJ Jeseník.

doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Slezské zemské muzeum v Opavě, Oddělení historického výzkumu – Slezský ústav, člen redakční rady Jesenicka.

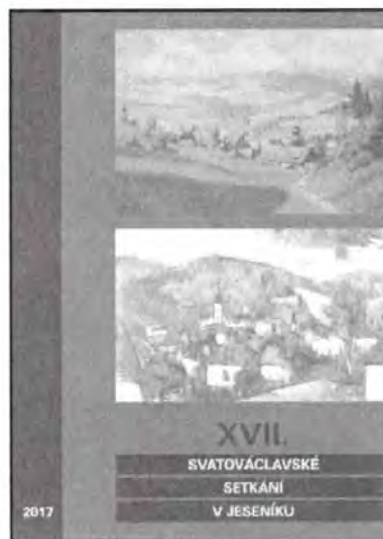
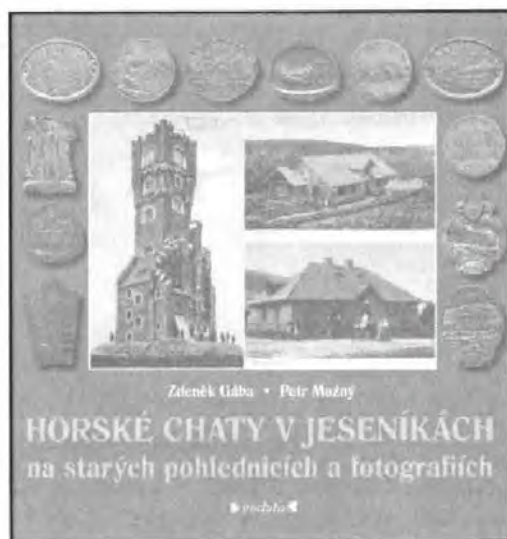
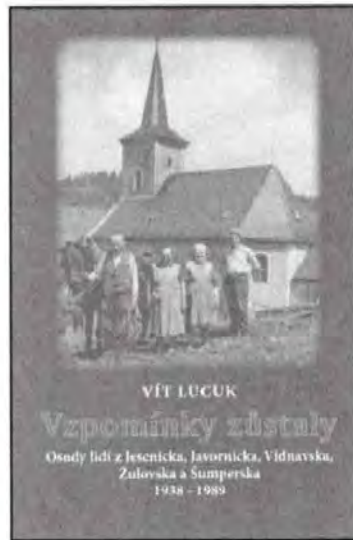
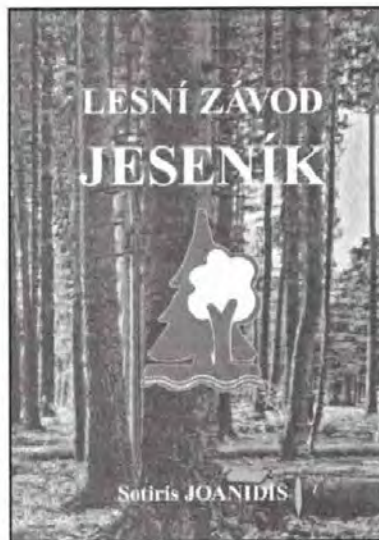
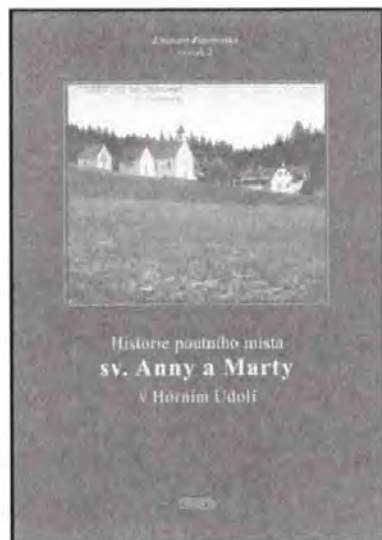
Bc. Milan Rychlý, správce depozitáře VMJ v Javorníku.

Mgr. Ivana Kolářová, Ústav historických věd Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.

Mgr. Květoslav Growka, archivář SOKA Jeseník.

Mgr. Jan Petrásek, historik VMJ Jeseník.

VLASTIVĚDNÉ PUBLIKACE O JESENICKU

The first part of the paper is devoted to the study of the asymptotic behavior of the solutions of the system (1) for large values of the parameter ϵ . It is shown that the solutions of (1) can be approximated by the solutions of the system (2) for large values of ϵ . The asymptotic expansion of the solutions of (1) is obtained by the method of matched asymptotic expansions. The leading order term of the asymptotic expansion is the solution of the system (2). The higher order terms of the asymptotic expansion are obtained by solving a sequence of linear systems. The asymptotic expansion of the solutions of (1) is valid for large values of ϵ and for fixed values of x and t .

The second part of the paper is devoted to the study of the asymptotic behavior of the solutions of the system (1) for small values of the parameter ϵ . It is shown that the solutions of (1) can be approximated by the solutions of the system (3) for small values of ϵ . The asymptotic expansion of the solutions of (1) is obtained by the method of matched asymptotic expansions. The leading order term of the asymptotic expansion is the solution of the system (3). The higher order terms of the asymptotic expansion are obtained by solving a sequence of linear systems. The asymptotic expansion of the solutions of (1) is valid for small values of ϵ and for fixed values of x and t .

The third part of the paper is devoted to the study of the asymptotic behavior of the solutions of the system (1) for large values of the parameter ϵ and for large values of x and t . It is shown that the solutions of (1) can be approximated by the solutions of the system (4) for large values of ϵ and for large values of x and t . The asymptotic expansion of the solutions of (1) is obtained by the method of matched asymptotic expansions. The leading order term of the asymptotic expansion is the solution of the system (4). The higher order terms of the asymptotic expansion are obtained by solving a sequence of linear systems. The asymptotic expansion of the solutions of (1) is valid for large values of ϵ and for large values of x and t .

JESENICKO VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

**Svazek 19.
Jeseník 2018**

Redakční rada:

Mgr. Květoslav Growka (*výkonný redaktor*), PhDr. Karel Müller, Mgr. Pavel Rušar,
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Mgr. Bohumila Tinzová

Nakladatel:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Vydávají:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

(*Zámecké nám. 1, 790 01 Jeseník, tel. 584 401 070, muzeum.jesenik.net,
e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz*)

Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Jeseník

(*Tovární 18, 790 01 Jeseník, tel. 584 411 710, www.archives.cz/jesenik,
e-mail: podatelna@je.archives.cz*)

Grafická úprava:

Valle Verde s.r.o. – Tomáš Vlazlo, Jeseník (*vlazlo@valleverde.cz*)

Tisk:

Tiskárna K-tisk, Bruntál

Náklad:

300 ks

ISBN 978-80-87632-49-9 (Zemský archiv v Opavě)

ISBN 978-80-87496-15-2 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)

ISSN 1213-0192

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

...the ... of ...

vlasti vědné muzeum jesenicka

Místa expozic Vlastivědného muzea Jesenicka:

Vodní tvrz Jeseník (muzeum)

tel.: 584 401 070

e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz

Jeseník - lázně č.p. 175 (rodný dům Vincenze Priessnitze)

tel.: 584 411 633

Tato publikace byla vydána s finanční podporou firem:

FENIX

Jesenicko 19 (2018)

0080874961522

